मध्यमकालीन खर्च संरचना

आव २०८१/८२ - २०८३/८४

मैवाखोला गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

साँघु, ताप्लेजुङ

मध्यमकालीन खर्च संरचना

आव २०८१/८२ - २०८३/८४

मैवाखोला गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

साँघु, ताप्लेजुङ

विषय सूची

परिच्छेद - एक : परिच्छ १

१.१ पृष्ठभूमि .... ज्ञ

१.२ मध्यमकालीन खर्च संरचनाको अवधारणा .... ज्ञ

१.३ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाको उद्देश्य १

१.४ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाका कानुनी आधारहरु .... ज्ञ

१.५ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा विधि तथा प्रक्रिया .... द्द

परिच्छेद-द्युई : म्ध्इम्कँलीन र्ख्च संरच्नँ .... द्ध

२.१ पृष्ठभूमि .... द्ध

२.२ सोच, उद्देश्य तथा रणनीति .... द्ध

२.३ समष्टिगत लक्ष्य .... द्ध

२.४ विषय क्षेत्रगत वृहत उद्देश्य .... छ

२.५ समष्टिगत रणनीति .... छ

२.६ मध्यमकालीन आर्थिक खाका .... ट

२.७ मध्यमकालीन नतिजा खाका .... ट

२.८ मध्यमकालीन बजेट खाका .... ठ

२.९ बजेट विनियोजन र प्रक्षेपणको बाँडफाँट .... ड

परिच्छेद तिन : ऋीर्थक ीब्कँस .... ज्ञघ

३.१ कृषि बिकास .... ज्ञघ

३.२ पशुपंक्षी बिकास .... ज्ञड

३.३ पर्यटन बिकास .... द्दज्ञ

३.४ उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय .... द्दद्ध

३.५ वित्तीय संस्था तथा सहकारी विकास .... द्दड

३.६ श्रम, रोजगार तथा सुरक्षित आप्रवासन .... घण

परिच्छेद - चँर : सँमैज्क ीब्कँस .... घद्ध

४.१ शिक्षा .... घद्ध

४.२ स्वास्थ्य तथा पोषण .... घढ

४.३ खानेपानी तथा सरसफाइ ...... द्धछ

४.४ लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण ...... द्धठ

४. ५ युवा तथा खेलकुद ...... छज्ञ

४.६ भाषा, कला, साहित्य, संस्कृति तथा सम्पदा संरक्षण ५४

पिरच्छेद्य - ऍच : पूर्वँर ीब्कँस ३४

५.१ ग्रामीण विकास तथा वस्ती व्यवस्थापन ५८

५.२ सिँचाइ ...... टज्ञ

५.३ विद्युत तथा नवीकरणीय ऊर्जा ...... टघ

५.४ सडक, यातायात तथा पुलपुलेसा ...... टछ

५.५ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि ...... टढ

पिरच्छेद्य - छ : ब्न, व्ँत्वरणँ त्थँ ीब्प्द्य व्द्वस्थँप्न ...... ठद्द

६.१ वन तथा जैविक विविधता ...... ठद्द

६.२ भू तथा जलाधार व्यवस्थापन ...... ठद्ध

६.३ वातावरण तथा स्वच्छता ...... ठट

६.४ विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन ...... ठढ

पिरच्छेद्य - सँत : सुशँसन त्थँ संस्थँगत ीब्कँस ...... डघ

७.१ सुशासन ऐन, कानुन र जवाफदेहिता ...... डघ

७.२ संस्थागत विकास, मानव संसाधन विकास तथा सेवा प्रवाह ...... डट

७.३ वित्तिय श्रोत परिचालन ...... डड

७.४ योजना व्यवस्थापन ...... ढज्ञ

परिच्छेद - एक : परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

मध्ममकालीन खर्च संरचनाले आवधिक योजना र वार्षिकबजेट तथा कार्यक्रमबीच अन्तरसम्बन्ध कायम गरी सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउनसहयोग गर्दछ । यसले स्रोत व्यवस्थापन र अपेक्षित नतिजाप्रस्तुत गर्दछ ।प्राथमिकताका आधारमा सार्वजनिक स्रोतको बाँडफाँट गरी खर्चकोप्रभावकारिता बढाउनु नै मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रमुख उद्देश्य हो । यसले विकास योजनाको लक्षित नतिजा हासिल गर्नकोनिमित्त उपलब्ध स्रोत साधनको विनियोजन र परिचालन, पारदर्शी र मितव्ययी खर्च प्रणाली, वित्तीयसुशासन जस्ता पक्षमा सुधार ल्याउन महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ ।

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ र आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ ले संघ,प्रदेश र स्थानीय तहले मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरी कार्यान्वयन गर्न अनिवार्य गरेको छ । यससन्दर्भमाकार्यपालिका, विषयगत समिति, विषयगत शाखासँग राय परामर्श गरी आवद्यिक योजनाको आधारमा मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार पारिएको छ । उपलब्ध सूचनालाई आधार मानिआगामी तीन वर्षको खर्चको प्रक्षेपणसहित मैवाखोला गाउँपालिकाको मध्यमकालीन खर्च संरचना(२०८१/८२-२०८३/८४) तयार गरिएको छ ।

१.२ मध्यमकालीन खर्च संरचनाको अवधारणा

मध्यमकालीन खर्च संरचनाले उपलब्ध सीमितस्रोत-साधनको आंकलन गर्ने र योजनाको प्राथमिकताको क्षेत्रमा मध्यम अवधिको लागि बाँडफाँट गर्नेगर्दछ । यस संरचनामा मुख्यतः समष्टिगत आर्थिक खाका, नतिजा खाका र बजेट खाका गरी तीन खाकाहरु समावेश गरिएको हुन्छन् । मध्यमकालीन खर्च संरचनामा पहिलो आर्थिक वर्षमा बजेटको वास्तविक स्रोत र खर्चको अनुमान गरिन्छ । त्यसपछिका दुई आर्थिक वर्षका लागि स्रोत र खर्चको प्रक्षेपण गरिन्छ । पहिलो वर्षको बजेट कार्यान्वयन भएपछि प्रगति समीक्षाको आधारमा बाँकी दुई वर्षको प्रक्षेपित अनुमान परिमार्जन एवं संशोधन गर्ने गरिन्छ । यसरी मध्यमकालीन खर्च संरचनामा चक्रीय हिसाबले प्रत्येक वर्ष तीन वर्षको बजेटको आंकलन हुने गर्दछ ।

१.३ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाको उद्देश्य

मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मुख्य उद्देश्य वित्तीय सुशासन कायम राख्नु हो । उपलब्ध स्रोत साधनलाई नीति, आवधिक योजना र वार्षिक बजेटतथा कार्यक्रम बीच तालमेल गराई खर्च प्रणालीमा सुधार ल्याउनु यसको अर्को उद्देश्य हो । यसका साथै मध्यमकालीन खर्च संरचनाको विशेष उद्देश्य यसप्रकार रहेको छ ।

- आवधिक योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम बीच तादाम्यता कायम गरी स्रोत-साधनकोविनियोजनलाई उपलब्धिमुलक बनाउनु,
- आयोजना तथा कार्यक्रमको प्राथमिकीकरण गरी प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाका लागिस्रोतको सुनिश्चितता गर्नु,
- आन्तरिक र बाह्य स्रोतको वास्तविक अनुमान गरीबजेट तर्जुमालाई ययार्थपरक बनाउनु

१.४ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाका कानुनी आधारहरु

मध्ममकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा निम्न अनुसारका कानुनी आधारहरुलाई आधार मानिएको छ ।

- नेपालको संविधान, २०७२
- दीगो विकासका लक्ष्यको अवस्था र मार्गचित्र (२०१५-२०३०)
- अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४
- राष्ट्रिय दीर्घकालीन सोच, २१०० तथा पन्धौं राष्ट्रिय योजना (२०७६/७७-२०८१/८२)

१.५ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा विधि तथा प्रक्रिया

राष्ट्रिय योजना आयोगबाट जारी स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ मा समाविष्ट मध्यमकालीनखर्च संरचना तयारी सम्बन्धी अवधारणा, मार्गदर्शन तथा औजारहरु प्रयोग गरी यो मध्यमकालीन खर्च संरचनातर्जुमा गरिएको हो । यस मध्यमकालीन खर्च संरचना देहाय बमोजिमका चरण तथा प्रक्रियाहरु अबलम्बन गरी तर्जुमागरिएको छ :

चरण १: तयारी

आगामी तीन आर्थिक वर्षका लागि मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्नेसिलसिलामा गाउँपालिकासंग विभिन्न मितिमा छलफलहरु सम्पन्न भएका थिए । यसै सिलसिलामा गाउँपालिका र परामर्शदाताको जिम्मेवारीहरु, समयसीमा वारे स्पष्ट पारिएको थियो ।

चरण२:सन्दर्भ सामग्रीहरु संकलन, अध्ययन तथा विश्लेषण

मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीकासन्दर्भमा अध्ययन एवं समीक्षा गरिएका प्रमुख सन्दर्भ सामग्री देहायबमोजिम रहेका छन्

- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
- अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४
- आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायीत्व ऐन, २०७६ तथा नियमावली, २०७७
- अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण कार्यविधि
- नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारको वित्तीय हस्तान्तरणको अभ्यास
- नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार एवं सम्बन्धित स्थानीय सरकारको वित्तीय ऐनहरु
- नेपाल सरकारको क्षेत्रगत नीति, कानुन, मार्गदर्शन र मापदण्ड
- स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ (परिमार्जित)
- स्थानीय सरकारको बजेट तथा योजना तर्जुमा हाते किताब, २०७७
- नेपाल सरकारको दीर्घकालीन सोच, पन्ध्रौं राष्ट्रिय योजना
- प्रदेश सरकारको आवधिक योजना

चरण३: मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाका लागि कार्ययोजना तयारी

मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारी सम्बन्धी दिग्दर्शनमा उल्लेखित विधि, औजार एवं कार्ययोजना सम्बन्धमा तयारी बैठकको आयोजना गरी छलफल गरिएको थियो । सोही आधारमा मध्यमकालीन खर्च संरचनातयारी विधि तथा प्रक्रिया औजार र दस्तावेजको ढाँचातयार गरिएको थियो ।

चरण ४ : अभिमुखीकरण तथा प्रारम्भिक कार्यशालाको आयोजना

पालिकामाएक दिवसीय अभिमुखीकरण तथा प्रारम्भिक कार्यशाला कार्यक्रमको आयोजना गरियो । कार्यक्रममा मध्यमकालीन खर्चसंरचना तर्जुमा सम्वन्धी वुझाइमा एकरुपता कायम गरिएको थियो । सोही कार्यक्रममा एककार्यदल गठन तथा कार्ययोजनाको स्वीकृति र स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समिति,बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति, विषयगत समिति, कार्यदल र विषयगत शाखाको जिम्मेबारीतथा भूमिका समेत स्पष्ट पारिएको थियो ।

चरण ५ : विषयगत समिति तथा शाखासँग परामर्शको आयोजना

पालिकाको वार्षिक योजनाको उपलब्धि समीक्षाका लागि विषयगतसमितिसँग परामर्श तथा छलफल गरिएको थियो । छलफलवाट हालसम्मको उपलब्धि, चालु आयोजना, सालबसालीआयोजना तथा कार्यक्रम, विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार भएका आयोजना, सम्भाव्यता अध्ययन र लागत अनुमान विवरण तयार

पारिएको थियो । सो छलफलबाट विषय क्षेत्रगत योजनाको सूची तयार र हरेक आयोजनाकोउप-क्षेत्रगत रुपमा श्रोत आवश्यकता निर्धारण गरियो ।

चरण ६ : श्रोत तथा खर्चको अनुमान र त्रिवर्षिय प्रक्षेपण

राजस्व बाँडफाँट, अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण लगायतका विभिन्न श्रोतबाट उपलब्ध हुने रकमलाई विगत आर्थिक वर्षहरुको श्रोतको उपलब्धताका आधारमा आगामी तीन आर्थिक वर्षको श्रोतको अनुमान तथाप्रक्षेपण गरिएको थियो । आन्तरिक श्रोतलाई राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा अनुमान तथा प्रक्षेपण तयारगर्दै गत आर्थिक वर्षहरुको खर्चको अनुमान तथा प्रक्षेपण गरिएको थियो । श्रोत तथा खर्च प्रक्षेपणकाआधारमा तीन वर्षको बजेट सीमा निर्धारण गरियो ।

चरण ७: क्षेत्रगत योजना तर्जुमा

मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीका लागि विषयक्षेत्रगत शाखासँग छलफल गरिएको थियो । छलफलबाट आगामी तीन वर्षमा सञ्चालन गरिने आयोजना तथा कार्यक्रको पहिचान,प्राथमिकता निर्धारण गर्ने, लागत अनुमान यकिन र आगामी तीन आर्थिक वर्षको लागि स्रोत आवश्यकतानिर्धारण, स्थानीय रणनीतिक स्तम्भ, प्राथमिकताक्रम, दीगो विकास लक्ष्य, लैंगिक तथा जलवायु संकेतकाआधारमा कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुलाई साँकेतीकरण गरिएको थियो ।

चरण ८ : मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा तयारी

मध्यमकालीन खर्च संरचनातर्जुमाको क्रममा प्राप्त रायपरामर्श, आवधिक योजना,विषयगत क्षेत्र योजना र वार्षिक विकास कार्यक्रम समीक्षाबाट प्राप्त उपलब्धि विवरण तथा आवधिक योजनारणनीतिकका आधारमा मध्यमकालीन खर्च संरचनाको दस्तावेजमा स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ मा व्यवस्था भए बमोजिम समष्टिगत मध्यमकालीन वित्तीय खाका, मध्यमकालीन नतिजा खाका र मध्यमकालीनबजेट खाकाको साथै विषयतक्षेत्रको स्थिति, नतिजा खाका, वित्तीय योजना र कार्यक्रम/आयोजनाको सारंशसमावेश गरी मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा खाका तयार पारिएको थियो ।

चरण९: मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा प्रस्तुति तथा छलफल कार्यशाला

मस्यौदा मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रस्तुति, छलफल तथा आवश्यकसुझाव संकलनका उद्देश्यले पालिकामा एक कार्यक्रम आयोजना गरिएको थियो ।कार्यक्रममा पालिकाका प्रमुखप्रशासकीय अधिकृत, तथा शाखा प्रमुखहरु तथा सम्बद्ध अन्य कर्मचारीहरुको उपस्थिति रहेको थियो । उक्तकार्यशालामा मस्यौदा प्रतिवेदनका मुख्य पक्षहरु प्रस्तुति गरी आवश्यक थप सूचना तथा तथ्यांक संकलनकागरिएको थियो ।

चरण १०: मध्यमकालीन खर्च संरचना प्रतिवेदन पेश

मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुति पश्चात प्राप्त राय सुझावहरुलाई सम्वोधन गर्दै अन्तिम प्रतिवेदन पेश गरिएको थियो ।

परिच्छेद-दुई : मध्यमकालीन खर्च संरचना

२.१ पृष्ठभूमि

नेपालको सन्दर्भमा मध्यमकालीन खर्च संरचनाको शुरुवात दशौं योजना देखि भएको मानिन्छ । मध्यमकालीन खर्च संरचनाको तर्जुमा गरी प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा साधन र स्रोतको विनियोजन गर्ने पद्धतिको शुरुवाती अभ्यास पनि यहीवाट हुन थाल्यो । वित्तीय सुशासन कायम राख्नयसलाई एक महत्वपूर्ण औजारको रुपमा लिने गरियो । यस सन्दर्भमा सहस्राव्दी लक्ष्य प्राप्तिको क्रममा खासगरी शिक्षा र स्वास्थ्यका क्षेत्रहरुमा देशले लिएको परिमाणात्मक लक्ष्यहरु हासिल गर्न उल्लेख्य योगदान पुग्यो । सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन अन्तर्गतमध्यमकालीन खर्च संरचनाको भूमिका, सामाजिक तथा आर्थिक विकास तथा समृद्धिका लागि महत्वपूर्ण रहदै आएको पाइन्छ । मुलतः साधन स्रोतको विनियोजनमा कुशलता, कार्यान्वयन दक्षता तथा वित्तीय अनुशासनका तीनै पक्षलाई यसवाट सम्वोधन हुने गर्दछ ।

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन सम्बन्धी संघीय कानुनले संघ, प्रदेश तथा स्थानीयसरकारले प्रत्येक आर्थिक वर्षमा आ-आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्र रही सार्वजनिक खर्चको अनुमानित विवरण तयार पार्दै आगामी तीन आर्थिक वर्षमा हुने खर्चको प्रक्षेपण सहितको मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । साथै चालु खर्च, पूँजीगत खर्च र वित्तीय ब्यवस्थाका लागिआवश्यक पर्ने रकम समेत खुलाउनुपर्ने व्यवस्था समेत भएको छ ।

उपरोक्त पक्षहरुलाई मनन गर्दै यस पालिकाको मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा भएको छ । यस क्रममा संविधानले आत्मसात गरेको समाजवाद उन्मुख राष्ट्र निर्माण एवम् नेपाल सरकारले घोषणा गरेको समृद्ध नेपालःसुखी नेपालीको दीर्घकालीन सोचअनुरुप तयार पारिएको चालु पन्ध्रौं योजना र प्रदेश सरकारको आवधिक योजना र एवं पालिकाको नीति तथा कार्यक्रमलाई समेत आत्मसात गरिएको छ ।आर्थिक वर्षका (२०८१/८२-२०८३/८४)का लागि तुर्जमा गरिएको मध्यमकालीन खर्च संरचनाले आवधिक योजनाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र प्राथमिकताका साथै दीगो विकास लक्ष्यको मार्गचित्रलाईमुख्य आधारमानिएको छ रपालिकाको तुलनात्मक लाभका क्षेत्रहरु, प्राथमिकता तथा विकासकार्यक्रमलाई यस मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समेटिएको छ ।

२.२ सोच, उद्देश्य तथा रणनीति

मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा पालिकाको दीर्घकालीन सोच र त्रिवर्षीय आवधिक योजनालाई प्रमुख आधारको रुपमा लिइएको छ । पालिकाको विकासको सोच, लक्ष्य उद्देश्य तथा रणनीतिलाई यसमध्यमकालीन खर्च संरचनामा समावेश गरिएको छ र यसको समष्टिगतसोच, लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति देहाय बमोजिम रहेको छ ।

**"सुखी र समृद्ध मैवाखोलाको आधार :
अर्गानिक कृषि, पर्यटन, शिक्षा, स्वास्थ्य र पूर्वाधार"**

२.३ समष्टिगत लक्ष्य

गाउँपालिकाको आवधिकयोजनाका लागि देहाय वमोजिम समष्टिगत लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ :

मौलिक संस्कृतिको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै अर्गानिक कृषि, दिगो पर्यटन लगायत सामाजिक तथा पूर्वाधारको विकास गरी आय र रोजगारीका माध्यमबाट नागरिकको जीवनस्तरमा गुणात्मक वृद्धि भएको हुनेछ ।

२.४विषय क्षेत्रगत वृहत उद्देश्य

क) पूर्वाधार विकास क्षेत्र :

गाउँपालिका क्षेत्रमा स्तरयुक्त भौतिक पूर्वाधारहरुको विकासको माध्यमबाट जनताको आर्थिक, सामाजिक क्रियाकलापहरुमा पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।

ख) आर्थिक विकास क्षेत्र

गाउँपालिकामा विद्यमान जल, जमिन, जङ्गल तथा जडिबुटीको समुचित उपयोगको वातावरण निर्माण गर्दै कृषि, वनमा आधारित उद्योग र व्यवसायको क्षेत्रगत विकासको माध्यमबाट जनताको रोजगारी, आय अभिवृद्धि र जनजीविकाका अवसरहरु प्रवर्द्धन गर्नु ।

ग) सामाजिक विकास क्षेत्र

गाउँपालिकामा शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, रोजगार र सामाजिक सुरक्षा जस्ता आधारभूत सेवाहरु समावेशी र समन्यायीक प्राप्तिका लागि उपयुक्त वातावरण निर्माण गरी सर्वाङ्गीण विकास गर्नु ।

घ) वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्र

गाउँपालिकाको सांस्कृतिक तथा प्राकृतिक वातावरणीय धरोहरहरुको संरक्षण तथा संवर्द्धन गर्नुका साथै प्राकृतिक एवं सामाजिक जोखिमहरुवाट उत्पन्न विपदहरुको समुचित व्यवस्थापन गर्नु ।

ङ) सुशासन तथा संस्थागत विकास क्षेत्र

गाउँपालिकाको वित्तीय साधन श्रोतको अभिवृद्धिका उपायहरु पहिल्याउँदै, भौतिक, आर्थिक, सामाजिक र संस्थागत विकासका प्रयासलाई पारदर्शी, न्यायपूर्ण र परिणाममुखी बनाउनु ।

२.५ समष्टिगत रणनीति

गाउँपालिकाको समष्टिगत रणनीतिहरु यसप्रकार रहेका छन् ।

१. भौतिक एवं सामाजिक पूर्वाधारहरु निर्माण गरी सवैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने
२. दिगो, सुरक्षित, वातावरणमैत्री पूर्वाधारहरु भू-उपयोगको आधारमा निर्माण गरी सहजता ल्याउने
३) कृषि एवं स्थानीय श्रोत साधनमा आधारित उद्योग तथा व्यवसायहरुको विकास, विस्तार एवं प्रवर्द्धनका लागि सहकारी, सामुदाय तथा निजी क्षेत्रसंग सहकार्य गर्ने
४) गैरकाष्ठ वन पैदावार तथा जडीवुटीहरुको व्यवसायिक एवं करारखेतीका लागि युवावर्गलाई प्रोत्साहित गर्दै स्वरोजगार सिर्जना तथा आयमा अभिवृद्धि ल्याउने
५) गुणस्तरीय शिक्षा एवं स्वास्थ्य सेवार सुरक्षित स्वच्छ खानेपानीमा पहुँच अभिवृद्धि तथा सजहता ल्याउने
६) लक्षित वर्गलाई सशक्तीकरण गर्दै समावेशीकरण गरी सवैक्षेत्रमा युवावर्गको आवद्धता वृद्धि गर्ने
७) वातावरण, जैविक विविधता तथा सांस्कृतिक मौलिकतालाई संरक्षण, सम्वर्द्धन गर्दै स्थानीय रैथाने प्रविधि तथा प्रजातिहरुको विस्तार एवं प्रवर्द्धन गर्ने
८) विपद व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी एवं जलवायु परिवर्तन अनुकूलन वनाउदै प्रकोप,क्षति तथा जोखिम न्यूनीकरण गर्ने
९) सवै क्षेत्रमा सुशासन प्रवर्द्धन गर्दै सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई गुणस्तर, प्रभावकारी वनाउदै पारदर्शिता र जवाफदेहिता स्थापित गर्ने
१०) विकास प्रक्रियामा स्थानीयहरुको सहभागितामा अभिवृद्धि ल्याउदै अपनात्व स्थापित गर्ने

२.६ मध्यमकालीन आर्थिक खाका

राष्ट्रिय सोच तथा संकल्प एवं प्रदेश सरकारको सोच र पालिकाको विकासको सोच तथा लक्ष्य अनुरुप आगामी तीन आर्थिक वर्षको मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रमुख लक्ष्य तथा नतिजा सूचक निर्धारण गरिएको छ । सो अनुसार आगामी तीन वर्षको समष्टिगत आर्थिक लक्ष्य यसप्रकार रहेको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : १
समष्टिगत आर्थिक मध्यमकालीन लक्ष्य

कसं.	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण		
			२०८०।८१	२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
१	आफ्नो उत्पादन तथा आयले वर्षभरी खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	५०	५५	६०	६५
२	वार्षिक खाद्यान्न उत्पादन	मे.टन	१३९७.२	१४००	१४२०	१४३
३	वार्षिक वचत खाद्यान्न विक्री	मे.टन (हजारमा)	१३.५	१३.८	१३.९	१४.०
४	प्रतिव्यक्ति वार्षिक खाद्यान्न उत्पादन	केजी	५००	५१०	५२०	५३०
५	प्रतिव्यक्ति वार्षिकआय	अ.डलर	८५०	१०००	१०००	११००
६	वेरोजगारी दर	प्रतिशत	१०.००	९.९	९.८	९.७

२.७ मध्यमकालीन नतिजा खाका

पन्धौ राष्ट्रिय योजना, प्रदेश सरकारको आवधिक योजना तथा पालिकाको वर्तमान आवधिक विकास योजनाले लिएको समष्टिगत तथा विषयगत अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी आगामी तीन आर्थिक वर्षको समष्टिगत नतिजा खाका निर्धारण गरिएको छ । मध्यमकालीन समष्टिगत नतिजा खाका यसप्रकार रहेको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : २
मध्यमकालीन लक्ष्य नतिजा खाका

नतिजा सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण		
		२०८०।८१	२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
औषत आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष	६९.३	६९.४	७०	७१
साक्षरता दर	प्रतिशत	७४.४६	७४.४६	७५.०	७६.०
पशुपंक्षीको वार्षिक विक्री वृद्धिदर (दुध मासुको कूल)	प्रतिशत	०.५	०.५	१.०	१.२५
पर्यटन व्यवसायवाट कूल रोजगारी प्रदान	संख्या (सयमा)	०.२५	०.२५	०.५०	०.५०
रोजगारीमा कृषि क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	६५	६५	६०	६०
रोजगारीमा गैरकृषि क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	३५	३५	४०	४०
वैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुवाट भएको कूल कर्जा प्रवाह (कूल निक्षेप संकलन रकमको)	प्रतिशत	६०	६०	६५	६५
उत्पादनमूलक क्षेत्रमा विप्रेषण आय लगानी	प्रतिशत	२०	२०	२५	२५
आधारभूत तहमा खूद भर्नादर	प्रतिशत	८६	८८	९०	९२
३० मिनेटको दुरीमा नजिकको स्वास्थ्य सेवामा पहुँच भएका घरधुरी	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००
सुरक्षित खानेपानी सेवावाट लाभान्वित	प्रतिशत	७५.१०	७८	८०	८५

तालिका/ग्राफचित्र : २ मध्यमकालीन लक्ष्य नतिजा खाका						
नतिजा सूचक	**एकाइ**	**आधार वर्ष**	**मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण**			
		२०८०।८१	**२०८१।८२**	**२०८२।८३**	**२०८३।८४**	
जनसंख्या						
पालिका संरचनामा महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अन्य पिछडिएको वर्गको प्रतिनिधित्व	प्रतिशत	३७.३८	४०	४०	४०	
लोपोन्मुख भाषा	संख्या	४	४	४	४	
उद्योग/व्यापार व्यवसाय/खेल क्षेत्रमा युवाहरुको आवद्धता	प्रतिशत	३०	३०	३५	४०	
दिगो, सुरक्षित र नियमित सडक यातायात सेवावाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	८०	८०	८२	८५	
आधारभूत भौतिक पूर्वाधारहरु पुगेका वस्तीहरु (खानेपानी, शिक्षा, स्वास्थ्य, विजुली,सञ्चार, सडक)	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	
वर्षभरी नियमित सिंचाइ (खेतीयोग्य कूल भूमिको)	प्रतिशत	३०	३०	४०	४५	
विद्युत सेवावाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	९७.६५	९८	९९	९९	
इन्टरनेट सेवामा पहुँच प्राप्त जनसंख्या	प्रतिशत	७१.४	७५	८०	८५	
संरक्षित तथा व्यवस्थित वन क्षेत्र	प्रतिशत	१०	१०	११	१२	
घर, कार्यालय, अस्पतालको नकुहिने, नगल्ने, नसड्ने प्लाष्टिक जन्य फोहोरलाई सुरक्षित विसर्जन गर्नेको	प्रतिशत	०	०	५	८	
भू-क्षय र बाढी संवेदनशील क्षेत्र	संख्या	५	५	४	३	
विपद प्रतिरोधात्मक भौतिक संरचनाहरु	प्रतिशत	१०	१२	१५	१८	
सरोकारवाला एवं सहभागितात्मक ढङ्गवाट निर्माण तथा कार्यान्वयन भएका ऐन, कानुन	प्रतिशत	५	५	१०	१५	
पालिकाको वार्षिक आन्तरिक आय	रु. करोड	१.२९	१.५०	१.७५	२.०	
सेवा प्रवाहवाट सन्तुष्ट अनुभूति गर्ने सेवाग्राही	प्रतिशत	८०	८०	८५	८८	
नतिजामूलक अनुगमन मूल्याङ्कन भएका योजना	प्रतिशत	०	०	०	१	

२.८ मध्यमकालीन बजेट खाका

पालिकाको त्रिवर्षीय बजेट खाका तर्जुमा गर्दा प्रथम आवधिक योजनाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र प्राथमिकता सहित वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, दीगो विकास लक्ष्यको मार्गचित्र, क्रमागत तथा विस्तृत अध्ययन भएका आयोजना तथा कार्यक्रम, स्थानीय प्राथमिकता, विनियोजन कुशलता, अनुमान योग्यता र वित्तीय सुशासनलाई मुख्य अधार लिइएको छ । पालिकाको यस मध्यमकालीन खर्च संरचनामा वित्तीय संघीयताको कार्यान्वयन, स्थानीय आर्थिक स्थायित्व र रोजगारी, तीव्र सामाजिक तथा आर्थिक विकास र सन्तुलित विकासका लागि विकास आयोजना तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिइएको छ । माथि उल्लिखित समष्टिगत नतिजा खाका तथा विषय क्षेत्रगत नतिजा प्राप्त हुने खर्च तथा स्रोतको अनुमान गरिएको छ ।

श्रोतहरु	आधार	प्रक्षेपण			
	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/०८४	जम्मा ३ वर्षका लागि
जम्मा आय	**३३५०.६**	**४५२१.९४**	**५६५०**	**५६५०**	**१५४५५**
आन्तरिक आय	**५५**	**६१**	**६७**	७३.८१	११९७
राजस्व वाँडफाँड	**६७८**	**७२०**	**७७०**	८००	२५१४
संघ चालु	१५१६	१६६०.०७	८८२		२४१२
संघ पुँजीगत	९७७.५	२८८.०	४००	४५०	२५
प्रदेश चालु	२.७५	२४.४१	३.२५	३.५०	१२.५०
प्रदेश पुँजीगत	९७	१००	१००	१००	३९७
संघः वित्तीय हस्तान्तरण		**३७०७**	**४०७८**		**१११५४**
समानीकरण चालु		७२७.५	४७९		१३११
समानीकरण पुँजीगत		२०८.४	९०८		२४८३
सशर्त चालु		१८५२.२७	२०७६		५६८०
सशर्त पुँजीगत		१०८	४२८		११७१
समपूरक		०	९३		२५५
विशेष अनुदान		१८०	०		०
प्रदेश सरकार वित्तीय हस्तान्तरण	**१७८**	**१९६**	**२१५**		**५८९**
समानीकरण चालु		०	६५		१७७
समानीकरण पुँजीगत		५५.४९	९		२५
सशर्त चालु		१७.२२	२		४
सशर्त पुँजीगत		३०.०	७		१८
समपूरक चालु		०	०		०
समपूरक पुँजीगत		१००	१३३		३६४
विशेष चालु		०	०		०
विशेष पुँजीगत		०	०		०
जम्मा खर्च	**४६६९**	**४५२१.९४**	**५६५०**		**१५४५५**
चालु खर्च	७८७	२६५३.३९	१०४२		२८०५
पूँजीगत खर्च	२१०८	१८६८.५४	२६५६		७३५८
अन्य व्यवस्था	१७७४	०	१९५१		५२९२

२.९ बजेट विनियोजन र प्रक्षेपणको बाँडफाँट

तालिका/ग्राफचित्र : ४

मध्यमकालीन वजेट खाका : विषयक्षेत्रगत वजेट वाँडफाँड

(रकम रु.लाखमा)

विषय क्षेत्र	२०८१/८२ अनुमान			२०८२/८३ प्रक्षेपण			२०८३/८४ प्रक्षेपण		
	कुल	चालु	पुँजीगत	कुल	चालु	पुँजीगत	कुल	चालु	पूँजीगत
कृषि विकास	24.00	1.20	22.80	37.00	35.15	1.85	44.00	41.80	2.20
पशुपंक्षी पालन	33.00	22.35	10.65	53.00	23.35	29.65	68.00	37.60	30.40

तालिका/ग्राफचित्र : ४ **मध्यमकालीन वजेट खाका : विषयक्षेत्रगत वजेट वाँडफाँड** (रकम रु.लाखमा)									
विषय क्षेत्र	२०८१/८२ अनुमान			२०८२/८३ प्रक्षेपण			२०८३/८४ प्रक्षेपण		
	कुल	चालु	पूँजीगत	कूल	चालु	पूँजीगत	कुल	चालु	पूँजीगत
पर्यटन विकास	20.00	19.00	1.00	40.00	15.50	24.50	56.00	30.70	25.30
उद्योग व्यापार व्यवसाय	20.00	19.00	1.00	70.00	55.50	14.50	65.00	61.75	3.25
वित्तीय संस्था तथा सहकारी	7.00	6.65	0.35	7.00	6.65	0.35	7.00	6.65	0.35
श्रम तथा रोजगार	125.00	118.75	6.25	125.00	118.75	6.25	125.00	118.75	6.25
शिक्षा	413.00	226.75	186.25	683.00	303.25	379.75	683.00	303.25	379.75
स्वास्थ्य	186.00	130.80	55.20	206.00	140.80	65.20	216.00	141.30	74.70
खानेपानी	35.00	10.75	24.25	34.00	9.80	24.20	36.00	9.00	27.00
लक्षित वर्ग	10.00	9.50	0.50	10.00	9.50	0.50	10.00	9.50	0.50
कला भाषा साहित्य संस्कृति	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	105.00	9.75	95.25
युवा खेलकुद	39.00	20.85	18.15	39.00	20.85	18.15	41.00	20.95	20.05
सडक यातायात	430.00	21.50	408.50	460.00	23.00	437.00	520.00	26.00	494.00
आवास तथा वस्ती विकास	100.00	5.00	95.00	240.00	12.00	228.00	220.00	11.00	209.00
सिंचाइ	900.00	45.00	855.00	900.00	45.00	855.00	900.00	0.00	855.00
विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा	310.00	15.50	294.50	410.00	20.50	389.50	360.00	18.00	342.00
सूचना तथा प्रविधि	55.00	2.75	52.25	35.00	1.75	33.25	0.00	0.00	0.00
वन तथा जैविक विविधता	11.00	5.05	5.95	12.00	5.10	6.90	12.00	5.10	6.90
भू तथा जलाधार व्यवस्थापन	0.00	0.00	0.00	5.00	0.25	4.75	10.00	0.50	9.50
वातावरण तथा फोहोर व्यवस्थापन	11.00	5.95	5.05	26.00	11.20	14.80	21.00	6.45	14.55
विपद व्यवस्थापन	13.00	1.55	11.45	33.00	20.55	12.45	13.00	1.55	11.45
सुशासन तथा ऐन कानुन	66.50	63.18	3.33	71.50	67.93	3.58	62.00	58.90	3.10
संस्थागत विकास तथा मानव संशाधन	36.00	11.70	24.30	36.00	11.70	24.30	86.00	59.20	26.80
वित्तीय स्रोत परिचालन	15.00	7.05	7.95	0.00	0.00	0.00	2.00	1.90	0.10
योजना व्यवस्थापन	31.00	12.45	18.55	31.50	12.93	18.58	36.50	17.68	18.83
कूल लागत :	2895.5	787.0	2108.5	3569.0	975.8	2593.3	3698.5	997.3	2656.2

तालिका/ग्राफचित्र : ४ **मध्यमकालीन वजेट खाका : विषयक्षेत्रगत वजेट वाँडफाँड** (रकम रु.लाखमा)									
विषय क्षेत्र	२०८१/८२ अनुमान			२०८२/८३ प्रक्षेपण			२०८३/८४ प्रक्षेपण		
	कुल	चालु	पूँजीगत	कुल	चालु	पूँजीगत	कुल	चालु	पूँजीगत
आयोजना तथा कार्यक्रम									

क) प्राथमिकताक्रमको आधारमा

कार्यक्रम तथा आयोजनाको प्राथमिकताक्रम बमोजिम तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका यसप्रकार रहेको छ।

तालिका/ग्राफचित्र :५ **मध्यमकालीन वजेट खाका : प्राथमिकताक्रमको आधारमा वजेट वाँडफाँड** (रकम रु.लाखमा)				
प्राथमिकताक्रम	आयोजना संख्या	मध्यमकालीन खर्च संरचना		
		२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
पहिलो प्राथमिकता	१२४	13842	13000	13500
दोश्रो प्राथमिकता	२८	१०	1000	1000
जम्मा	152	१३८५२	१४०००	14500

ख) जलवायु संकेतको आधारमा

जलवायु संकेत बमोजिम तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण यसप्रकार रहेको छ।

तालिका/चित्र : ६ **मध्यमकालीन वजेट खाका : जलवायु संकेतका आधारमा वजेट वाँडफाँड** (रकम रु.लाखमा)				
जलवायु संकेत	आयोजना संख्या	मध्यमकालीन खर्च संरचना		
		२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
प्रत्यक्ष	18	१६४९	2000	2500
अप्रत्यक्ष	62	१०३४५	10000	10000
तटस्थ	७२	१८५८	2000	2000
जम्मा	152	१३८५२	14000	14500

ग) लैङ्गिक संकेतको आधारमा

लैङ्गिकसंकेत बमोजिम तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण यसप्रकार रहेको छ।

तालिका/ग्राफचित्र :७ **मध्यमकालीन वजेट खाका : लैङ्गिक संकेतको आधारमा वजेट वाँडफाँड** (रकम रु.लाखमा)				
लैङ्गिक संकेत	आयोजना संख्या	मध्यमकालीन खर्च संरचना		
		२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
निर्दिष्ट	20	1418	2000	2500
सहयोगी	५३	११०८२	10000	10000

तटस्थ	७९	१३५२	2000	2000
जम्मा	१५२	13852	14000	14500

घ) दिगो विकास लक्ष्य

दिगो विकास लक्ष्यका आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण यसप्रकार रहेको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र :८

मध्यमकालीन वजेट खाका : दिगो विकास लक्ष्यका आधारमा वजेट बाँडफाँड

(रकम रु.लाखमा)

संकेत नम्वर	दिगो विकास लक्ष्य	आयोजना संख्या	मध्यमकालीन खर्च संरचना		
			२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
१.	गरिवीको अन्त्य	20	10200	10400	10645
२.	शुन्य भोकमरी	24	1477	1500	1550
३.	स्वास्थ्य जीवन	13	186.00	206.00	206.00
४.	गुणस्तरीय शिक्षा	42	452.00	552.00	652.00
५.	लैङ्गिक समानता	4	45.00	45.00	45.00
६.	स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाई	6	350.00	34.00	34.00
७.	स्वच्छ ऊर्जा	4	310.00	320.00	370.00
८.	मर्यादित काम र आर्थिक वृद्धि	15	45.00	39.00	39.00
९.	उद्योग, नवीनतम खोज र पूर्वाधार	9	430.00	460.00	500.00
१०.	असमानता न्यूनीकरण	6	25.00	30	45
११.	दिगो शहर र समुदाय	6	100.00	100	100
१२.	दिगो उपयोग तथा उत्पादन	5	11.00	26	26
१३.	जलवायु परिवर्तन अनुकुलन	5	13.00	13.00	13.00
१४.	सामुन्द्रित श्रोतको उपयोग	0	0.00	0.00	0.00
१५.	भू सतह श्रोतको उपयोग	1	5.00	17.00	17.00
१६.	शान्ति, न्याय र सवल संस्था	19	188	174.00	174.00
१७.	दिगो विकासका लागि साझेदारी	3	15.00	14.00	14.00
	जम्मा	152	13852	14000	14500

ङ) रणनीतिका स्तम्भका आधारमा

मध्यमकालीन खर्च संरचना अन्तर्गत रणनीतिक स्तम्भको आधारमा यसप्रकार वजेट बाँडफाँड गरिएको छ ।

तालिका/ग्राफचित्र : ९

मध्यमकालीन वजेट खाका : रणनीतिक स्तम्भको आधारमा वजेट बाँडफाँड

(रकम रु. लाखमा)

क.सं.	रणनीतिक स्तम्भ	आयोजना संख्या	मध्यमकालीन खर्च संरचना		
			२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
१	भौतिक एवं सामाजिक पूर्वाधारहरु निर्माण गरी सवैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने	35	१२५८४	12704	13100
२	दिगो, सुरक्षित, वातावरणमैत्री पूर्वाधारहरु भू-उपयोगको आधारमा निर्माण गरी सहजता	15	100	120	200

तालिका/ग्राफचित्र : ९ **मध्यमकालीन वजेट खाका : रणनीतिक स्तम्भको आधारमा वजेट वाँडफाँड** (रकम रु. लाखमा)					
क.सं.	रणनीतिक स्तम्भ	आयोजना संख्या	मध्यमकालीन खर्च संरचना		
			२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
	ल्याउने				
३	कृषि एवं स्थानीय श्रोत साधनमा आधारित उद्योग तथा व्यवसायहरुको विकास, विस्तार एवं प्रवर्द्धनका लागि सहकारी, सामुदाय तथा निजी क्षेत्रसंग सहकार्य गर्ने	34	422	430	450
४	गैरकाष्ठ वन पैदावार तथा जडीवुटीहरुको व्यवसायिक एवं करारखेतीका लागि युवावर्गलाई प्रोत्साहित गर्दै स्वरोजगार सिर्जना तथा आयमा अभिवृद्धि ल्याउने	5	30	30	30
५	गुणस्तरीय शिक्षा एवं स्वास्थ्य सेवा र सुरक्षित स्वच्छ खानेपानीमा पहुँच अभिवृद्धि तथा सजहता ल्याउने	32	500	500	500
६	लक्षित वर्गलाई सशक्तीकरण गर्दै समावेशीकरण गरी सवैक्षेत्रमा युवावर्गको आवद्धता वृद्धि गर्ने	5	50	50	50
७	वातावरण, जैविक विविधता तथा सांस्कृतिक मौलिकतालाई संरक्षण, सम्वर्द्धन गर्दै स्थानीय रैथाने प्रविधि तथा प्रजातिहरुको विस्तार एवं प्रवर्द्धन गर्ने	9	22.00	22.00	22.00
८	विपद व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी एवं जलवायु परिवर्तन अनुकूलन वनाउदै प्रकोप, क्षति तथा जोखिम न्यूनीकरण गर्ने	5	13.00	13.00	13.00
९	सवै क्षेत्रमा सुशासन प्रवर्द्धन गर्दै सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई गुणस्तर, प्रभावकारी वनाउदै पारदर्शिता र जवाफदेहिता स्थापित गर्ने	6	100	100	100
१०	विकास प्रक्रियामा स्थानीयहरुको सहभागितामा अभिवृद्धि ल्याउदै अपनात्व स्थापित गर्ने	6	31.00	31.00	35
	जम्मा	152	13852	3569.00	3698.50

परिच्छेद तीन : आर्थिक बिकास

३.१ कृषि बिकास

क) पृष्ठभूमि

संविधानले भू-उपयोग नीतिको अवलम्बन गरी भूमिको व्यवस्थापन गर्ने, कृषिको व्यावसायीकरण, विविधीकरण र आधुनिकीकरण गर्ने; कृषकका लागि कृषि सामाग्री, कृषि उपजको उचित मूल्य र बजार पहुँचको व्यवस्था गर्ने जस्ता महत्वपूर्ण कृषि सम्बन्धी नीति निर्धारण गरेको छ । यसका लागि कृषिबालीको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि, भण्डारण र बजारीकरणमा स्थानीय सरकारले नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्नु पर्ने हुन्छ । कृषि विषयमा डिप्लोमा तहको पढाई भइरहेको, हाटबजार साँघुपाटी रहेको, खेतीयोग्य जमिन प्रशस्त रहेको, व्यवसायिक कृषि फर्म तथा कृषक समूह दर्ता भएको, व्यवसायिक खेती (तरकारी, फलफूल र नगदेबाली - अलैंची, अम्रिसो, चिराइतो, आदि) भएको, प्राङ्गारिक खेती भएको, फलफूल तथा तरकारीको लागि पकेट विकास कार्यक्रम भएको, बेसार खेती प्रवर्द्धन भएको, माटो परिक्षण स्थापना भएको छ ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतीहरु

कृषिको व्यावसायीकरण हुन नसक्नु, सिँचाइको अपर्याप्तता र विद्यमान सिँचाइ आयोजना पूर्ण क्षमतामा उपयोग हुन नसक्नु, कृषकमा नयाँ प्रविधि, उन्नत बिउ/मल, जैविक तथा प्राङ्गारिक कृषि सम्बन्धी ज्ञानको अभाव, बालीमा लाग्ने रोग व्यवस्थापन र सुधारिएका कृषि प्रणाली सम्बन्धी जानकारीको कमी, कृषि उपजको बजारीकरण र भण्डारणमा किसानको सामूहिक स्वामित्व हुन नसक्नु, उत्पादन, बजारीकरणको अभाव, बजार व्यवस्थापनको कमी, कृषि अनुसन्धान र कृषि प्रसार वीच समन्वयको कमी, कृषि सम्बन्धी शैक्षिक संस्था र कृषक बीच समन्वय नभएको, परम्परागत खेती प्रणाली रहेको, खेतीयोग्य जमिन बाँझो हुनु, फर्म तथा समूहहरु कृषि कार्यमा संलग्न नभएको, बजार व्यवस्थापनको कमी, उत्पादित वस्तुको उचित मूल्य निर्धारणको कमी, प्राविधिक ज्ञानको कमी, दक्ष जनशक्तिको कमी, उच्च रसायनिक मल तथा विषादीको प्रयोग, मूल्य निर्धारणको अभाव आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

कृषि प्राविधिकको उपलब्धता सुनिश्चित गर्नु, कृषि सम्बद्ध संस्थागत तथा संरचनागत व्यवस्था गर्नु, स्थानीय सरकार मातहतमा आएको कृषि प्रसार सेवालाई व्यवस्थापन र सुदृढीकरण गर्नु, कृषि सम्बद्ध अनुसन्धान संस्था एवम् संरचना संघीय सरकारबाट प्राप्त गर्नु, परम्परागत कृषि ज्ञानको पुनर्खोज गरी आधुनिकीकरण र उपयोग गर्नु, जैविक तथा प्राङ्गारिक कृषि प्रणालीको प्रवर्द्धन गर्नु, खाद्यवस्तुको गुणस्तर कायम गर्नु, हानिकारक कीटनाशक विषादी र रासायनिक मल र आनुवांशिक परिवर्तन गरिएका बाली वस्तु नियन्त्रित गर्नु, अन्तरसरकार समन्वय प्रभावकारी बनाउनु, जग्गाको बाँझोपन नियन्त्रण गर्न, कृषि क्षेत्रलाई यान्त्रिकीकरण र व्यावसायीकरण गर्नु, कृषि अनुदानलाई प्रतिस्पर्धी बजारको विकास हुने गरी उपयोग गर्नु आदि प्रमुख चुनौती हुन् ।

ग) लक्ष्य

रोजगारको अवसर सृजना भई जीवनस्तरमा सुधार भएको हुने ।

घ) उद्देश्य

१. प्राङ्गारिक कृषि : उत्पादन तथा उत्पादकत्वमा वृद्धि गरी आय आर्जनमा वृद्धि गर्नु
२. तुलनात्मक लाभ भएका बालीको विकास एवम् विस्तार गर्नु
३. कृषि सेवा प्रसारको पहुँचमा वृद्धि गर्नु

ङ) रणनीति

१. कृषिको व्यवसायीकरणमा निजीक्षेत्र, सहकारी तथा अन्तरसरकार समन्वय र सहकार्य गर्ने

२. प्राङ्गारिक खेती, आधारभूत खाद्यवस्तु तथा तुलनात्मक लाभ भएका बाली उत्पादनमा वृद्धि गर्ने
३. कृषक र कृषि सम्बद्ध समूहको क्षमता विकास एवम् प्रविधि हस्तान्तरण गर्ने
४. उत्पादित वस्तुको बजारीकरण गर्ने

च) नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

तालिका/ग्राफचित्र : १०
कृषि विकास क्षेत्र : नतिजा खाका

सूचक	सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०८०/८१	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
आफ्नो उत्पादन तथा आयले वर्षभरी खान पुग्ने परिवारको वृद्धि भएको हुने	वर्षभरी खान पुग्ने परिवार	घरधुरी	११००	१२२०	१३२०	१४३०
वार्षिक खाद्यान्न उत्पादन वृद्धि भएको हुने	वार्षिक खाद्यान्न उत्पादन	मे.टन	१३९७.२	१५२०	१५६०	१६००
प्रति व्यक्ति वार्षिक खाद्यान्न उत्पादन वृद्धि भएको हुने	प्रति व्यक्ति वार्षिक खाद्यान्न उत्पादन	केजी	१३६.९	१६०	१७०	२००
नगदेवाली, मौसमी तथा वेमौसमी वालीको वार्षिक उत्पादनमा वृद्धि भएको हुने	वार्षिक उत्पादन	मे.टन	१६२.६	२००	२२५	३००
व्यवसायिक कृषि नर्सरी बढेको हुने	व्यवसायिक कृषि नर्सरी	संख्या	२	२	३	४
तरकारी वार्षिक उत्पादनमा वृद्धि भएको हुने	वार्षिक उत्पादन	मे.टन	५१३.४	५१५	५२०	५२५
फलफुल वार्षिक उत्पादन वृद्धि भएको हुने	वार्षिक उत्पादन	मे.टन	१६.८३	१७	१७	१७
उन्नत विउ, जैविक मल र विषादी प्रयोग गर्ने, आधुनिक कृषि प्रविधि प्रयोग गर्ने कृषकहरु बढेको हुने	प्रविधि प्रयोग गर्ने कृषक	प्रतिशत	५	६	७	८
आधुनिक कृषि औजारहरु प्रयोग गर्ने कृषक बढेको हुने	औजारहरु प्रयोग गर्ने कृषक	संख्या	५०	१००	१२५	२००
व्यवसायिक एवं आधुनिक तरिकाको खेतीले ओगटेको भूभाग बढेको हुने	भूभाग	रोपनी	३००	३५०	४००	४५०
कृषि व्यवसायमा सहुलियत कर्जा,	कृषक	संख्या	२५	३०	३५	४०

तालिका/ग्राफचित्र : १०
कृषि विकास क्षेत्र : नतिजा खाका

सूचक	सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०८०/८१	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
कृषि सामानमा अनुदान तथा यान्त्रिकीकरणमा पूँजीगत अनुदानबाट लाभान्वित कृषक बढेको हुने						
सुचारु सामुदायिक खेती तथा करार खेतीले ओगटेको भूमि बढेको हुने	भूमि	हेक्टर	०	०	०	१
विभिन्न क्षेत्रमा तालिम प्राप्त कृषक भएको हुने	तालिम प्राप्त कृषक	संख्या	५०	७५	१००	१२५
व्यवसायिक कृषि फार्म बढेको हुने	कृषि फार्म	संख्या	६२	७०	८०	९०
व्यवसायिक कृषि बाट प्रदान भएको प्रत्यक्ष रोजगारीता वृद्धि भएको हुने	रोजगारी	संख्या	३	५	१०	१५
प्रधानमन्त्री तथा कृषि आधुनिकीकरण परियोजना बाट लाभान्वित किसान बढेको हुने	लाभन्वित किसान	संख्या	०	८५	१२०	१२०
सञ्चालनमा रहेको कृषि बजार, हाटबजार तथा कृषि थोकबजार वृद्धि भएको हुने	बजार	संख्या	३	३	३	३
कृषि उपजहरु विक्रीका लागि नजिकको बजार क्षेत्रमा पुग्न लाग्ने समयावधि घटेको हुने	समयावधि	घण्टा	२.५	२	२	२
मौसमी, वेमौसमी तरकारी तथा नगदेवालीको विक्री बढेको हुने	विक्री	रु.करोड	३०	३१	३२	३२
कोल्ड स्टोरेजको क्षमता बढेको हुने	कोल्ड स्टोरेज क्षमता	मे.टन	०	०	०	१
कृषि उपज सङ्कलन केन्द्र, बजार प्रवर्द्धन केन्द्र, तथा सामुदायिक कृषि प्रसार सेवा केन्द्र भएको हुने	कृषि प्रसार सेवा केन्द्र	संख्या	१	१	१	२
कृषि वीमा सेवाबाट लाभान्वित	लाभान्वित	संख्या	०	५०	१००	१५०

तालिका/ग्राफचित्र : १० कृषि विकास क्षेत्र : नतिजा खाका						
सूचक	**सूचक**	**इकाई**	**आधार वर्ष २०८०/८१**	**लक्ष्य परिमाण**		
				२०८१/८२	**२०८२/८३**	**२०८३/८४**
कृषक बढेको हुने	कृषक					
कृषि पेशामा संलग्न जनसंख्या बढेको हुने	जनसंख्या	प्रतिशत	९५	९५	९०	८८
व्यवसायिक कृषि उत्पादनमा संलग्न कृषक बढेको हुने	कृषक	संख्या	५०	७५	१००	१५०
कृषि सहकारी संस्था बढेको हुने	कृषि सहकारी संस्था	संख्या	२	२	२	२
कृषि सहकारीमा आवद्ध कृषक बढेको हुने	कृषक	संख्या	७१५	७१५	७५०	८००
किसान परिचयपत्रबाट लाभान्वित कृषकहरु बढेको हुने	लाभान्ति कृषक	संख्या	२०६४	२०६४	२०६४	२०६४

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र :११ कृषि विकास : वजेट तथा स्रोतको अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान			**वजेट श्रोत**		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८१/८२	20	4.15	१५.८५	4	18	4
२०८२/८३	37.00	35.15	1.85	5.55	22.2	9.25
२०८३/८४	44.00	41.80	2.20	6.6	26.4	11

ज) मुख्य आयोजनाहरुको संक्षिप्त विवरण

तालिका/ग्राफचित्र : १२ कृषि विकास : खर्च तथा श्रोतको अनुमान (रकम रु. लाखमा)										**सांकेतकिरण**			
आयोजनाहरुको विवरण	**२०८१/८२**			**२०८२/८३**			**२०८३/८४**			प्राथमिकीकरण	दिविल संकेतश	लै. संकेत	ज. संकेत
	कूल	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**				
उत्पादन आधारित प्रोत्साहन कार्यक्रम	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	2.00	1.90	0.10	P2	1	2	2

तालिका/ग्राफचित्र : १२ **कृषि विकास : खर्च तथा श्रोतको अनुमान** (रकम रु. लाखमा)										सांकेतकिरण			
आयोजनाहरु को विवरण	**२०८१/८२**			**२०८२/८३**			**२०८३/८४**			प्राथमिकीकरण	दिविल संकेतथ	लैं. संकेत	ज. संकेत
	कूल	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**				
उत्पादन वृद्धिको लागि अनुसन्धान कार्यक्रम	0.00	0.00	0.00	1.00	0.95	0.05	1.00	0.95	0.05	P1	1	2	2
प्राङ्गारिक तथा व्यवसायिक खेती तालिम	6.00	0.30	5.70	6.00	5.70	0.30	6.00	5.70	0.30	P1	9	2	2
बजार प्रवर्द्धन तथा संकलन केन्द्र निर्माण आयोजना	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	15.00	14.25	0.75	P2	9	2	2
माटो परिक्षण प्रयोगशाला निर्माण	5.00	0.25	4.75	5.00	4.75	0.25	0.00	0.00	0.00	P2	9	2	2
नर्सरी व्यवस्थापन कार्यक्रम	3.00	3.00	0.00	3.00	2.85	0.15	4.00	3.80	0.20	P1	9	2	2
नरहाट वजारलाई कृषि हाटको रुपमा विकास गर्ने	5.00	0.25	4.75	5.00	4.75	0.25	0.00	0.00	0.00	P2	1	2	2
आधुनिक कृषि औजारलाई साझेदारी कार्यक्रम	0.00	0.00	0.00	10.00	9.50	0.50	10.00	9.50	0.50	P2	1	2	2
कृषि उत्पादनमा विविधकरण तालिम (चिप्स, जाम, सस बनाउने)	2.00	0.10	1.90	2.00	1.90	0.10	1.00	0.95	0.05	P1	1	2	2
जैविक विषादी वितरण कार्यक्रम	5.00	0.25	4.75	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	P1	13	2	2
जम्मा	20.00	4.15	15.85	37.00	35.15	1.85	44.00	41.80	2.20				

३.२ पशुपंक्षी बिकास

क) पृष्ठभूमि

आर्थिक विकासको मेरुदण्डको रूपमा पशुपन्छी क्षेत्र पनि रहेको छ । पशुपन्छी पालनको व्यावसायीकरण, विविधीकरण र आधुनिकीकरण गर्ने; कृषकका लागि सामाग्री, पशुपन्छी उपजको उचित मूल्य र बजार पहुँचको व्यवस्था गर्ने जस्ता महत्वपूर्ण कृषि तथा पशुपन्छी सम्बन्धी नीति निर्धारण गरेको छ । यसका लागि पशुपक्षी प्रजनन एवम् नस्ल सुधार, आहार तथा पोषण, पशु स्वास्थ्य र बजार प्रवर्द्धनमा स्थानीय सरकारले नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्नु पर्ने हुन्छ ।व्यवसायिक पशुपन्छी संख्या ५० वटा रहेको, कृषक आबद्ध समूह ५८ वटा रहेको, पशु औषधी पसल २ वटा रहेको, पशु प्राविधिक ८ जना रहेको, हाला सम्म नश्ल सुधार - बोका १७ वटा, साढे ६ वटा, बुंगुर २ वटा २५ वटा रहेको, कृत्रिम गर्भधारण १० वटा रहेको, घुम्ती शिविर वषेनी व्यवस्था हुनु, पशुबिमा हाल संख्या २५० रहेको (बाखा १३७, गाई १३), दूध संकलन केन्द्र २ वटा रहेका छन् ।पशु स्वास्थ्य उपचार ६ देखि १० हजार सम्म हुने,परिजिवि ५ देखि ८ हजार सम्म हुने गरेको छ ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

उन्नत किसिमका गाई, भैँसी, बाखा, बङ्गुर नहुनु, पशुपालन कृषि समुह समिति फर्मको कमी, दूधजन्य बिक्री वितरण बजारको समस्या तथा प्रशोधन केन्द्र नहुनु, चिस्यान संकलन केन्द्र नभएको, पशु हाटबजार नहुनु, पशु चिकित्सक नहुनु, कृषि क्षेत्रहरूमा संघ, प्रदेश, स्थानीय तहको नीति नियम कार्यान्वयनमा चासो नहुनु तथा सङ्गठित संस्थाको व्यवस्था नहुनु, पशुपालन व्यवस्था परम्परागत रूपमा पालन भएको, व्यावसायिक कृषक पर्याप्त नभएको, दाना उत्पादन केन्द्र नहुनु, उचित पशु आहारा कमी, दाना कम्पनिबाट ल्याउन ढुवानी लागत बढी हुनु, उन्नत किसिमको घाँस विस्तार नहुनु, खुल्ला चरण क्षेत्र हुनु, प्राविधिक सेवाको कमी हुनु, पशुपक्षी पालनको निमित्त आवश्यक उन्नत नस्ल, रोग र महामारीको रोकथाम एवम् पशु व्यवस्थापन सम्बन्धी उचित ज्ञानको अभाव, चरन र खर्क व्यवस्थापनको अभाव आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

दक्ष प्राविधिकको उपलब्धता सुनिश्चित गर्नु, पशुपन्छी सम्बद्ध संस्थागत तथा संरचनागत व्यवस्था गर्नु, स्थानीय सरकार मातहतमा आएको प्रसार सेवालाई व्यवस्थापन र सुदृढीकरण गर्नु, पशुपन्छी सम्बद्ध अनुसन्धान संस्था एवम् संरचना संघीय सरकारबाट प्राप्त गर्नु, परम्परागत ज्ञानको पुनर्खोज गरी आधुनिकीकरण र उपयोग गर्नु, अन्तरसरकार समन्वय प्रभावकारी बनाउनु, पशुपन्छी पालनमा उपयुक्त यान्त्रिकीकरण र व्यावसायीकरण गर्नु, अनुदानलाई प्रतिस्पर्धी बजारको विकास हुने गरी उपयोग गर्नु आदि प्रमुख चुनौती हुन् ।

ग) लक्ष्य

पशुपंक्षीपालन व्यवसाय मर्यादित र आधुनिकीकरण भएको हुने

घ) उद्देश्य

१. पशुपंक्षीपालनलाई व्यवस्थित, विविधीकरण एवं व्यवसायीकरण गर्नु
२. कृषकहरुको आयआर्जनको भरपर्दो श्रोतको रुपमा विकास गर्नु

ङ) रणनीति

१. पशुपंक्षीपालनमा व्यवसायिकता विकास गर्ने
२. पशुपंक्षीजन्य वस्तुको वजार प्रवर्द्धन गर्ने
३. पशुपंक्षी स्वास्थ्य तथा उपचार व्यवस्था विस्तार गर्ने
४. वातावरण तथा हावापानी अनुकुलमैत्री पशुपक्षी व्यवसायको प्रवर्द्धन गर्ने

च) नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

नतिजा सूचकको आधारमा पशुपंक्षीपालन क्षेत्रका लागि गरिएको खर्च तथा श्रोतको अनुमान यसप्रकार रहेको छ ।

तालिका /ग्राफचित्र : १३ पशुपंक्षीपालन: नतिजा खाका						
नतिजा	**सूचक**	**इकाई**	**आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म**	**लक्ष्य परिमाण**		
				२०८१/८२	**२०८२/८३**	**२०८३/८४**
व्यवसायिक पशुपालन फर्महरु बढेर आयआर्जन वृद्धि भएको हुने	पशुपालन फर्महरु	संख्या	६२	७०	८०	९०
पशुपंक्षी वीमा सेवाबाट लाभान्वित कृषक वृद्धि भएको हुने	लाभान्वित कृषक	संख्या	२६	५०	१००	१२५
नश्ल सुधार तथा प्राथमिक उपचार केन्द्र स्थापना भएको हुने	नश्ल सुधार तथा उपचार केन्द्र	संख्या	२	२	२	२
पशुपंक्षीपालन सम्बन्धी उपलब्ध प्रविधि (कृत्रिम प्रजनन,) उपयोग गर्ने कृषक वृद्धि भएको हुने	प्रविधि उपयोग गर्ने कृषक	प्रतिशत	०	५०	६०	७०
सुचारु कृत्रिम गर्भाधान केन्द्र स्थापना भएको हुने	सुचारु कृत्रिम गर्भाधान केन्द्र	संख्या	०	०	०	१
दुध उत्पादन (वार्षिक) वृद्धि भएको हुने	दुध उत्पादन	मे.टन	१९३.४	१२०	१६०	१६०
वार्षिक दुध बिक्री वृद्धि भएको हुने	दुध बिक्री	रु.लाख	१०	२५	४०	४५
खसीबोका, राँगाभैसी, वङ्गुर, सुंगुरको वार्षिक बिकी बढेको हुने	बिकी	रु.लाख	७.५	७.५	७.५	७.६
वार्षिक कुखुराको मासु तथा अण्डा बिक्री बढेको हुने	बिक्री	रु.लाख	०.५	०.५	१	१.७५
चालु अवस्थाका व्यवसायिक कुखुरापालन फर्महरु बढेको हुने	कुखुरापालन फर्महरु	संख्या	३	६	६	६
पशुजन्य संक्रामक रोग विरुद्ध खोप लगाएका पशुपंक्षीहरु वृद्धि भएको हुने	खोप लगाएका पशुपंक्षी	संख्या	१२०२५	१२०००	२०००	२२००

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र पशुपंक्षीपालन : वजेट तथा स्रोतको अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान			**वजेट श्रोत**		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८१/८२	41	३०.३५	१०.६५	10	25	10
२०८२/८३	61	31.35	29.65	15	35	११

२०८३/८४	76	45.10	29.90	15	35	26

ज) मुख्य आयोजनाहरुको संक्षिप्त विवरण

तालिका/ग्राफचित्र : १५ पशुपंक्षीपालन : खर्च तथा श्रोतको अनुमान (रकम रु.लाखमा)										सांकेतीकरण			
आयोजनाहरुको विवरण	२०८१/८२			२०८२/८३			२०८३/८४			प्रथमिकीकरण	दिविल संकेत	लैं. संकेत	ज. संकेत
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च				
उन्नत जात गाई, भैसि, भेडा, बंगुर, कुखुरा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	20.00	19.00	1.00	20.00	19.00	1.00	20.00	19.00	1.00	P1	10	2	2
चरन खर्क सुधार तथा प्रत्येक वडामा घाँस, नर्सरी स्थापना कार्यक्रम	0.00	0.00	0.0	0.00	0.00	0.00	10.00	9.50	0.50	P2	1	2	2
कृतिम गर्भधारण कार्यक्रम	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	5.00	4.75	0.25	P2	1	2	2
याकचौरी प्रवर्द्धन कार्यक्रम	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	P2	1	2	2
दुग्धजन्य पदार्थ (डेरी) प्रशोधन केन्द्र स्थापना कार्यक्रम	0.00	0.00	0.00	10.00	0.50	9.50	10.00	0.50	9.50	P2	1	2	2
प्रत्येक वडामा वर्ष पशुपन्छी स्वास्थ्य सेवा शिविर	3.00	2.85	0.15	3.00	2.85	0.15	3.00	2.85	0.15	P1	1	2	2
नमूना पशु पालन फर्म निर्माण गर्ने	10.00	0.50	9.50	20.00	1.00	19.00	20.00	1.00	19.00	P1	1	2	
पशुपन्छी तथा मत्स्य उपचार तथा औषधी खरिद	8.00	8.00	0.00	8.00	8.00	0.00	8.00	8.00	0.00	P1	1	2	2
जम्मा	41.00	30.35	10.65	61.00	31.35	29.65	76.00	45.10	29.95				

३.३ पर्यटन बिकास

क) पृष्ठभूमि

पर्यटन राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको एक महत्त्वपूर्ण आधार हो । पर्यावरण अनुकूल पर्यटन उद्योगको विकास गर्ने, नेपालको विविध सांस्कृतिक र प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै लाभ वितरणमा स्थानीयलाई प्राथमिकता दिने राज्यको पर्यटन सम्बन्धी नीति रहेको छ । पर्यटन क्षेत्र संघ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीनै तहको अधिकार सूचीमा समेटिएको छ । यस गाउँपालिकामा प्राकृतिक एवम् पर्यटकिय स्थलहरु प्रशस्त मात्रामा रहेका छन् । तीनजुरे मिल्के जलजले गुराँस क्षेत्र, माङमाया छागाँ, छाँमा रिङबु झरना, सिङदो लुङ मैवा झरना, चाँदनी झरना, बोझ्े पोखरी, झ्याँउ पोखरी, लाम पोखरी, पोथी पोखरी, गुराँस पोखरी, हेङगावरह पोखरी, भुते पोखरी, लालीवास्तोला झरना, रेडपाण्डा, गुराँस पार्क, जारे ढुङ्गा, रमिते ढुङ्गा जस्ता ठाउँ रहेका छन् ।धार्मिक पर्यटन अन्तर्गत मेन्छ्यायाम, मुलपानी देवी, महादेव थान, गुम्बाहरु रहेको, सांस्कृतिक पर्यटन अन्तर्गत ओसाङलुङ्ग. घडयुम्बा गुफा, लिम्बु. तामाङ. शेर्पा, गुरुङ, ब्राह्मण, क्षेत्री, मगरको संस्कृति रहेको, ऐतिहासिक पर्यटन अन्तर्गत सायम्बाहाङ धर्मशाला पार्टी रहेको, राजनीतिक पर्यटन अन्तर्गत जननेता मदन भण्डारीको जन्म घर रहेको छ ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

पर्यटकीय गन्तव्यको विकास र विविधीकरण हुन नसक्नु, पर्यटकीय स्थलको उपयुक्त व्यवस्थापन गर्न नसक्नु, पर्यटकीय पूर्वाधारको अभाव, पर्यटकलाई आकर्षित गर्न चाहिने सेवा, सुविधा र पर्यटकीय वस्तुको कमी, पर्यटकीय सूचना प्रवाह, प्रचार प्रसार व्यवस्थित र प्रभावकारी हुन नसक्नु, आन्तरिक र बाह्य पर्यटकको व्यवस्थित अभिलेख नहुनु, पर्यटन क्षेत्रमा साझेदारी सहभागिताको अभाव हुनु, पर्यटन क्षेत्रमा बजेटको अभाव र भएको बजेट उपयुक्त स्थानमा प्रयोग गर्न नसक्नु आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

पर्यावरण अनुकूल पर्यटन उद्योगको विकास गर्नु, पर्यटकीय सम्भावनाका क्षेत्रमा पर्यटन पूर्वाधारको विकास गर्नु, पर्यटकीय स्तरका होटेल तथा अन्य पर्यटकीय सुविधाको विस्तार गर्नु, गन्तव्य स्थलको विविधीकरण, विकास, ब्राण्डिङ, प्रचार प्रसार र प्रवर्द्धन तथा बजारीकरण गर्नु, पर्यटन व्यवसाय सम्बद्ध निजी क्षेत्रको क्षमता वृद्धि गर्नु, पर्यटन सूचना व्यवस्थापन प्रणाली तथा पर्यटन सूचना सेवा स्थापना गर्नु, स्थानीयलाई लाभ दिनु, व्यावसायिकता तथा उद्यमशीलताको विकास गर्नु आदि प्रमुख चुनौती हुन् ।

ग) लक्ष्य

पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकासद्वारा आय र रोजगारीका अवसर वृद्धि गर्ने

घ) उद्देश्य

१. पर्यटकीय गन्तव्यहरु एवं सांस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण, प्रवर्द्धन एवं पूर्वाधारहरुको स्तरोन्नति गर्नु
२. पर्यटन व्यवसायलाई विविधीकरण गर्दै रोजगारीसँग आबद्ध गर्नु

ङ) रणनीति

१. पर्यटकीय गन्तव्य र उपजको विकास, विविधीकरण र प्रवर्द्धन गर्ने
२. पर्यटकीय सेवा सुविधाको वृद्धि गरी पर्यटनलाई रोजगारीसँग आबद्ध गर्ने
३. पर्यटकीय विकासमा पछि परेको तर सम्भावना राम्रो भएको क्षेत्रको पहिचान र विकासमा जोड दिने

च) नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण तर्कवद्ध खाका

तालिका /ग्राफचित्र : १६
पर्यटन विकास : खर्च तथा श्रोतको अनुमान

नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष	लक्ष्य परिमाण		
			२०८०/ ८१ सम्म	२०८१/ ८२	२०८२/ ८३	२०८३/ ८४

तालिका /ग्राफचित्र : १६ पर्यटन विकास : खर्च तथा श्रोतको अनुमान						
नतिजा	**सूचक**	**इकाई**	**आधार बर्ष २०८०/ ८१ सम्म**	**लक्ष्य परिमाण**		
				२०८१/ ८२	**२०८२/ ८३**	**२०८३/ ८४**
सुविधा सम्पन्न पर्यटकीय गन्तव्य स्थल (यातायात, संचार, सुरक्षा, होटेल आदि) निर्माण भई पर्यटक संख्या बढेको हुने	सुविधा सम्पन्न पर्यटकीय गन्तव्य स्थल	संख्या	०	०	०	१
व्यवस्थित,सुविधायुक्त, आकर्षक, सुरक्षित, मनोरम पर्यटकीय गन्तव्य भएको हुने	व्यवस्थित पर्यटकीय गन्तव्य	संख्या	६	६	६	६
धार्मिक पर्यटन सञ्चालन स्थान भएको हुने	धार्मिक पर्यटन	संख्या	५	५	५	५
स्तरोन्नति गरिएका पर्यटकीय सम्पदाहरु भएको हुने	पर्यटकीय सम्पदा	संस्था	०	०	१	१
पुरातात्विक तथा ऐतिहासिक, साँस्कृतिक पर्यटकीय स्थानहरु वृद्धि भएको हुने	पर्यटकीय स्थानहरु	संख्या	२	२	२	२
उपलब्ध पर्यटकीय सेवा र सुविधाको प्रकार (१.पर्यटकीय क्षेत्र २.सूचना केन्द्र३.गाइड ४.सुरक्षा ५.होमस्टे६.मुद्रासटही ७.होटेल रेष्टुरेण्ट ८.यातायात९.सपिङ, १०.एजेण्ट आदि) वृद्धि भएको हुने	पर्यटकीय सेवा र सुविधाको प्रकार	संख्या	२	२	३	४
सञ्चालित तथा व्यवस्थित पदमार्गको लम्बाइ (कूल) वृद्धि भएको हुने	पदमार्गको लम्बाइ	कि.मि.	१	२	२	५
व्यवस्थित होमस्टे तथा पर्यटकीय गाउँ भएको हुने	व्यवस्थित होमस्टे	संख्या	१	१	१	१
पालिका बाहिरका प्रसिद्ध पर्यटकीय गन्तव्यसँग जोडिएका पर्यटकीय स्थानहरु स्तरोन्नति भएको हुने	पालिका बाहिरसँग जोडिएका पर्यटकीय स्थान	संख्या	२	२	२	२
व्यवस्थित वनभोज, उद्यय, पार्क भएको हुने	व्यवस्थितवनभोज , उद्यम, पार्क	संख्या	१	१	१	१
तालिम प्राप्त टुर गाइड वृद्धि भएको हुने	तालिम प्राप्त टुर गाइड	संख्या	५	१०	१५	२०
तालिम प्राप्त कुक, वेटर वृद्धि भएको हुने	तालिम प्राप्त कुक, वेटर	संख्या	४	४	८	१२
पर्यटनमा आधारित उद्योग व्यवसायहरु वृद्धि भएको हुने	उद्योग व्यवसायहरु	संख्या	०	०	०	१
सालभरी भ्रमण गर्ने आन्तरिक पर्यटक वृद्धि भएको हुने	आन्तरिक पर्यटक	संख्या	१०००	१२००	१५००	२०००
सालभरी भ्रमण गर्ने वाह्य पर्यटक वृद्धि भएको हुने	वाह्य पर्यटक	संख्या	५	१०	१५	२०

तालिका /ग्राफचित्र : १६ पर्यटन विकास : खर्च तथा श्रोतको अनुमान						
नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
भ्रमण गर्ने पर्यटकहरुको औषत वसाई वृद्धि भएको हुने	औषत वसाई	दिन	१	१	१.५	१.५
पर्यटकको औषतमा दैनिक खर्च प्रति व्यक्ति वृद्धि भएको हुने	दैनिक खर्च प्रति व्यक्ति	रु.हजार	१०००	१०००	१२००	१२००
पर्यटनवाट राजस्व सङ्कलन वृद्धि भएको हुने	राजस्व सङ्कलन	रु.लाख	०	०	०	१

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र :१७ पर्यटन विकास : वजेट तथा स्रोतको अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८१/८२	140	29	111.00	5	130	5
२०८२/८३	390	49.5	340.5	30	300	60
२०८३/८४	506	50.95	455.05	8.	33.6	14

ज) मुख्य आयोजनाहरुको संक्षिप्त विवरण

तालिका/ग्राफचित्र : १८ पर्यटन प्रवर्द्धन : आयोजनाको विवरण (रकम रु.लाखमा)										सांकेतीकरण			
आयोजनाहरुको विवरण	२०८१/८२			२०८२/८३			२०८३/८४			प्राथमिकीकरण	दिविल संकेत	लै. संकेत	ज. संकेत
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च				
साँघु - भ्याउपोखरी - मिल्के - गोरुजुरे - सभापोखरी - वसाङलुङ - सिंधोलुङ झरना पर्यटकीय पदमार्ग	**100**	**5**	**95**	**200**	**10**	**190**	**200**	**10**	**190**	**P1**	**9**	**3**	**3**
गुँरास पार्क परियोजना	**20**	**5**	**20**	**100**	**10**	**190**	**200**	**10**	**190**	**P1**	**9**	**3**	**3**
मानेडाँडा भ्यू पोईन्ट पर्यटकीय क्षेत्र विकाश गर्ने				**50**	**5**	**45**	**50**	**5**	**45**	**P2**	**9**	**3**	**3**
होमस्टे सञ्चालन तथा व्यवस्थापन				0.00	0.00	0.00	6.00	5.70	0.30	P2	1	3	3

सुधार तालिम													
पर्यटन क्षेत्र प्रचार प्रसार	20.00	19.00	1.00	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	P1	8	3	3
पर्यटकिय क्षेत्रको संरक्षण तथा स्तरोन्नति	0.00	0.00	0.00	25.00	1.25	23.75	25.00	1.25	23.75	P2	8		
धार्मिक पर्यटकिय क्षेत्रको संरक्षण र प्रवर्द्धन	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	10.00	9.50	0.50	P2	8		
पर्यटन सूचना केन्द्र	0.00	0.00	0.00	10.00	9.50	0.50	10.00	9.50	0.50	P2	8		
जम्मा	140	29	111	390	49.5	340.5	506	50.95	455.05				

३.४ उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय

क) पृष्ठभूमि

उद्योग क्षेत्र अर्थतन्त्रमा उल्लेखनीय योगदान गर्ने सम्भाव्य क्षेत्रको रूपमा रहेको छ । दिगो विकासको लक्ष्यमा समावेशी एवम् दिगो औद्योगिकीकरण तथा साना उद्योग एवम् अन्य व्यवसाय विस्तार गर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ । राष्ट्रले सो लक्ष्य प्राप्त गर्नका लागि सन् २०३० सम्ममा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा औद्योगिक क्षेत्रको योगदान २५ प्रतिशत र उत्पादनमूलक उद्योगले कुल रोजगारीमा १३ प्रतिशत योगदान दिनुपर्ने हुन्छ ।

यस गाउँपालिकामा विभिन्न साना तथा घरेलु उद्योगहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । सोही अनुरुप विभिन्न प्रकारका लघु उद्यम व्यवसायीहरू रहेका छन् । गाउँपालिकामा उद्यम शाखा रहेको छ र विभिन्न उद्योग व्यवसायीलाई प्राथमिकता दिई दर्ता भइरहेको छ । गाउँपालिकाद्वारा विभिन्न सीप विकास, तालिम अनुदानहरु र प्राविधिक सामग्रीहरू उपलब्ध गरेको छ । विभिन्न प्रकारको औषधिजन्य जडिबुटीहरु जस्तै ओखती, चिराइतो, पाचँऔले, सतुवा, विख्या, यार्सागुम्बा प्रचुर मात्रामा रहेका छन् ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

अपेक्षाकृत रूपमा उद्योगमा लगानी आकर्षित गर्न नसक्नु; उद्योग विकासका लागि दक्ष जनशक्तिको विकास र उपयोग हुन नसक्नु, सक्षम र दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्ने संस्थागत संयन्त्र नहुनु, उद्योगलाई कृषि, वन पर्यटन जस्ता क्षेत्रसँग आबद्ध गर्न नसक्नु, कृषि र वनका उत्पादनको मूल्य अभिवृद्धि बिना निर्यात भई रहनु, निर्यात योग्य वस्तुको उत्पादन र विविधीकरण हुन नसक्नु, आयातित वस्तुसँग प्रतिस्पर्धा गर्न नसक्नु, उद्योग स्थापनामा नवीनतम सोचको कमी, उद्यम व्यवसायीहरुको प्रवर्द्धन तथा उचित व्यवस्थापन नहुनु, उद्योग व्यवसाय सञ्चालन गर्नको लागि बजेट तथा सीप विकासको तालिमको व्यवस्थामा कमी हुनु, घरेलु उद्योगहरुबाट उत्पादन गरिने वस्तुहरूको कमी हुनु, उत्पादित वस्तुहरुको उचित बजारको व्यवस्था नहुनु, अति आवश्यक औषधी जन्य जडिबुटीहरुको खोज अनुसन्धान, अनुगमन तथा अध्ययनको कमी, विभिन्न साना तथा घरेलु उद्योगहरूको एकीकृत व्यवस्था नहुनु, आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

उत्पादनमूलक उद्योगमा लगानी बढाउनु, गुणस्तरीय वस्तुको उत्पादन र प्रतिस्पर्धी क्षमतामा वृद्धि गर्नु, उद्यमशीलता र संस्थागत संस्कृतिको विकास गर्नु, सहुलियत ब्याजदरमा पर्याप्त कर्जा उपलब्ध गराउनु, युवालाई उद्योगतर्फ आकर्षित गर्नु र औद्योगिकीकरणलाई वातावरण सन्तुलनसँग तालमेल मिलाउनु आदि प्रमुख चुनौती हुन् ।

ग) लक्ष्य

घरेलु तथा साना उद्योगको विकास र विस्तार भएको हुने ।

घ) उद्देश्य

१. स्थानीय साधन, श्रोत तथा कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरुको प्रवर्द्धन एवं विकासलाई प्रोत्साहित गर्नु

२. घरेलु तथा साना उद्योग व्यवसायमा स्थानीय समुदायलाई आकर्षित गर्दै आय तथा रोजगारीहरु श्रृजना गर्नु

ङ) रणनीति

१. स्थानीय कच्चा पदार्थ, साधन श्रोत र सीपको सदुपयोगमा वृद्धि गर्ने ।

२. स्थानीय उत्पादनहरुको वजार प्रवर्द्धन गर्ने ।

च) नतिजा खाका

तालिका /ग्राफचित्र : १९
उद्योग, व्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ति : नतिजा खाका

नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष	लक्ष्य परिमाण		
			२०८०/८१ सम्म	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
औपचारिक/अनौपचारिक क्षेत्रका चालु लघु, घरेलु तथा साना उद्योग	लघु, घरेलु तथा साना उद्योग	संख्या	९९	१०५	११५	१२५
चालु मझौला उद्योग	मझौला उद्योग	संख्या	०	०	०	०
व्यापार व्यवसाय बढेको हुने	व्यापार व्यवसाय	संख्या	३८	४०	४५	५०
स्थानीय सीप शैली, प्रविधिमा आधारित उद्योग व्यवसाय वृद्धि भएको हुने	उद्योग व्यवसाय	संख्या	७	१२	१५	१८
पालिकामा दर्ता र नियमित नवीकरण भई संचालित उद्योग व्यवसायहरु वृद्धि भएको हुने	उद्योग व्यवसाय	संख्या	१३७	१५०	१६०	१८०
स्थानीय हस्तकलामा आधारित उद्योग व्यवसाय वृद्धि भएको हुने	उद्योग व्यवसाय	संख्या	१	१	५	१०
निकासीजन्य कच्चा पदार्थको उपलब्धता वृद्धि भएको हुने	कच्चा पदाथ	मे.टन	२	५	१०	१०
स्थानीय स्तरमा उपलब्ध जडिवुटीमा आधारित उद्योग व्यवसाय वृद्धि भएको हुने	उद्योग व्यवसाय	संख्या	२	२	३	५
उद्यम श्रृजना, व्यवसायिक विकास सम्बन्धी तालिम प्राप्त उद्यमीहरु वृद्धि भएको हुने	उद्यमीहरु	संख्या	१६०	२२०	३००	
सीपमूलक व्यवसायिक तालिम आर्जन गर्ने व्यक्तिहरु वृद्धि	तालिम प्राप्त व्यक्तिहरु	संख्या	१००	१६०	२५०	३५०

तालिका /ग्राफचित्र : १९ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ति : नतिजा खाका						
नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
भएको हुने						
महिलाद्वारा सञ्चालित उद्योग व्यवसाय वृद्धि भएको हुने	उद्योग व्यवसाय	संख्या	२७	४३	५३	६५
औद्योगिक ग्राम स्थापना भएको हुने	औद्योगिक ग्राम	संख्या	०	०	०	०
रोजगारीमा गैरकृषि क्षेत्रको योग्दान वृद्धि भएको हुने	गैरकृषि क्षेत्रको योग्दान	प्रतिशत	२०	२२	२५	३०
वौद्धिक सम्पत्ति संरक्षण अन्तर्गत आधिकारीक निकायमा दर्ता भई ब्राण्डिङ गरिएका जडीवुटी, हस्तकला तथा अन्य उत्पादनहरु भएको हुने	उत्पादन	संख्या	०	१	१	२
तरकारी, फलफुल, खाद्यान्न लगायत अत्यावश्यक उत्पादनहरुको नियमित आपूर्ति तथा विक्री वितरणका लागि बजार केन्द्रहरु वृद्धि भएको हुने	बजार केन्द्र	संख्या	२	२	२	३
सहकारी संस्था मार्फत संचालित सुपथ मूल्यका पसलहरु वृद्धि भएको हुने	सुपथ मूल्का पसलहरु	संख्या	०	०	०	०
मूल्यसूची सहित संचालित पसल व्यवसाय भएको हुने	पसल व्यवसाय	संख्या	०	५	१०	१५
सार्वजनिक, निजी एवं सहकारीको साझेदारीमा संचालित उद्योग व्यवसायहरु वृद्धि भएको हुने	उद्योग व्यवसायहरु	संख्या	०	०	०	०
उद्योग,व्यापार व्यवसायहरुमा भएको कूल लगानी वृद्धि भएको हुने	कूल लगानी	रु.करोड	७	१५	२०	२५
नियमित वजार अनुगमन तथा नियमन वाट दण्डित पसल व्यवसायहरु वृद्धि भएको हुने	दण्डित पसल व्यवसायहरु	संख्या	५	१०	०	०

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र : २० उद्योग, व्यापार व्यवसाय : खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८०/८१	28.0	26.0	2.0	3	20	6

२०८१/८२	70.00	55.50	14.50	10.5	42	17.5
२०८२/८३	65.00	61.75	3.25	9.75	39	16.25

ज) मुख्य आयोजनाहरुको संक्षिप्त विवरण

तालिका/ग्राफचित्र : २१

उद्योग व्यापार व्यवसाय तथा आपूर्ति : आयोजनाको विवरण

(रकम रु. लाखमा)

आयोजनाहरु को विवरण	२०८१/८२			२०८२/८३			२०८३/८४			सांकेतीकरण			
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	प्राथमिकीकरण	दिविल संकेत	लै. संकेत	ज. संकेत
औधोगिकग्राम स्थापना	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	30.00	28.50	1.50	P2	10	2	3
फलफुल को जुस प्रसोधन, ब्रान्डीङ्ग तथा बजारीकरण	5.00	4.00	1.00	20.00	8.00	12.00	0.00	0.00	0.00	P1	10	2	2
उद्यमशिलता विकास तालिम	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	P1	10	2	2
खानेपानी उद्योग सञ्चालन तथा बजारीकरण	0.00	0.00	0.00	25.00	23.75	1.25	25.00	23.75	1.25	P2	10	2	2
अल्लो तालिम तथा प्रविधि हस्तान्तरण र डिजाइनिङ	8.00	7.75	0.25	5.00	4.75	0.25	0.00	0.00	0.00	P1	01	2	2
वेसार उत्पादन तथा ब्रान्डीङ्ग	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	0.00	0.00	0.00	P1	10	2	2
जडिबुट्टिजन्य व्यवसायिक खेति सम्बन्धि तालिम	0.00	0.00	0.00	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25		10	2	2
बाँसको सामाग्री निर्माण सम्वन्धी तालिम	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	0.00	0.00	0.00	P1	10	2	2
जम्मा	28.00	26.00	2.0	70.00	55.50	14.50	65.00	61.75	3.25				

३.५ वित्तीय संस्था तथा सहकारी विकास

क) पृष्ठभूमि

सहकारी क्षेत्रलाई अर्थतन्त्रको एक महत्त्वपूर्ण खम्बाको रूपमा लिइन्छ । संविधानले सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको सहभागिता तथा विकास मार्फत राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई आत्मनिर्भर, स्वतन्त्र तथा उन्नतिशील बनाउँदै समाजवादउन्मुख स्वतन्त्र र समृद्ध अर्थतन्त्रको विकास गर्ने उद्देश्य लिएको छ ।

गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । सहकारी संस्थाले स्थानीय स्तरको बचतलाई गाउँ बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आयमूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन् । सहकारी संस्था प्रति जनताको अपनत्व बढी र प्रशासनिक झन्झट कमी हुने हुँदा वित्तीय क्षेत्रमा यहाँका जनताको पहुँच समेत बढेको छ । यस गाउँपालिमा कृषि सहकारी संस्थाहरुमा माछापोखरी, सिंहकप्लो ढुङ्गेसाँघु, मैवातेड्प सहित, मिल्के साँघु, तुयाली र साना विकास कृषि सहकारी संस्था रहेका छन् । बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरुमा मानेभञ्ज्याङ कृषि सहकारी संस्था, मैवाखोला ग्रामीण सहका संस्था, सनराइज बैंक लिमिटेड, छिमेकी र मिर्मिरे माइक्रोफाइनान्स संस्था रहेका छन् । सहकारी संस्थाहरुलाई आवश्यक बजेट तथा तालिमको व्यवस्था, इन्टरनेट तथा विद्युतमा आवश्यक बजेट व्यवस्था गरी सेवाग्राहीलाई सेवा प्रवाह गर्नुपर्ने, ऋणको ब्याज दर सस्तो गरि ऋण लगानी गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

ख) मुख्य समस्या तथा चुनौतिहरु

यस गाउँपालिकामा पर्याप्त मात्रामा वित्तीय संस्थाहरु नहुनु, गाउँपालिकामा जम्मा ११ वटा कृषि बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरु रहेकोमा २ वटा मात्र सञ्चालनमा रहनु, समय समयमा इन्टरनेट तथा विद्युत लाइनको समस्या हुनु, कर्जाको उपलब्धता र पहुँचमा कमी हुनु, ऋण लगानीमा ब्याजदर चर्को हुनु, अधिकतम सहकारी संस्था बचत तथा ऋण परिचालनमा केन्द्रित हुनु, समुहहरुमा संकलित बचतको उचित परिचालन नहुनु, बचत तथा ऋण सहकारीमा वित्तीय जोखिम उच्च रहनु, सहकारी क्षेत्रको संरचनात्मक र संगठनात्मक व्यवस्था अपर्याप्त एवं अप्रभावकारी रहनु, संस्थागत सुशासनको कमी हुनु, सहकारीको प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक पर्ने औपचारिक सहकारी शिक्षा, तालिम तथा व्यवस्थित सहकारी सूचना प्रणालीको उपयुक्त विकास नहुनु, समुदायमा वित्तीय चेतनाको कमी हुनु जस्ता समस्याहरु छन् ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थामा स्थानीयको पहुँच वढाउन, वित्तीय सेवा तथा सहकारी व्यवस्थापन सम्बन्धी क्षमता विकास गर्न, सहकारी तथा वित्तीय संस्थाको महत्व तथा उपयोगिता सम्वन्धमा जानकारी गराउन, सहकारी तथा वित्तीय संस्थालाई आय आर्जन तथा रोजगारीका अवसरसँग आवद्ध गर्न, सहकारी तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई उत्पादन क्षेत्र तर्फ उन्मुख गराउन, सहकारी संस्थाहरूको नियमित नियमन तथा अनुगमन गर्न, अन्तर सहकारी समन्वय गर्न, कर्जामा सहज पहुँच स्थापना गर्न आदि प्रमुख चुनौती हुन् ।

ग) लक्ष्य

सहकारी क्षेत्रको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा योगदान बढेको हुने ।

घ) उद्देश्य

१. सहकारी क्षेत्रको विकास एवम् प्रवर्द्धन गरी आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा योगदान पुर्‍याउनु

ङ) रणनीति

१. समुदायलाई सहकारीमा संगठित गरी अर्थतन्त्रको सबल स्तम्भको रूपमा विकास गर्ने

च) नतिजा खाका

तालिका /ग्राफचित्र : २२
वित्तीय संस्था तथा सहकारी : नतिजा खाका

नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
वैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु वृद्धि भई जीवनस्तर सुधार भएको हुने	सुचारु वैंक तथा वित्तीय संस्था	संख्या	३	३	३	३
वैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट उपलब्ध सेवा तथा कारोबारको प्रकार बढेको हुने	उपलब्ध सेवा तथा कारोबारको प्रकार	संख्या	३	३	४	४
वचत तथा ऋण समेतको कूल सहकारी संस्था वृद्धि भएको हुने	सहकारी संस्था	संख्या	३	३	३	३
महिलाद्वारा सञ्चालित सहकारी संख्या वृद्धि भएको हुने	सहकारी संस्था	संख्या	१	१	१	१
सहकारी संस्थामा आवद्ध सदस्यहरु वृद्धि भएको हुने	सदस्यहरु	संख्या	७१५	८००	१०००	३०००
सहकारी संस्थाको ऋण कर्जाबाट उद्योग, व्यापार व्यवसाय सञ्चालन गर्नेहरु वृद्धि भएको हुने	ऋण कर्जाबाट उद्योग, व्यापार व्यवसाय सञ्चालकहरु	संख्या	१३५	१५०	१७५	२००
सहकारी संस्थाबाट भएको कूल कर्जा लगानी वृद्धि भएको हुने	कूल कर्जा लगानी	रु.लाख	६७	१००	१२०	२००
सहकारी संस्थामा सङ्कलित कुल निक्षेप वृद्धि भएको हुने	कुल निक्षेप	रु.लाख	२०	३०	५०	६०

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र : २३
वित्तीय संस्था तथा सहकारी : खर्च तथा स्रोतको अनुमान
(रकम रु. लाखमा)

	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८१/८२	5	4.75	0.250	1.05	4.2	1.75
२०८२/८३	7.00	6.65	0.35	1.05	4.2	1.75
२०८३/८४	7.00	6.65	0.35	1.05	4.2	1.75

ज) मुख्य आयोजनाहरुको संक्षिप्त विवरण

तालिका/ग्राफचित्र : २४
वित्तीय संस्था तथा सहकारी : आयोजनाको विवरण
(रकम रु. लाखमा)

				सांकेतीकररण			
आयोजनाहरुको	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	प्राथमि कीकर	दिविल संकेत	लैं. संकेत	ज. संकेत

विवरण	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च				
लेखा व्यवस्थापन तथा क्षमता अभिवृध्दि तालिम	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	P1	8	2	3
विषयगत सहकारी स्थापना				2.00	1.90	0.10	2.00	1.90	0.10				
जम्मा	5.00	4.75	0.25	7.00	6.65	0.35	7.00	6.65	0.35				

३.६ श्रम, रोजगार तथा सुरक्षित आप्रवासन

क) पृष्ठभूमि

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार गाउँपालिकाको कुल जनसङ्ख्यामा आर्थिक रूपले सक्रिय जनशक्ति (१५-५९ उमेर समुह)को हिस्सा ६०.५ प्रतिशत रहेको छ जसमध्ये ३०.३ प्रतिशत पुरुष र ३०.२ प्रतिशत महिला रहेको छ । वैदेशिक रोजगारीमा संलग्न जनसंख्याको आयश्रोत राम्रो रहेको भएता पनि सो आय उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ लगानी हुन सकेको देखिदैन । गाउँपालिकामा आवश्यक युवाहरुको जनशक्ति भएता पनि बेरोजगार युवाहरुको वृद्धिदर वार्षिक रूपमा बढ्दै गएको र युवा बेरोजगार श्रमिकहरू विदेश जानेको संख्या बढ्दै गएको देखिन्छ ।

गाउँपालिकाले उचित पारिश्रमिक तोकी युवाहरुलाई रोजगारीमा संलग्न गराउनुपर्ने तथा स्थानीय रोजगार नीति तयार गर्नुपर्ने, युवाहरुलाई रोजगार बनाउन आवश्यक व्यवसायिक तथा प्राविधिक सीप विकासको तालिम दिई उद्योग व्यापार व्यवसायमा संलग्न गराउनुपर्ने आवश्यक देखिन्छ ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

युवाहरु बेरोजगारका कारण विदेश पलायन हुन बाध्य, युवाहरुलाई रोजगारी सिर्जनाका लागि व्यवसायिक तथा प्राविधिक सीप विकासको कमी, युवा बेरोजगार श्रमिकहरूलाई विभिन्न प्रकारको एडभान्स सिप विकास तालिम तथा लगानी नहुनु, श्रम प्रतिको सम्मानको कमी हुनु, उद्यमशीलताको विकास, स्वरोजगार प्रवर्द्धन र उत्पादन कमजोर रहनु,स्थानीय तहमा रोजगारीको सिर्जना पर्याप्त नहुनु, श्रमशक्तिको माग र आपूर्तीबीचको सन्तुलन नहुनु, तालिम प्राप्त जनशक्तिको निम्ति पर्याप्त कामको उपलब्धता नहुनु, रोजगारीका अवसर सम्बन्धी सूचनामा रोजगारी चाहने जनशक्तिको पहुँचमा कमी हुनु, योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा प्रणालीमा जनताको पहुँच नहुनु लगायत यस क्षेत्रका समस्या हुन् ।

युवा बेरोजगारहरुलाई विभिन्न प्रकारको प्राविधिक सीप विकास एडभान्स तालिम प्रदान गरी व्यापार व्यवसाय गर्न उचित अनुदानको व्यवस्था गर्न, बजेट व्यवस्था गर्न, श्रमलाई सीप, प्रविधि, उत्पादन र बजारसँग जोड्नु, अनौपचारिक क्षेत्रका रोजगारीलाई औपचारिक क्षेत्रको दायरामा ल्याउनु, शिक्षालाई व्यवहारिक र रोजगारमूलक बनाई उद्यमशीलता विकास गर्नु, विद्यमान कानूनहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु, श्रम बजार प्रवेश गर्ने युवा जनशक्तिहरूलाई रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना गर्नु आदि यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

ग) लक्ष्य

बेरोजगार युवाहरुलाई रोजगार प्रदान गरी दक्ष जनशक्तिको विकास भएको हुने ।

घ) उद्देश्य

१. श्रमशक्तिको क्षमता, दक्षता तथा व्यवसायिक सीप अभिवृद्धि गर्नु ।
२. सिपयुक्त जनशक्ति उत्पादन गर्नु ।

ङ) रणनीतिहरु

१. श्रम सम्बन्ध सुदृढ गरी रोजगार सिर्जना गर्ने
२. श्रमिकको दक्षता वृद्धि गरी प्रतिस्पर्धी बनाउने

च) नतिजा खाका

तालिका /ग्राफचित्र : २५ श्रम तथा रोजगारी : नतिजा खाका						
नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
रोजगार सूचना प्रणालीवाट लाभान्वितहरु बढेको हुने	लाभान्वितहरु	संख्या	९७५	१०२५	१२००	१३००
उत्पादन (कृषि एवं उद्योग) एवं पूर्वाधार निर्माण क्षेत्रमा रोजगारीता श्रृजना वृद्धि भएको हुने	रोजगारीता श्रृजना	संख्या	१४८			
सिटिइभिटी वाट प्राविधिक, सीपमूलक, व्यवसायिक तालिम लिएका दक्ष जनशक्ति वृद्धि भएको हुने	दक्ष जनशक्ति	संख्या	५	८	१०	२०
उत्पादकत्व अभिवृद्धिका लागि परम्परागत तरिका र औजार, उपकरणको आधुनिकीकरण भएका पेशागत क्षेत्रहरु भएको हुने	पेशागत क्षेत्रहरु	संख्या	०	१	१	१
रोजगारीका आधारमा पालिकाले प्रदान गर्ने सेवा सुविधाबाट लाभान्वित उद्योग व्यवसायहरुको संख्या वृद्धि भई जीवनयापन सहज भएको हुने	उद्योग व्यवसाय	संख्या	३	४	५	६
बालश्रम एवं न्यून ज्यालादर जस्ता श्रम शोषणवाट प्रभावितहरु न्यून भएको हुने	वालश्रम एवं न्यून ज्यालादर	संख्या	१००	९०	५०	२०
वैदेशिक रोजगारीमा जाने युवाहरु तलिम प्राप्त भई गएको हुने	वैदेशिक रोजगारीमा जाने युवाहरु	संख्या	४००	३५०	३४०	३२०
सम्बन्धित क्षेत्रको सीपमूलक तालिम लिई वैदेशिक रोजगारीमा गएको हुने	रोजगारीमा जाने	संख्या	०	१०	१२	१५
वैदेशिक रोजगारीका लागि तालिम प्रदान गर्ने संस्थाहरु भएको हुने	तालिमप्रदान गर्ने संस्थाहरु	संख्या	०	०	०	०
विप्रेषणलाई आयमूलक क्षेत्रमा परिचालन गर्ने घरपरिवार संख्या (कूल वैदेशिक रोजगारी भएका	विप्रेषणलाई आयमूलक क्षेत्रमा परिचालन	प्रतिशत	३	५	७	८

तालिका /ग्राफचित्र : २५ श्रम तथा रोजगारी : नतिजा खाका						
नतिजा	**सूचक**	**इकाई**	**आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म**	**लक्ष्य परिमाण**		
				२०८१/८२	**२०८२/८३**	**२०८३/८४**
घरधुरीको)						
वैदेशिक रोजगारीताबाट फर्की स्वदेशमा उद्योग, व्यवसाय गर्ने संख्या बढेको हुने	उद्योग, व्यवसाय	संख्या	३	३	५	१०
वैदेशिक रोजगारीताबाट आर्जन पूँजी, सीप, प्रविधि तथा अनुभवलाई उत्पादन मूलक क्षेत्रमा सदुपयोग गर्नेको	उत्पादन मूलक क्षेत्रमा सदुपयोग	संख्या	०	०	२	३

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र : २६ श्रम तथा रोजगार : खर्च तथा स्रोतको अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान			**वजेट श्रोत**		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८१/८२	112.00	112.00	00.00	60.00	52.00	00.00
२०८२/८३	112.00	112.00	00.00	60.00	52.00	00.00
२०८३/८४	112.00	112.00	00.00	60.00	52.00	00.00

ज) मुख्य आयोजनाहरुको संक्षिप्त विवरण

तालिका/ग्राफचित्र : २७ श्रम, रोजगारी तथा सुरक्षित आप्रवासन : आयोजनाको विवरण (रकम रु.लाखमा)				**सांकेतिकरण**			
आयोजनाहरु	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

को विवरण	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च				
अध्यक्ष रोजगार मार्फत र प्रधानमन्त्री रोजगार मार्फत वेरोजगारहरु लाई रोजगारको सृजना	112.00	112.00	0.00	112.00	112.00	0.00	112.00	112.00	0.00	P1	1	2	3
वेरोजगारहरु लाई दक्ष बनाउन प्राविधिक सिप विकास तालिम										P1	10	2	3
सहुलियत कर्जा वितरण कोष										P1	10	2	3
जम्मा	112	112	0	112	112	0	112	112	0				

परिच्छेद - चार : सामाजिक बिकास

पृष्ठभूमि

सामाजिक विकासका लागि प्रमुख क्षेत्रको रुपमा रहेका शिक्षा, आधारभूत स्वास्थ्य तथा पोषण, खानेपानी तथा सरसफाइ, लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण, युवा तथा खेलकुद र कला, भाषा, साहित्य तथा संस्कृतिका जस्ता क्षेत्रको विद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौतिहरुको विश्लेषण गरी आगामी ३ वर्षका लागि उद्देश्य निर्धारण, लक्ष्य परिमाण र सोको प्राप्तीका लागि अवलम्वन गरिने रणनीति तथा कार्यनीति निर्धारण र प्रमुख कार्यक्रमहरु समेत तर्जुमा भएको छ ।

४.१ शिक्षा

क) पृष्ठभूमि

शिक्षा मानव विकास र सामाजिक, आर्थिक समृद्धिको महत्त्वपूर्ण आधार हो । संविधानले आधारभूत शिक्षालाई मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको छ । राज्यका नीतिले शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यावसायिक, सीपमूलक, रोजगारमूलक र जनमुखी बनाउँदै सक्षम, प्रतिस्पर्धी र नैतिक एवम् राष्ट्रिय हित प्रति समर्पित जनशक्ति तयार पार्ने, उच्च शिक्षालाई सहज, गुणस्तरीय र पहुँच योग्य बनाई क्रमशः निःशुल्क बनाउँदै जाने कुरा निर्देशित गरेको छ । शिक्षा सम्बन्धी मौलिक हकको कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारले अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन २०७५ जारी गरी कार्यान्वयन प्रारम्भ गरेको छ । नेपाल सरकारले सबैका लागि समावेशी र समतामूलक एवम् गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने र जीवनभरका लागि सिकाइका अवसर प्रवर्द्धन गर्ने दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिका सन्दर्भमा 'शिक्षा २०३०' कार्य ढाँचा तय गरेको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार साक्षरता दर ७९.९ प्रतिशत रहेको जसमध्ये पुरुष साक्षरता ८५.४ प्रतिशत र महिला साक्षरता ७४.२ प्रतिशत रहेको छ । यस गाउँपालिकामा माध्यमिक, निम्न माध्यमिक र प्राथमिक तहका गरी २९ वटा विद्यालयहरु रहेका छन् भने प्राविधिक धारका २ वटा विद्यालयरहेका छन् । जनसंख्याको आधारमा विद्यालयहरु पर्याप्त छन् ।, शत प्रतिशत विद्यालय भर्ना हुने गरेको र यस गाउँपालिका साक्षर पालिका घोषणा भईसकेको छ । एउटा विद्यालयमा नर्सको व्यवस्था भएको, विद्यालय सुधार योजना निर्माण भएको, केहि विद्यालयमा आइ.सि.टि, साइन्स ल्याब र पुस्तकालय भएको, भौतिक पूर्वाधार रहेको, तालिम प्राप्त शिक्षक, शैक्षिक गुणस्तर प्राप्तिका लागि प्रयास भएको छ । दिवा खाजाको व्यवस्था, मातृभाषामा पठनपाठन, इन्टरनेट सुविधा, विद्यालयलाई कुलत/धुर्मपान र मध्यपान रहित बनाइएको, विद्यालयमा बालविकास सहजकर्ता भएको, केहि विद्यालय हरित विद्यालय रहेको अवस्था छ ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

विद्यार्थी संख्यामा अभाव रहेको, २८ वटा विद्यालयमा नर्सको वयवस्था नभएको, विद्यालयले विद्यालय सुधार योजना कार्यान्वयन गर्न नसकेको, प्राविधिक विद्यालय (शिक्षालय) पर्याप्त नभएको, अधिकांश विद्यालयमा आइ.सि.टि, साइन्स ल्याब र पुस्तकालय नभएको, विद्यालयमा विद्यार्थी टिकाउ नहुने (बाल विवाह गर्ने र पढाई छाड्ने गरेको), सुविधा सम्पन्न, बालमैत्री र पर्याप्त पूर्वाधार नभएको, पर्याप्त शिक्षक नभएको र प्रत्येक विद्यालयमा तालिम प्राप्त शिक्षक नभएको, सोचे अनुरुप शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्न नसकेको, स्रोत साधनको अभाव, पालिकाका सबै विद्यालयमा मातृभाषामा पठनपाठन नभएको, सोचे अनुरुप साक्षरता दरमा नभएको, भौगोलिक बनावटका कारण प्रत्येक विद्यालयमा इन्टरनेट व्यवस्था नभएको, लुकिछिपि विभिन्न लागुपदार्थ धुम्रपान गर्ने गरेको, हरित विद्यालय निर्माण नभएको हुँदा बालवालिकालाई प्रतिकुल असर पर्ने आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

सबैका लागि समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षा विशेष गरी सामाजिक-आर्थिक रूपले पछि परेका तथा पिछडिएका क्षेत्रका बालबालिकालाई शिक्षामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु र टिकाउ दर बढाउनु, अधिकांश स्थानीय तहमा प्राविधिक धारका विद्यालय नपुग्नु, सार्वजनिक शिक्षा तथा व्यावसायिक शिक्षा गुणस्तरीय बनाउनु, बाल विकास/पूर्व प्राथमिक शिक्षामा सहभागिता वृद्धि गर्नु र यसको गुणस्तरमा सुधार

ल्याउनु, सामुदायिक विद्यालयमा खासगरी जनजाति, दलित, विपन्न र विभिन्न प्रकारका अपाङ्गता भएका बालबालिकाको सिकाई उपलब्धिमा सुधार ल्याउनु, गरिब, विपन्न र पिछडिएको वर्गमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिमको पहुँचमा अभिवृद्धि गर्नु, अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई विशेष शिक्षाको सुनिश्चितता गर्नु, शैक्षिक क्षेत्रको व्यवस्थापनमा सुशासन कायम गर्नु आदि प्रमुख चुनौती हुन् ।

ग) लक्ष्य

व्यवसायिक, शिपमुलक, रोजगारमुलक र दक्ष जनशक्तिको निर्माण भएको हुने

घ) उद्देश्य

१. शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार गर्नु
२. प्राविधिक ज्ञान सिपको विकास गर्नु
३. शिक्षामा सबैको पहुँच विस्तार गर्नु

ङ) रणनीतिहरु

१. शिक्षाको गुणस्तर र शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
२. शिक्षण पद्वतिलाई प्रयोगात्मक र बालमैत्री शिक्षण प्रकृया अनुरुप निर्माण गर्ने
३. सबै विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकालाई विद्यालयको पहुँचमा ल्याउने
४. शिक्षालाई समावेशी र सर्वसुलभ बनाउने
५. अन्तरसरकार समन्वय र ऐन, कानुन, नीतिगत तथा संस्थागत पूर्वाधारको विस्तार तथा स्तरोन्नती विकास गर्ने

च) नतिजा खाका

तालिका /ग्राफचित्र : २८
शिक्षा : नतिजा खाका

नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
१५ मिनेटको दुरीमा आधारभूत तहको विद्यालयमा पहुँच हुने घरधुरी भएको हुने	घरधुरी	प्रतिशत	६०	६०	६०	६०
विद्यालय वाहिर ५-१५वर्ष उमेर समूहका बालबालिका नभएको हुने	बालबालिका	प्रतिशत	४	३	२	२
छात्रवृत्ती पाउने विद्यार्थी वृद्धि भएको हुने	छात्रवृत्ती पाउने विद्यार्थी	संख्या	१०७७	१०८०	११००	११२०
दिवा खाजा खुवाउने विद्यालय सुधार भएको हुने	विद्यालय	संख्या	२८	२८	२८	२८
नियमित अध्ययन गर्ने अवसर नमिलेका विद्यार्थीका लागि माध्यामिक तह सम्मको खुल्ला शिक्षा वा अनौपचारिक शिक्षा दिने विद्यालय भएको हुने	विद्यालय	संख्या	०	०	०	०
आधारभूत तह (कक्षा ८) सम्मको खूद भर्नादर वृद्धि भएको हुने	खूद भर्नादर	प्रतिशत	७९	७९	७९	७९
आधारभूत तह (कक्षा ८) सम्मको उत्तिर्ण दर वृद्धि भएको हुने	उत्तिर्ण दर	प्रतिशत	३	५०	६०	६५
माध्यामकि तह (९-१२) को खूद भर्नादर वृद्धि भएको हुने	खूद भर्नादर	प्रतिशत	४८	५०	५५	६०

तालिका /ग्राफचित्र : २८ शिक्षा : नतिजा खाका						
नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
कक्षा १२ को निरन्तरता दर वृद्धि भएको हुने	निरन्तरता दर	प्रतिशत	५०	६०	६५	७०
कक्षा ८ सिकाइ उपलब्धी दर वृद्धि भएको हुने	उपलब्धी दर	प्रतिशत	५	५०	६०	७०
कक्षा ८ को निरन्तरता दर वृद्धि भएको हुने	निरन्तरता दर	प्रतिशत	८८	९०	९१	९२
बालमैत्री सिकाइ विधि अवलम्बन गर्ने विद्यालय वृद्धि भएको हुने	बालमैत्री विद्यालय	प्रतिशत	५०	६०	८०	१००
विषयगत तालिम प्राप्त शिक्षक वृद्धि भएको हुने	तालिम प्राप्त शिक्षक	प्रतिशत	९१	९२	९३	९४
शिक्षक विद्यार्थी अनुपात (आधारभूत र माद्यामिक) (शिक्षक : विद्यार्थी) वृद्धि भएको हुने	आधारभूत र माद्यामिक शिक्षक : विद्यार्थी	संख्या	१:२२	१:२४	१:२५	१:२५
महिला र पुरुष शिक्षकको अनुपात (महिला : पुरुष) मिलेको हुने	शिक्षकको अनुपात (महिला : पुरुष)	अनुपात	१:३	१:३	१:३	१:३
प्राविधिक शिक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थी वृद्धि भएको हुने	विद्यार्थी	संख्या	१५३	१७०	१९०	२००
सिटिइभिटिबाट सम्बन्धनमा सञ्चालित प्राविधिक विद्यालय	विद्यालय	संख्या	०	०	०	०
सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक धार अध्यायपन गराउने विद्यालय वृद्धि भएको हुने	विद्यालय	संख्या	२	०	०	०
बालमैत्री आधारभूत पूर्वाधार र सुविधा (भवन, चर्पी, खानेपानी, खेलकुद मैदान, घेरावार, फर्निचर) उपलब्ध विद्यालय भएको हुने	विद्यालय	संख्या	६	८	१०	१३
आइसिटि सेवा उपलब्ध विद्यालय भएको हुने	विद्यालय	संख्या	८	८	८	१०
कम्प्युटर प्रयोगशाला भएका विद्यालय भएको हुने	कम्प्युटर प्रयोगशाला	संख्या	९	९	१०	११
व्यवस्थित विज्ञान प्रयोगशाला भएका विद्यालय भएको हुने	विज्ञान प्रयोगशाला	संख्या	५	५	५	५
सेनीटरी प्याड सहित नर्स सेवा उपलब्ध विद्यालय भएको हुने	विद्यालय	संख्या	२	२	३	३
उच्च शिक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थी वृद्धि भएको हुने	विद्यार्थी	संख्या	३९०	४००	४०५	४२०
वालक्लव क्रियाशील भएका विद्यालय भएको हुने	विद्यालय	संख्या	८	८	८	८
आधारभूत तहमा स्थानीय मातृभाषामा पठनपाठन गर्ने विद्यालय भएको हुने	विद्यालय	संख्या	३	३	३	३

तालिका /ग्राफचित्र : २८ शिक्षा : नतिजा खाका							
नतिजा	**सूचक**	**इकाई**	**आधार बर्ष २०८०/ ८१ सम्म**	**लक्ष्य परिमाण**		
				२०८१/ ८२	**२०८२/ ८३**	**२०८३ /८४**
राष्ट्रपति शैक्षिक सुधार कार्यकमवाट लाभान्वित विद्यालय भएको हुने	विद्यालय	संख्या	५	५	५	५
जनसंख्या वनौट र भौगोलिक अवस्थाको आधारमा नक्साङ्कन गरी समायोजन तथा एकीकरण विद्यालय भएको हुने	विद्यालय	संख्या	५	७	७	७
पालिका स्तरीय विज्ञान मेला, प्रर्दशनी एवं श्रृजनात्मक प्रतियोगिता भएको हुने	प्रतियोगिता	संख्या	०	१	१	१
युवा वैज्ञानिकहरुसंग साक्षात्कार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने विद्यालय भएको हुने	विद्यालय	संख्या	०	१	२	२
परम्परागत ज्ञान, सीप, प्रविधि लाई स्तरोन्नति गर्दै व्यवसायीकरण भएको हुने	परम्परागत ज्ञान, सीप, प्रविधिलाई व्यवसायीकरण	संख्या	०	०	०	१
विज्ञान र प्रविधिको क्षेत्रमा अध्ययन, अनुसन्धानका लागि पालिकावाट सहयोग प्राप्त युवा शोधकर्ताहरु भएको हुने	युवा शोधकर्ताहरु	संख्या	०	१	१	२
विद्यालय स्तरमा विज्ञानप्रविधि सम्वन्धित विविध क्रियाकलाप हरु संचालन गरी पालिकावाट पुरष्कृत उत्कृष्ट विद्यालय भएको हुने	पुरष्कृत उत्कृष्ट विद्यालय	संख्या	१	१	१	१

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र : २९ शिक्षा : खर्च तथा स्रोतको अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान (रकम रु.लाखमा)			**वजेट श्रोत** (रकम रु.लाखमा)		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८०/८१	327.0	178.75	148.3	61.95	247.8	103.25
२०८१/८२	683.00	303.25	379.75	102.45	409.8	170.75
२०८२/८३	683.00	303.25	379.75	102.45	409.8	170.75
२०८३/८४	683.00	303.25	379.75	102.45	409.8	170.75

ज) मुख्य आयोजनाहरुको संक्षिप्त विवरण

तालिका/ग्राफचित्र : ३० शिक्षा : आयोजनाको विवरण (रकम रु.लाखमा)	**सांकेतीकरण**

तालिका/ग्राफचित्र : ३० शिक्षा : आयोजनाको विवरण (रकम रु.लाखमा)										सांकेतीकरण			
आयोजनाहरुको विवरण	**२०८१/८२**			**२०८२/८३**			**२०८३/८४**			**प्राथमिकिकरण**	**दिविल संकेत**	**लै. संकेत**	**ज. संकेत**
	कूल	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**				
विद्यालय नर्सको व्यवस्था	10.00	9.50	0.50	10.00	9.50	0.50	10.00	9.50	0.50	P1	4	1	3
नरायणी मा.वि. नमुना मा.वि. प्रस्तावित नमुना विधालय	100.00	95.00	5.00	100.00	95.00	5.00	100.00	95.00	5.00	P1	4	2	3
मैवाखोला मावि लाई नमूना मावि	100.00	5.00	95.00	300.00	15.00	285.00	300.00	15.00	285.00	P1	4	2	3
आइसिटि विज्ञान ल्याव र पुस्तकालय				10.00	0.50	9.50	10.00	0.50	9.50	P1	4	2	3
भवन तथा शौचालय निर्माण	0.00	0.00	0.00	100.00	95.00	5.00	100.00	95.00	5.00	P2	3	1	3
शैक्षिक संस्था स्वचालन प्रणाली जडान				0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	P1	4	3	3
इन्टरनेट जडान (२८ वटा विद्यालयमा)				28.00	1.40	26.60	28.00	1.40	26.60	P1	4	3	3
वालविकास सहजकर्ता र कर्मचारी तलव	65.00	61.75	3.25	65.00	61.75	3.25	65.00	61.75	3.25	P1	4	1	3
विद्यार्थी अभिमुखिकरण करियर काउन्सेलिंग	1.00	0.05	0.95	1.00	0.05	0.95	1.00	0.05	0.95	P1	4	2	3

तालिका/ग्राफचित्र : ३० शिक्षा : आयोजनाको विवरण (रकम रु.लाखमा)										सांकेतीकरण			
एमविविएस छात्रवृत्ति कार्यक्रम	20.00	1.00	19.00	20.00	1.00	19.00	20.00	1.00	19.00	P1	4	3	3
शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम	10.00	0.50	9.50	10.00	0.50	9.50	10.00	0.50	9.50	P1	4	3	3
विद्यार्थीको प्रतिभा पहिचान कार्यक्रम				8.00	7.60	0.40	8.00	7.60	0.40	P1	4	2	3
अतिरिक्त कक्षा संचालन	15.00	0.75	14.25	15.00	0.75	14.25	15.00	0.75	14.25	P1	4	3	3
फरक क्षमता भएका विद्यार्थीलाई छुट्टै पठनपाठनको व्यवस्था				5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	P1	4	3	3
वालक्लव संचालन तथा परिचालन				2.00	1.90	0.10	2.00	1.90	0.10	P1	4	2	3
शिक्षक विद्यार्थी र अभिभावकसंग जनप्रतिनिधि कार्यक्रम				3.00	2.85	0.15	3.00	2.85	0.15	P1	4	2	3
विद्यालय व्यवस्थापन खर्च	6.00	5.70	0.30	6.00	5.70	0.30	6.00	5.70	0.30	P1	4	3	3
जम्मा	327.00	178.75	148.3	683.00	303.25	379.75	683.00	303.25	379.75				

४.२ स्वास्थ्य तथा पोषण

क) पृष्ठभूमि

स्वास्थ्य जीवन मानव विकास सूचकाङ्कको महत्वपूर्ण आधार हो । संविधानले स्वास्थ्यलाई मौलिक हकको रूपमा परिभाषित गर्दै आधारभूत स्वास्थ्य सेवा सम्पूर्ण नागरिकलाई निःशुल्क प्राप्त गर्ने, स्वास्थ्य उपचारको बारेमा जानकारी पाउने, स्वस्थ, स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँच, प्रत्येक महिलालाई

सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्यको हक प्रत्याभूत गरेको छ। सबै उमेर समूहका व्यक्तिका लागि स्वस्थ जीवन सुनिश्चित गर्दै समृद्ध जीवन प्रवर्द्धन गर्ने दिगो विकासका लक्ष्य रहेको छ।

यस गाउँपालिकाको ५ वटा वडामा स्वास्थ्य संस्थाहरु रहेको, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र ढंङ्गेसाघुँ १५ शैयाको अस्पतालको निर्माणाधिन रहेको, स्वाथ्य संस्थाहरुमा निःशुल्क औषधीहरु रहेको, बर्थिङ सेन्टर रहेको, वर्थिङ सेन्टरमा लाभान्वित गर्भवतीहरु रहेको,गाउँघर क्लिनिक, खोप क्लिनिक रहेको, शिघ्र कुपोषित र मध्यम कुपोषित बालबालिकाहरुको उपचार कक्ष रहेको, एम्बुलेन्स सेवा, खोप कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेको छ। यस गाउँपालिकाले पाँच वर्ष भित्रमा एक जना मेडिकल अधिकृत उत्पादन गर्ने लक्ष्य राखेको छ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

क्यान्सर, मृगौला सम्बन्धी समस्या बढ्नु, मुटु रोग जस्ता नसर्ने रोगहरुको प्रकोप बढ्नु, सबै वडामा मापदण्ड बमोजिम स्वास्थ्य संस्था नहुनु, मापदण्ड बमोजिम आयोजनाहरु समयमै सम्पन्न नहुनु, तालिम प्राप्त जनशक्तिको कमी हुनु, SBA तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मी पर्याप्त नहुनु, किशोर किशोरीमैत्री स्वास्थ्य सेवा नहुनु, शिघ्र कुपोषित र मध्यम बालबालिका पहिचानमा समस्या हुनु, सहज तरिकाले सबै वडामा एम्बुलेन्स सेवा सञ्चालन हुन नसक्नु, खोप कोल्ड स्टोरको लागि WHOमान्यता प्राप्त फ्रिज पर्याप्त नहुन, दक्ष जनशक्तिको कमी साथै नसर्ने रोगहरुबारे जनचेतना सम्बन्धी कार्यक्रमहरु न्हुनु, महामारी तथा आपतकालिन अवस्थामा छुट्टै उपचार गर्न सक्ने जनशक्ति, उपकरण, उपचार कक्ष - आइसोलेसन नहुनु आदि प्रमुख समस्या हुन्।

आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्नु, गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनु, आयुर्वेद तथा वैकल्पिक स्वास्थ्य प्रणालीलाई स्वास्थ्य सेवाको मूल प्रवाहमा एकीकरण गर्नु, स्वास्थ्य सेवा शुल्क आम नागरिकको पहुँचमा राख्नु, स्वास्थ्य जनशक्ति र स्वास्थ्य सम्बन्धी पूर्वाधारको व्यवस्था गर्नु, रिफरल स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनु, अत्याधुनिक प्रविधि र उपकरणको उपलब्धता सुनिश्चित गर्नु, दक्ष जनशक्ति टिकाई राख्नु, स्वास्थ्य बिमालाई सर्वव्यापी तुल्याउनु, निर्धारित निःशुल्क औषधि उपलब्ध गराउनु, उपचारमा अनुसन्धान पद्धति अवलम्बन गर्नु आदि प्रमुख चुनौती हुन्।

ग) लक्ष्य

समतामूलक र गुणस्तरीय स्वास्थ्य तथा पोषण सेवा प्रणालीका माध्यमद्वारा नागरिकको स्वास्थ्यस्तर सुधार भएको हुने।

घ) उद्देश्य

१. सबै वर्ग, क्षेत्र र समुदायका नागरिकको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य तथा पोषण सेवामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु
२. आयुर्वेद लगायत वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवाको प्रवर्द्धन गर्नु

ङ) रणनीतिहरु

१. गुणस्तरीय आधारभूत स्वास्थ्य तथा पोषण सेवाको पहुँच बढाउने
२. स्वास्थ्य सम्बन्धी चेतना अभिवृद्धि गरी रोगको न्यूनीकरण गर्ने
३. आयुर्वेद लगायत वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवालाई एकीकृत स्वास्थ्य सेवामा मूल प्रवाहीकरण गर्ने

च) नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ३१
आधारभूत स्वास्थ्य : नतिजा खाका

नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष	लक्ष्य परिमाण		
			२०८०/ ८१ सम्म	२०८१/ ८२	२०८२/ ८३	२०८३/ ८४

तालिका/ग्राफचित्र : ३१ आधारभूत स्वास्थ्य : नतिजा खाका						
नतिजा	**सूचक**	**इकाई**	**आधार बर्ष २०८०/ ८१ सम्म**	**लक्ष्य परिमाण**		
				२०८१/ ८२	**२०८२/ ८३**	**२०८३/ ८४**
विरामी पर्दा सर्वप्रथम स्वास्थ्य चौकी/ प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र/ अस्पताल जाने जनसंख्या वृद्धि भएको हुने	जनसंख्या	प्रतिशत	८५	८८	९०	९२
नजिकको स्वास्थ्य संस्थामा (स्वास्थ्य चौकी/प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र/अस्पताल) पुग्न लाग्ने औषत समय घटेको हुने	समय	घण्टा	२ ३०६द्द	२ ३०६	१ ३०६	१ ३०६
गाउँघर क्लिनिकको स्तरोन्नति भएको हुने	गाउँघर क्लिनिकको संख्या	संख्या	८	८	८	८
सञ्चालनमा रहेको पालिका स्तरीय अस्पतालमा उपलब्ध शैया संख्या वृद्धि भएको हुने	शैया संख्या	संख्या	३	१५	१५	१५
घुम्ती लगायत स्वास्थ्य शिविर भएको हुने	शिविर पटक	संख्या	१२	१२	१२	१२
सबै प्रकारका खोप लिएका बालबालिका वृद्धि भएको हुने	बालबालिका	प्रतिशत	७७	८०	८४	८५
आधारभूत स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध भएका वडाहरु भएको हुने	वडाहरु	संख्या	५	५	५	६
२५०० ग्रामभन्दा कम जन्मतौल भएका शिशु न्यून भएको हुने	शिशु	संख्या	२	१	१	१
कुपोषणका कारण ५ वर्ष मुनीका बाल बालिकाहरुको पुड्कोपन र उचाई अनुसारको कम तौल भएकाहरु न्यून भएको हुने	बालबालिका	संख्या	१०	८	५	५
स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुति गराउने गर्भवती महिला वृद्धि भएको हुने	गर्भवती महिला	संख्या	८५	८८	९१	९२
प्रसुति सेवा उपलब्ध भएका स्वास्थ्य संस्थाहरु भएको हुने	स्वास्थ्य संस्था	संख्या	३	४	४	४
मातृमृत्यु दर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा) न्यून भएको हुने	मातृमृत्यु दर	संख्या	०	०	०	०
झाडापखालाको सङ्क्रमण दर (प्रति हजारमा) घटेको हुने	झाडा पखालाको सङ्क्रमण दर	संख्या	२०८	१७८	१४८	१४०
स्वाप्रश्वासको सङ्क्रमण दर प्रति हजारमा घटेको हुने	स्वाप्रश्वासको सङ्क्रमण दर	संख्या	८०	६०	५०	४०
स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मी वृद्धि भएको हुने	स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मी	संख्या	२८	२८	३३	३५
जनसंख्या र दक्ष स्वास्थ्यकर्मीको अनुपात (जनसंख्या : दक्षस्वास्थ्यकर्मी) बढेको	जनसंख्या : दक्ष स्वास्थ्यकर्मी	अनुपात	१/३४८	१/३४८	१/२९८	१/२८०

तालिका/ग्राफचित्र : ३१ आधारभूत स्वास्थ्य : नतिजा खाका						
नतिजा	**सूचक**	**इकाई**	**आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म**	**लक्ष्य परिमाण**		
				२०८१/८२	**२०८२/८३**	**२०८३/८४**
हुने						
भिटामिन ए प्राप्त गर्ने बालबालिका शतप्रतिशत भएको हुने	भिटामिन ए प्राप्त बालबालिका	प्रतिशत	९९	९९	९९	९९
नवजात शिशु मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा) न्यून भएको हुने	नवजात शिशु मृत्युदर	संख्या	०	०	०	०
शिशु मृत्युदर (प्रति हजार जीवित जन्ममा) न्यून भएको हुने	शिशु मृत्युदर	संख्या	०	०	०	०
५ वर्ष मुनीको बाल मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा) न्यून भएको हुने	५ वर्ष मुनीको बाल मृत्युदर	संख्या	१	०	०	०
कूल प्रजनन दर (प्रति महिला शिशु जन्म) बढेको हुने	कूल प्रजनन दर	दर	१.२	१.२	१.२	१.२
परिवार नियोजनका साधनको प्रयोग दर बढेको हुने	परिवार नियोजन प्रयोग	प्रतिशत	२४	२८	३२	३४
स्वास्थ्य बीमामा आवद्ध जनसंख्या बढेको हुने	वीमामा आवद्ध जनसंख्या	प्रतिशत	३०	३०	४५	४५
स्वास्थ्य सूचना, शिक्षा र सञ्चार सचेतना कार्यक्रम भएको हुने	कार्यक्रममा सहभागि	संख्या	४०००	६०००	८०००	८०००
क्यान्सर, उच्च रक्तचाप, मधुमेह, मुटु, क्षयरोग, एड्स, कुष्ठरोगको निःशुल्क स्वास्थ्य परीक्षणवाट लाभान्वित भएको हुने	लाभान्वित जनसंख्या	संख्या	५	४	३	२
आधारभुत सुविधा (खानेपानी, शौचालय, वर्थिङ्ग वार्ड र परामर्श केन्द्र आदि) उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था भएको हुने	स्वास्थ्य संस्था	संख्या	३	४	४	४
क्रियाशील महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका भएको हुने	महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका	संख्या	६९	६९	६९	६९
महामारी, भाइरसको सङ्क्रमण, आपतकालीन उपचारको अभाववाट मृत्यु न्यून भएको हुने	मृत्यु	संख्या	०	०	०	०
महामारी, भाइरसको सङ्क्रमण, आपतकालीन उपचारका लागि उपकरण एवं जनशक्ति सहितको क्वारेण्टीन, आइसोलेशन कक्ष तथा आश्रय स्थल भएको हुने	क्वारेण्टीन, आइसोलेशन कक्ष तथा आश्रय स्थल	संख्या	०	०	०	०
नागरिक आरोग्य कार्यक्रम सञ्चालन भएको हुने	आरोग्य कार्यक्रम	संख्या	०	०	०	०

तालिका/ग्राफचित्र : ३१ आधारभूत स्वास्थ्य : नतिजा खाका						
नतिजा	**सूचक**	**इकाई**	**आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म**	**लक्ष्य परिमाण**		
				२०८१/८२	**२०८२/८३**	**२०८३/८४**
योग, ध्यान तथा वैकल्पिक प्राकृतिक चिकित्सा उपचार पद्धति सञ्चालन गर्ने संस्था भएको हुने	स्वास्थ्य संस्था	संख्या	०	०	०	०
सामुदायिक संस्थाको सहभागिता मा सञ्चालित आरोग्य केन्द्र, योगा केन्द्र तथा व्यायामशाला भएको हुने	आरोग्य केन्द्र, योगा केन्द्र तथा व्यायामशाला	संख्या	०	०	०	०

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र : ३२ स्वास्थ्य : खर्च तथा स्रोतको अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान (रकम रु.लाखमा)			**वजेट श्रोत** (रकम रु.लाखमा)		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८०/८१	148.0	85.325	64.675	30	90	२८
२०८१/८२	206.00	140.80	65.20	30.9	123.6	51.5
२०८२/८३	216.00	141.30	74.70	32.4	129.6	54
२०८३/८४	216.00	141.30	74.70	32.4	129.6	54

ज) मुख्य कार्यक्रम तथा कियाकलापहरु

तालिका/ग्राफचित्र : ३३ स्वास्थ्य तथा पोषण : आयोजनाको विवरण (रकम रु.लाखमा)										**सांकेतीकरण**			
आयोजनाहरुको विवरण	**२०८१/८२**			**२०८२/८३**			**२०८३/८४**			प्राथमिकीकरण	दिविल संकेत	लैगीक संकेत	जलवायु संकेत
	कूल	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**				
मापदण्ड बमोजिमको स्वास्थ्य संस्था निर्माण	40.00	2.00	38.00	40.00	2.00	38.00	40.00	2.00	38.00	P1	3	3	3
निशुल्क औषधी वितरण कार्यक्रम	20.00		20	50.00	47.50	2.50	50.00	47.50	2.50	P1	3	3	3
फार्मेसी सेवा सञ्चालन	5	5		20.00	19.00	1.00	20.00	19.00	1.00	P1	3	3	3
नर्सिङ कर्मचारीहरुलाई	3.00	2.85	0.15	3.00	2.85	0.15	3.00	2.85	0.15	P1	3	1	3

SBA तालिम सञ्चालन														
मैवाखोला वडा नं. ३ स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण				20.00	1.00	19.00	30.00	1.50	28.50	P1	3	3	3
स्वास्थ्य औजार उपकरण खरिद	40	38.00	2.00	40.00	38.00	2.00	40.00	38.00	2.00	P1	3	3	3
स्वास्थ्य सम्वन्धी समुदायमा जनचेतना	1.00	0.05	0.95	1.00	0.05	0.95	1.00	0.05	0.95	P1	3	2	3
म.सा.स्वा.स्वयं. सं हरुलाई कुपोषित बालबालिका पहिचानका लागि तालिम सञ्चालन	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	P1	3	1	3
स्वास्थ्य संस्थामै सुत्केरी गराउनको लागि प्रोत्साहन स्वरुप उपाध्यक्ष चेसुङ कार्यक्रम	7.0	7												
स्वास्थ्य संस्थामा किशोर किशोरीमैत्री कक्ष संचालन	1.00	0.95	0.05	1.00	0.95	0.05	1.00	0.95	0.05	P1	3	2	3
सुत्केरी आमालाई पोसिलो खाना कार्यक्रम	10.00	9.50	0.50	10.00	9.50	0.50	10.00	9.50	0.50	P1	3	1	3
घरघरमा स्वास्थ्य परीक्षण (ज्येष्ठ नागरिक र अशक्त) कार्यक्रम	10.00	9.50	0.50	10.00	9.50	0.50	10.00	9.50	0.50	P1	3	2	3
स्वास्थ्य वीमा कार्यक्रम संचालन	4.00	3.80	0.20	4.00	3.80	0.20	4.00	3.80	0.20	P1	3	3	3
स्वास्थ्य संस्थामा सामाजिक परीक्षण	2.00	1.90	0.10	2.00	1.90	0.10	2.00	1.90	0.10	P1	3	3	3
स्वास्थ्य	148.00	85.325	64.625	206.00	140.80	65.20	216.00	141.30	74.70				

४.३ खानेपानी तथा सरसफाइ

क) पृष्ठभूमि

मानवोचित जीवन यापनका लागि स्वच्छ खानेपानी र सरसफाइको महत्वपूर्ण स्थान रहेको छ । संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचको हक सुनिश्चित गर्दै गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी सेवा गाउँपालिकाको अधिकार सूचिमा राखेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार, यस गाउँपालिकामा ९७.९ प्रतिशत जनसंख्यामा धाराको खानेपानीको सुविधा पुगेको छ जसमा ७३.५ प्रतिशतको आफ्नै घरमा पाइपबाट खानेपानी पुगेको देखिन्छ, २४.४ प्रतिशतको घर बाहिर, सार्वजनिक पाइपबाट खानेपानी पुगेको देखिन्छ । ८४.२ प्रतिशत घरपरिवारमा शौचालयको पहुँच रहेको देखिन्छ जसमा १.७ प्रतिशतमा ढलको व्यवस्था रहेको छ भने ८२.५ प्रतिशतमा सेप्टिक ट्याङ्कको व्यवस्था रहेको छ ।

यस गाउँपालिकामा खानेपानीको श्रोत - कुवा, खोला, नदी, ढुङ्गेधारा, मुहान पर्याप्त रहेको छ । खानेपानी प्रयोगशाला स्थापना गरी पालिका भरिका मुहान देखि मुहान सम्मको पानी सूचकहरु जाँच गर्न ल्याब पनि रहेको छ । बजार क्षेत्र भएको ठाउँमा भने फोहोरमैला अव्यवस्थित रही वातावरणीय प्रदुषण भएको छ ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

खानेपानीको श्रोत भन्दा माथि अव्यवस्थित वस्ती रही स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्थापन गर्न नसक्नु, खानेपानीको श्रोत संरक्षण तथा सरसफाईको प्रयास कम हुनु, खानेपानी सम्बन्धी संस्थागत पूर्वाधार र प्राविधिक जनशक्तिको कमी हुनु, व्यवस्थित फाहोरमैला विसर्जन गर्न ल्याण्डफिल साईट नहुनु, ल्याब जाँच स्थापना भए पनि उपकरण र सामाग्रीहरु पूर्ण रुपमा पर्याप्त नहुनु आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

सबै नागरिकलाई स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा उपलब्ध गराउनु, गाउँपालिकालाई पूर्ण सरसफाइयुक्त बनाउनु, उपभोक्ता संस्थाको स्थायित्व, परिचालन र नेतृत्व विकास गर्नु, पानीको गुणस्तर कायम गर्नु, आधारभूत सरसफाइ बारेमा जनचेतना फैलाउँदै फोहोर मैला व्यवस्थापन गर्नु, बजार क्षेत्रमा ढल निकासको उचित व्यवस्था गर्नु, खानेपानीका स्रोतको संरक्षण गर्नु आदि प्रमुख चुनौती हुन् ।

ग) लक्ष्य

खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधामा पहुँच वृद्धि भएको हुने ।

घ) उद्देश्य

गुणस्तरीय पूर्वाधार विकास गरी खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधा विस्तार गर्नु ।

ङ) रणनीतिहरु

१. स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधा पुऱ्याउन अन्तरसरकार समन्वय र सहकार्य गर्ने
२. खानेपानीको गुणस्तर कायम गर्ने
३. समुदाय, विद्यालय र उपभोक्ता संस्थामा खानेपानी र सरसफाइ सम्बन्धी सचेतना ल्याउने

च) नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ३४
खानेपानी तथा सरसफाई : नतिजा खाका

नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४

तालिका/ग्राफचित्र : ३४ खानेपानी तथा सरसफाई : नतिजा खाका						
नतिजा	**सूचक**	**इकाई**	**आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म**	**लक्ष्य परिमाण**		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
सुरक्षित खानेपानीमा पहुँच भएको जनसंख्या वृद्धि भएको हुने	जनसंख्या	प्रतिशत	७५	७७	८७	९०
निजी पाइपलाइन धारा जडान भएका घरधुरी वृद्धि भएको हुने	घरधुरी	प्रतिशत	७०	७५	८५	९०
कुवा, मुल, ढुङ्गेधाराको पानी उपभोग गर्ने घरघुरी न्यून भएको हुने	घरघुरी	प्रतिशत	०	०	०	०
खानेपानीका लागि नजिकको धारा, कुवा वा पानीको श्रोतमा पुग्न लाग्ने औषत समयावधि घटेको हुने	औषत समयावधि	घण्टा				
सक्रिय खानेपानी र सरसफाइ उपभोक्ता समिति वृद्धि भएको हुने	समिति	संख्या	५२	५५	५८	६०
सरसफाइ सेवा उपलब्ध घरधुरी (निजी क्षेत्र तथा पालिकावाट सेवा सञ्चालन) वृद्धि भएको हुने	घरधुरी	प्रतिशत	१५	३०	६०	७०
खुल्ला दिसामुक्त घोषणा गरिएका वडा भएको हुने	वडा	संख्या	६	६	६	६
शौचालय नभएका तथा खुल्ला क्षेत्रमा शौच गर्ने घरघुरी न्यून भएको हुने	घरघुरी	प्रतिशत	०	०	०	०
स्वच्छ (प्यान भएको) शौचालय भएका घरधुरी वृद्धि भएको हुने	घरधुरी	प्रतिशत	९९.९	९९.९	१००	१००
खाल्डे शौचालय भएको घरधुरी न्यून भएको हुने	घरधुरी	प्रतिशत	०	०	०	०
सार्वजनिक शौचालयहरु निर्माण भएको हुने	सार्वजनिक शौचालयहरु	संख्या	०	३	३	४
फोहोरको वर्गीकरण गरी विसर्जन गर्ने परिवार वृद्धि भएको हुने	घरपरिवार	प्रतिशत	१०	२०	५०	५०
घर,आँगन, शौचालयबाट निष्कृत फोहोरलाई व्यवस्थित गर्ने घरपरिवार वृद्धि भएको हुने	घरपरिवार	प्रतिशत	२०	४०	६०	७०

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र : ३५ खानेपानी तथा सरसफाइ : खर्च तथा स्रोतको अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान (रकम रु.लाखमा)			**वजेट श्रोत** (रकम रु.लाखमा)		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८०/८१	28	4	24	1	22	5
२०८१/८२	34.00	9.80	24.20	5.1	20.4	8.5
२०८२/८३	36.00	9.00	27.00	5.4	21.6	9
२०८३/८४	36.00	9.00	27.00	5.4	21.6	9

ज) मुख्य कार्यक्रम तथा कियाकलापहरु

तालिका/ग्राफचित्र : ३६ **खानेपानी तथा सरसफाई : आयोजना विवरण** (रकम रु.लाखमा)										**सांकेतीकरण**			
आयोजनाहरुको विवरण	**२०८१/८२**			**२०८२/८३**			**२०८३/८४**			**प्रथमिकता**	**दिविल संकेत**	**लै. संकेत**	**जलवायु संकेत**
	कूल	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**				
सुरक्षित खानेपानी योजना/मर्मत संभार	25.00	1.5	23.75	25.00	1.25	23.75	28.00	1.40	26.60	P1	6	3	2
फोहोर वर्गीकरण/विसर्जन गर्ने व्यवस्थापन				5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	P1	6	3	2
ल्याब सञ्चालन/तालिम	3.00	2.5	0.15	2.00	1.90	0.10	1.00	0.95	0.05	P1	6	3	3
एम आइ एस खानेपानी आयोजना संचालन				2.00	1.90	0.10	2.00	1.90	0.10	P1	6	3	3
जम्मा	28.00	4.0	24	22.00	9.80	24.20	36.00	9.00	27.00				

४.४ लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण

क) पृष्ठभूमि

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार मैवाखोला गाउँपालिकाको कुल जनसंख्यामध्ये महिला जनसंख्या ५०६० अर्थात ४९.५४ प्रतिशत रहेको छ । यस गाउँपालिकामा, राक्ष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार, महिला घरमुलीको ०.५ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी महिलाको स्वामित्वमा घर तथा जग्गा ६.४ प्रतिशतको रहेकोछ । लैङ्गिक अनुपातका हिसाबले हेर्दा यस गाउँपालिकामा १०१.८४ रहेको छ । ६० वर्ष भन्दा माथिको उमेर समुहको जनसंख्या ८.५७ प्रतिशत रहेको छ भने १५ वर्ष भन्दा मुनिको उमेर समुहको जनसंख्या २९.२ प्रतिशत रहेको छ ।

यस गाउँपालिकामा महिला, युवा, किशोर-किशोरी, बालबालिका र ज्येष्ठ नागरिकको हितमा विभिन्न कार्यक्रमहरु हुने गरेको र उनीहरुलाई मनोवैज्ञानिक ढंगले व्यवहार गरेर उक्त वर्गको अधिकार र हित हुने खालका विभिन्न कार्यक्रमहरु समेत सञ्चालन हुने गरेको छ । साथै यस गाउँपालिकाले बालमैत्री स्थानीय शासन २०८३ वैशाख सम्म घोषणा गर्न आवश्यक कदमहरु चालेको छ । उत्पीडित वर्ग, द्वन्द्वपीडित, अपाङ्गता भएका नागरिकले पनि आम नागरिक सरह समाजमा स्थापित गर्न र उनीहरुको शारीरिक, मानसिक एवं भावनात्मक विकासको लागि यस गाउँपालिकामा विशेष कार्यक्रम मार्फत सम्बोधन हुने गरेको छ । त्यही अनुरुप आर्थिक, समाजिक, सांस्कृतिक र राजनैतिक क्षेत्रमा सबैको सहभागितामा वृद्धि हुँदै आएको छ ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

महिला वर्गको मुख्य नेतृत्वमा सहभागिता नहुनु, महिलाहरुले विभिन्न विकासको योजनामा रोजगारी नहुनु, परिवारमा घरझगडा, मदिरापानको समस्या हुनु, लैङ्गिक हिंसा तथा बालविवाह प्रशस्त हुनु, बालमैत्री स्थानिय शासन घोषणाका लागि आवश्यक पूर्वाधार नहुनु, खासगरी दलित सामुदायहरुमा मुख्य नेतृत्व नहुनु, व्यवसायहरु सिप तथा उद्यमशिलता तालिम सञ्चालन बृहत मात्रामा नहुनु, अपाङ्गता भएका नागरिकहरुलाई व्यवसाहिक सिप प्रदान नहुनु, जेष्ठ नागरिकका निमित्त भवन नहुनु, जेष्ठ नागरिकको स्वास्थ्य विमा नहुनु, जेष्ठ नागरिकको स्वास्थ्य परिक्षणलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक स्वास्थ्य प्रविधिक नहुनु आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

बालविवाह एवं बहुविवाह नियन्त्रण गर्नु, लैङ्गिक हिंसा, भेदभाव, छुवाछुत जस्ता सामाजिक कुरीतिहरुको नियन्त्रण गर्नु, अपाङ्गता भएकाहरुलाई स्वरोजगार बनाउनु, महिलाहरुमा गुणात्मक क्षमता विकास गर्दै निर्णय तहमा उनीहरुको अर्थपूर्ण सहभागिता वृद्धि गर्नु, वसाइ सराइ नियन्त्रण गर्नु आदि प्रमुख चुनौती हुन् ।

ग) लक्ष्य

भेदवाद रहित स्वस्थ्य र सम्मानजनक जीवन यापन भएको हुने

घ) उद्देश्य

१. सामाजिक सेवा सुविधामा लक्षित वर्ग एवं आम नागरिकलाई सहज पहुँच अभिवृद्धि गरी सामाजिक न्याय सहितको समतामुलक समाज निर्माण गर्नु ।
२. निर्णायक तहमा महिलाको समानुपातिक अवसरको सृजना गर्नु ।

घ) रणनीतिहरु

१. लक्षित वर्गको सामाजिक समावेशिकरण र क्षमता विकास सशक्तिकरण, लैङ्गिक समानता सुनिश्चित गर्नु
२. महिला सशक्तीकरण र लैङ्गिक समानताको आधार निर्माण गर्ने

ङ) नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ३७
लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण : नतिजा खाका

नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष	लक्ष्य परिमाण		
			२०८/ ८१ सम्म	२०८१/ ८२	२०८२/ ८३	२०८३/ ८४
महिलाको औषत आयु वृद्धि भएको हुने	औषत आयु	वर्ष	८०	८०	८०	८०
लक्षित वर्गका लागि बजेट विनियोजन (महिला बालबालिका, पिछडिएका, विपन्न वर्ग) वृद्धि भएको हुने	बजेट विनियोजन	प्रतिशत	०.६४	१	१	१
रोजगारी, पेशा, व्यवसायमा महिलाको उपस्थिति वृद्धि भएको हुने	महिला	संख्या	१८०	२००	२२०	२५०
राष्ट्रपति महिला उत्थान कार्यक्रमबाट लाभान्वित महिला भएको हुने	लाभान्वित महिला	संख्या	२	३	४	५
सामाजिक सुरक्षाबाट	लाभान्वित	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००

तालिका/ग्राफचित्र : ३७ लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण : नतिजा खाका						
नतिजा	**सूचक**	**इकाई**	**आधार बर्ष २०८/८१ सम्म**	**लक्ष्य परिमाण**		
				२०८१/८२	**२०८२/८३**	**२०८३/८४**
लाभान्वित जनसंख्या भएको हुने	जनसंख्या					
अन्य क्षेत्रहरुमा वसाइ सराई गर्ने घरपरिवार घटेको हुने	घरपरिवार	संख्या	१५०	१२०	१००	८०
घर व्यवहार तथा कारोबार सम्बन्धी निर्णयमा महिला सहभागी हुने परिवार वृद्धि भएको हुने	परिवार	प्रतिशत	३०	४०	५०	६०
सम्पत्ति माथिको स्वामित्व भएका महिला भएको हुने	महिला	प्रतिशत	७	१०	१२	१४
व्यवसायिक सीपमूलक तालिम प्राप्त महिला वृद्धि भएको हुने	तालिम प्राप्त महिला	संख्या	१८०	२००	२९०	३००
महिला उद्यमशीलता, क्षमता तथा सीप विकास कार्यक्रमका लागि बजेट व्यवस्था भएको हुने	बजेट	रु. लाख	८	१०	१२	१४
कृषि, पशुपंक्षी, स्वास्थ्य, इन्जिनियरिङ लगायत क्षेत्रमा महिला प्राविधिक भएको हुने	महिला प्राविधिक	संख्या	१८	३०	४०	५०
महिला सहकारी संस्था भएको हुने	महिला सहकारी संस्था	संख्या	१	२	२	२
महिला सहकारी संस्थामा आवद्ध सदस्य वृद्धि भएको हुने	सदस्य	संख्या	५८०	६००	६५०	६७०
महिला सञ्जाल तथा आमा समूहहरु भएको हुने	महिला सञ्जाल तथा आमा समूह	संख्या	२२	२३	२४	२५
अपाङ्गत भएकाहरुको क्षमता अभिवृद्धि, सीप विकास र रोजगारी एवं शिक्षा, स्वास्थ्यमा रकम विनियोजन भएको हुने	बजेट	रु. लाख	४०	४०	४५	५०
निःशुल्क शिक्षाबाट लाभान्वित अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरु भएको हुने	बालबालिका	संख्या	४	सबै	सबै	सबै
व्यवसायिक सीप तथा क्षमता विकास भएका अपाङ्गता भएको हुने	सीप भएका अपाङ्ग	संख्या	५	सबै	सबै	सबै
सुरक्षित तथा सम्माजनक जीवन यापन गर्ने ज्येष्ठ नागरिक भएको हुने	ज्येष्ठ नागरिक	संख्या	६४०	६४०	६४०	६४०
संचालनमा रहेका ज्येष्ठ नागरिक क्लव	ज्येष्ठ नागरिक क्लव	संख्या	०	१	१	१
परिचय पत्र प्राप्त ज्येष्ठ नागरिक भएको हुने	ज्येष्ठ नागरिक	संख्या	७४४	सबै	सबै	सबै

तालिका/ग्राफचित्र : ३७ लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण : नतिजा खाका						
नतिजा	**सूचक**	**इकाई**	**आधार बर्ष २०८/ ८१ सम्म**	**लक्ष्य परिमाण**		
				२०८१/ ८२	**२०८२/ ८३**	**२०८३/ ८४**
लैङ्गिक हिंसा निवारण कोषमा जम्मा भएको रकम वृद्धि भएको हुने	रकम	रु.लाख	१	१	१	२
बहुविवाह दर न्यून भएको हुने	वहुविवाह दर	प्रतिशत	१	०.८	०.५	०.३
एकल महिला सुरक्षा कोषमा रकम जम्मा भएको हुने	रकम	रु. लाख	०	१	१	१
हिंसापीडित महिलाको मनोसामाजिक परामर्श, उद्धार, राहत र कानुनी उपचारका लागि पुनर्स्थापना केन्द्र भएको हुने	पुनर्स्थापना केन्द्र	संख्या	०	०	१	१
बाल विवाह (कूल जनसंख्याको) न्यून भएको हुने	बाल विवाह	प्रतिशत	१०	८	५	०
बालवालिका विरुद्ध हुने हिंसा, दुर्व्यवहार, वेचविखन, घरेलु हिंसा आदि घटना न्यून भएको हुने	हिंसाका घटना	संख्या	८०	६०	४०	०
असहाय, वेसहारा तथा आश्रयहीन बालबालिका न्यून भएको हुने	बालबालिका	संख्या	८०	७०	६०	०
बाल प्रतिनिधित्व भएका सार्वजनिक संस्था तथा समिति भएको हुने	समिति	संख्या	०	०	५	७
क्रियाशील बाल क्लब , बालसञ्जालहरु भएको हुने	बाल सञ्जाल	संख्या	०	५	८	१५
अन्तरपाटी महिला सञ्जाल भएको हुने	अन्तरपाटी महिला सञ्जाल	संख्या	०	१	१	१

च) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र : ३८ लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण : खर्च तथा स्रोतको अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान (रकम रु.लाखमा)			**वजेट श्रोत** (रकम रु.लाखमा)		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८०/८१	10.00	9.50	0.50	1.5		2.5
२०८१/८२	10.00	9.50	0.50	1.5	6	2.5
२०८२/८३	10.00	9.50	0.50	1.5	6	2.5

२०८३/८४	10.00	9.50	0.50	1.5	6	2.5

छ) मुख्य कार्यक्रम तथा कियाकलापहरु

तालिका/ग्राफचित्र : ३९ लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण : आयोजनाको विवरण (रकम रु.लाखमा)										सांकेतीकरण			
आयोजनाहरुको विवरण	२०८१/८२			२०८२/८३			२०८३/८४			प्राथमिकीकरण	दिविल संकेत	वै. संकेत	ज. संकेत
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च				
व्यवसायिक सिप तथा उद्यमशिलता तालिम सञ्चालन	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	P1	1	2	3
महिला हिंसा तथा घरेलु हिंसा सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	3.00	2.85	0.15	3.00	2.85	0.15	3.00	2.85	0.15	P1	5	1	3
बालविवाह सचेतना तथा आपतकालीन वाल उध्दार कोष विकास	2.00	1.90	0.10	2.00	1.90	0.10	2.00	1.90	0.10	P1	6	1	3
जम्मा	10.00	9.50	0.50	10.00	9.50	0.50	10.00	9.50	0.50				

४. ५ युवा तथा खेलकुद

क) पृष्ठभूमि

साहस, सिर्जनशीलता, सिक्ने क्षमता एवम् उच्च आत्मविश्वासका कारण युवा वर्गलाई राष्ट्र निर्माणको प्रमुख स्रोत मानिन्छ । युवालाई राजनीतिक आर्थिक सामाजिक र सांस्कृतिक रूपान्तरणका अग्रदूत तथा परिवर्तनका संवाहक शक्तिका रूपमा लिन सकिन्छ । संविधानमा राष्ट्रिय विकासमा युवा सहभागिता अभिवृद्धि गर्दै राजनीतिक, आर्थिक सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकारको पूर्ण उपयोगको वातावरण सिर्जना गर्ने तथा राज्यको सर्वाङ्गीण विकासमा योगदान गर्न स्वस्थ, सक्षम र अनुशासित नागरिक तयार गर्न उपयुक्त अवसर प्रदान गर्ने कुराको उल्लेख छ ।

यस गाउँपालिकामा १६ देखि ४० वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या कुल जनसंख्याको ४१.७ प्रतिशत रहेको छ, जसमा पुरुष २१.१ प्रतिशत र महिला २०.६ प्रतिशत रहेको छ । युवा क्लवहरु पर्याप्त रहेको, व्यवसाहिक सिप भएको तथा प्राविधिक शिक्षा प्राप्त युवा केही मात्रामा रहेको, मदन भण्डारी स्मृती बहुउद्रेश्य रंगशाला निर्माणाधिन रहेको, स्थानिय स्तरका लोपोन्मुख खेलहरु रहेको (डण्डिबियो, भलिबल), ६ वटा वडामा साना साना खेलमैदान रहेका छन् ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

युवाहरु क्रियाशिल नरहेको र सहभागिकरणको अभावले आफ्नो जिम्मेवारी र क्षेत्राधिकारमा अलमल भएको, युवाहरु वेरोजगार भई सामाजिक कुलतमा फसेको, पालिकामा दक्ष तथा प्राविधिक जनशक्तिको अभाव रही स्वरोजगार युवा बन्न नसकेको, बजेटको अभावमा खेलकुद पूर्वाधार निर्माण कार्य स्थगित भई अलपत्र रहेको, लोपोन्मुख खेलहरुको पहिचान तथा संरक्षणका कुनै प्रयास नगरिएको, खेलमैदानको न्युनतम मापदण्ड रहित रहेको हुँदा स्तरीय खेल सञ्चालनमा समस्या हुनु, युवा तथा खेलकुद सम्बन्धी संस्थागत संरचना कमजोर हुनु, युवा लक्षित उद्यमशील र रोजगारीका अवसर विस्तार नहुनु, शिक्षा प्रणालीमा युवा क्षमता र सिर्जनशीलतालाई सम्बोधन गर्न नसक्नु, खेलकुद क्षेत्रको विकासमा व्यवहारिक महत्वबोध नहुनु आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

मध्यम र उच्च शिक्षा प्राप्त गरेका युवा विदेश पलायन हुने प्रवृत्ति रोक्नु, सामाजिक र आर्थिक सेवामा युवाको पहुँच वृद्धि गर्नु, व्यावहारिक र व्यावसायिक शिक्षा सर्वसुलभरूपमा उपलब्ध गराउनु, युवाको क्षमता अभिवृद्धि गरी स्वदेशमा रोजगारी र स्वरोजगारको व्यवस्था गर्नु, सामाजिक र आर्थिक रूपान्तरणमा युवा परिचालन गर्नु, गाउँपालिका स्तरमा पर्याप्त खेलकुद तथा पूर्वाधारको विकास, निर्माण, स्तरोन्नति, खेलकुद प्रतियोगिताको आयोजना तथा सहभागिता गराउनु, खेलकुदलाई रोजगारमूलक व्यवसायको रूपमा स्थापित गर्नु आदि प्रमुख चुनौती हुन् ।

ग) लक्ष्य

युवाको विकास तथा खेलकुदका अवसरद्वारा स्वास्थ्य, अनुशासित, सिर्जनशील नागरिक विकास हुने ।

घ) उद्देश्य

१. युवा प्रतिभा विकास तथा उद्यमशीलता एवम् स्वरोजगारका अवसर सृजना गर्नु
२. सबैका लागि खेलकुदको अवधारणा अनुरूप खेलकुद क्षेत्रलाई अनुशासित र मर्यादित बनाउँदै युवालाई खेलकुदको अवसर प्रदान गर्नु

घ) रणनीतिहरु

१. युवा क्षमता विकास र परिचालन गरी सामाजिक-आर्थिक क्षेत्रमा संलग्नता बढाउने
२. खेलकुद मार्फत स्वस्थ, सिर्जनशील, अनुशासित र मर्यादित युवाशक्तिको विकास गर्ने

ङ) नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ४०
युवा तथा खेलकुद : नतिजा खाका

नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष	लक्ष्य परिमाण		
			२०८०/८१सम्म	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
शिक्षित युवा (एस.इ.इ वा सो भन्दा माथिको शिक्षा आर्जन) वेरोजगार नभएको हुने	वेरोजगार युवा	संख्या	२०००	१८००	१६००	१४००
व्यवसायिक सीप विकास तालिम तथा प्राविधिक शिक्षा हासिल गरेको युवा वृद्धि भएको हुने	तालिम प्राप्त युवा	संख्या	१५०	१७०	१९०	२००
व्यवसायिक सीप विकास तालिम लिए पछि स्व/रोजगारीमा आवद्धता भएको हुने	रोजगार युवा	संख्या	९०	११०	१५०	१७०
प्रधानमन्त्री रोजगार	लाभान्वित	संख्या	८००	८५०	९००	९५०

तालिका/ग्राफचित्र : ४० युवा तथा खेलकुद : नतिजा खाका						
नतिजा	**सूचक**	**इकाई**	**आधार बर्ष**	**लक्ष्य परिमाण**		
			२०८०/८१सम्म	**२०८१/८२**	**२०८२/८३**	**२०८३/८४**
कार्यक्रम अन्तर्गत युवा रोजगार सेवा केन्द्रबाट लाभान्वित युवा वृद्धि भएको हुने	युवा					
युवा स्वरोजगार कोष अन्तर्गतको कर्जावाट लाभान्वित युवा वृद्धि भएको हुने	लाभान्वित युवा	संख्या	०	१०	२०	३०
स्थानीय तहको संरचनामा युवाहरुको संलग्नता भएको हुने	युवाहरुको संलग्नता	प्रतिशत	९१	९२	९३	९४
क्रियाशील युवा क्लवहरु भएको हुने	युवा क्लव	संख्या	३	३	३	३
व्यवसायिक युवा खेलाडी भएको हुने	व्यवसायिक खेलाडी	संख्या	१	१	१	१
खेल अभ्यास प्रशिक्षण केन्द्र (कवर्ड हल) निर्माण भएको हुने	कवर्ड हल	संख्या	१	१	१	१
खेलकुद मैदानहरु स्तरोन्नति भएको हुने	खेलकुद मैदान	संख्या	७	८	८	८
पालिका स्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन भएको हुने	खेलकुद प्रतियोगिता	संख्या	१	१	१	१
राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय खेलमा प्रतिनिधित्व गर्ने खेलाडीहरु भएको हुने	प्रतिनिधित्व खेलाडीहरु	संख्या	२	२	२	२

च) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र :४१ युवा तथा खेलकुद : खर्च तथा स्रोतको अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान (रकम रु.लाखमा)			**वजेट श्रोत** (रकम रु.लाखमा)		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८०/८१	148	22.45	125.55	30	10	१०८
२०८१/८२	39.00	20.85	18.15	5.85	23.4	9.75

२०८२/८३	41.00	20.95	20.05	6.15	24.6	10.25
२०८३/८४	41.00	20.95	20.05	6.15	24.6	10.25

छ) मुख्य कार्यक्रम तथा कियाकलापहरु

तालिका/ग्राफचित्र :४२ युवा तथा खेलकुद : आयोजनाको विवरण (रकम रु. लाखमा)													
आयोजनाहरुको विवरण	**२०८१/८२**			**२०८२/८३**			**२०८३/८४**						
	कूल	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**				
मदन भण्डारी स्मृति रंगाशाला निर्माण										**P 1**	**8**	**3**	**3**
अभिमुखिकरण (युवा सचेतना)	6.00	5.70	0.30	6.00	5.70	0.30	6.00	5.70	0.30	P1	8	3	3
मैवाखोला मा.वि. न्यूनतम मापडण्डको खेलमैदान निर्माण	100.00	2	98							P1	9	3	3
राष्ट्पति रनिंगशिल जिल्ला स्तरीय तथा गाउँपालिका स्तरीय	25	0.50	9.50	10.00	0.50	9.50	10.00	0.50	9.50	P1	8	3	3
खेलकुद प्रशिक्षण(फुटबल, भलिबल उसु, कराते, तेक्वान्दो)	17.00	14.25	0.75	15.00	14.25	0.75	15.00	14.25	0.75	P1	4	3	3
जम्मा	148.0	22.45	125.55	39.00	20.85	18.15	41.00	20.95	20.05				

४.६ भाषा, कला, साहित्य, संस्कृति तथा सम्पदा संरक्षण

क) पृष्ठभूमि

कला, भाषा, धर्म, सस्कृति, ऐतिहासिक सम्पदा नेपालको मौलिक राष्ट्रिय पहिचान हुन् । संविधानमा नेपाललाई बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक र बहुसांस्कृतिक विशेषतायुक्त राष्ट्रका रूपमा परिभाषित गरेको छ । नेपालमा बोलिने सबै मातृभाषालाई राष्ट्र भाषाको रूपमा अबलम्वन गर्दै आफ्नो भाषा, लिपि, संस्कृति, सांस्कृतिक सभ्यता र सम्पदाको सम्बर्धन र संरक्षण गर्ने हक प्रदान गरेकोछ । यसैगरी ऐतिहासिक, पुरातात्विक तथा सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण, सम्बर्धन र विकासका लागि अध्ययन

अनुसन्धान, उत्खनन तथा प्रचारप्रसार गर्ने, राष्ट्रिय सम्पदा, कला, साहित्य र सङ्गीतको विकासमा जोड दिने नीति अवलम्बन गरेको छ ।

जातजाति, साहित्य, भाषा, भेषभुषा, रहनसहनका मानिसको बसोबास रहेको यस गाउँपालिकामा लिम्बु, तामाङ्ग, शेर्पाको बाहुल्यता रहेको छ ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

साहित्य, सम्पदा, कला, भाषा र संस्कृति संरक्षणको प्रयास खासै नहुनु र लोप भएर जान सक्ने, खोज तथा अनुसन्धान नहुनु, मौलिक संस्कृतिलाई जगेर्ना गर्दै पुस्तान्तरण गर्न नसक्नु, राष्ट्रिय पहिचान र गौरवका रूपमा भाषा, संस्कृति, सम्पदा तथा साहित्यको विकास गर्न नसक्नु, स्वरोजगार, आयआर्जन र स्थानीय विकासको स्रोतको रूपमा यसलाई प्रयोग गर्न नसक्नु, आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

विभिन्न मातृभाषा र लिपिको अभाव तथा मानकीकरण गर्नु, लोपोन्मुख भाषा, कला साहित्य, संस्कृतिको तथा सम्पदा संरक्षण गर्नु; वैदेशिक एवं आयातित संस्कृति, भेषभुषा प्रति युवाहरुको वढ्दो आकर्षणलाई निरुत्साहित गर्नु, स्थानीय भाषा, संस्कृति, चाडपर्वहरु लोपोन्मुख र पुस्ता हस्तान्तरण गर्नु, भाषा, कला साहित्य, संस्कृति तथा सम्पदा र आर्थिक सामाजिक विकासको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरी विकास निर्देशित गर्नु आदि प्रमुख चुनौती हुन् ।

ग) लक्ष्य

मौलिक संस्कृति, धार्मिक एवम् ऐतिहासिक सम्पदाको संरक्षण र संवर्द्धन गर्ने ।

घ) उद्देश्य

स्थानीय भाषा, कला, साहित्य क्षेत्रको संवर्द्धन र विकास गरी धार्मिक, भाषिक र सांस्कृतिक एकता र सद्भाव कायम गर्नु ।

ङ) रणनीतिहरु

१. भाषा, लिपि, संस्कृति, कला तथा धार्मिक सम्पदाको संरक्षण र संवर्द्धन गर्ने

च) नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ४३
कला, भाषा, साहित्य र सँस्कृति : नतिजा खाका

नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०८०/८१सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
स्थानीय कला, भाषा र साहित्यलाई पेशाको रुपमा ग्रहण भएको हुने	स्थानीय कला, भाषा साहित्य पेशा	संख्या	३	५	५	५
कला, संस्कृति, भाषा र साहित्यमा जिल्ला, प्रदेश र राष्ट्रको प्रतिनिधित्व गर्ने स्रष्टा भएको हुने	स्रष्टा	संख्या	५	५	५	५
कला, संस्कृति र सम्पदाका प्रकारको संरक्षण भएको हुने	कला, संस्कृति र सम्पदाका प्रकार	संख्या	५	५	५	५
संरक्षण गर्नुपर्ने स्थानीय	चाँडपर्व	संख्या	१८	१८	१८	१८

तालिका/ग्राफचित्र : ४३ कला, भाषा, साहित्य र सँस्कृति : नतिजा खाका						
नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०८०/८१सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
संस्कृति तथा चाँडपर्व संरक्षण भएको हुने						
स्थानीय लोपोन्मुख भाषाहरु संरक्षण भएको हुने	लोपोन्मुख भाषा	संख्या	५	५	५	५
वोलीचालीका स्थानीय भाषाहरु संरक्षण भएको हुने	भाषा	संख्या	६	६	६	६
स्थानीय संस्कृति, कला, सम्पदा र साहित्य सम्बन्धी भएका अध्ययन तथा अनुसन्धानहरु भएको हुने	अध्ययन तथा अनुसन्धान	संख्या	२	४	५	५
स्थानीय भाषा, कला, संस्कृति, सम्पदा, साहित्यमा आधारित नियमित प्रकाशन भएको हुने	प्रकाशन	संख्या	०	०	१	१
स्थानीय भाषा, कला, संस्कृति झल्किने सामुदायिक सांस्कृतिक केन्द्र (संग्राहालय) निर्माण भएको हुने	संग्रहालय	संख्या	१	१	१	१

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र : ४४ कला, भाषा, साहित्य र सँस्कृति : खर्च तथा स्रोतको अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान (रकम रु.लाखमा)			वजेट श्रोत (रकम रु.लाखमा)		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८०/८१	5.00	4.75	0.25	0.75	3	1.25
२०८१/८२	5.00	4.75	0.25	0.75	3	1.25
२०८२/८३	105.00	9.75	95.25	15.75	63	26.25
२०८३/८४	105.00	9.75	95.25	15.75	63	26.25

ज) मुख्य कार्यक्रम तथा कियाकलापहरु

तालिका/ग्राफचित्र : ४५ कला, भाषा, साहित्य र सँस्कृति : आयोजनाको विवरण (रकम रु.लाखमा)										सांकेतीकरण			
आयोजनाहरुको विवरण	**२०८१/८२**			**२०८२/८३**			**२०८३/८४**			प्राथमिकीकरण	दिविल संकेत	लै. संकेत	ज. संकेत
	कूल	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**				
वहु साँस्कृतिक	0.0	0.0	0.00	0.0	0.0	0.00	100.0	5.0	95.00	P	9	3	3

तालिका/ग्राफचित्र : ४५ कला, भाषा, साहित्य र सँस्कृति : आयोजनाको विवरण (रकम रु.लाखमा)										सांकेतीकरण			
आयोजनाहरुको विवरण	**२०८१/८२**			**२०८२/८३**			**२०८३/८४**			प्राथमिकीकरण	दिविल संकेत	लै. संकेत	ज. संकेत
	कूल	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**				
संग्राहलय निर्माण	0	0		0	0		0	0		1			
भाषा कला, साहित्य तथा संस्कृति प्रवर्द्धन कार्यक्रम	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	P1	9	3	3
जम्मा	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	105.00	9.75	95.25				

परिच्छेद - पाँच :पूर्वाधार बिकास

पृष्ठभूमि

पूर्वाधार विकासका लागि प्रमुख क्षेत्रको रुपमा रहेको सडक, यातायात, पुलपुलेसा, आवास, भबन तथा वस्ती बिकास, सिंचाइ, विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा र सूचना, सञ्चार र प्रविधि जस्ता क्षेत्रको विद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौतिहरुको विश्लेषण गरी आगामी ३ वर्षका लागि उद्देश्य निर्धारण, लक्ष्य परिमाण र सोको प्राप्तीका लागि अवलम्वन गरिने रणनीति तथा कार्यनीति निर्धारण र प्रमुख कार्यक्रमहरु तर्जुमा भएको छ ।

५.१ ग्रामीण विकास तथा वस्ती व्यवस्थापन

क) पृष्ठभूमि

शहरीकरणलाई आर्थिक विकासको इन्जिन पनि भन्ने गरिन्छ । स्वच्छ वातावरण र आवासलाई संविधानले मौलिक हकको रूपमा व्यवस्थित गरेको छ । अव्यवस्थित बसोबासलाई व्यवस्थापन गर्ने तथा योजनाबद्ध र व्यवस्थित वस्ती विकास गर्ने, क्षेत्रीय सन्तुलन सहितको समावेशी आर्थिक विकास, पछाडी परेका क्षेत्रको पूर्वाधार विकास र विकास निर्माण प्रक्रियामा स्थानीय सहभागिता वृद्धि गर्न आवश्यक छ । गाउँपालिका भित्रको विकास योजना तर्जुमा, पूर्वाधार निर्माण, सञ्चालन, मर्मत सम्भार र आवास तथा भवन सम्बन्धी योजना, भवन निर्माण प्रविधिको प्रवर्द्धन, राष्ट्रिय भवन संहिताको कार्यान्वयन र नियमन, सुरक्षित बसोबास सम्बन्धी नीति तर्जुमा र कार्यान्वयन गाउँपालिकाको अधिकार सूचीमा रहेका छन् ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

मैवाखोला गाउँपालिकाको प्रशासकिय भवन नहुनु, वडा नं. ३ को स्वास्थ्य चौकी भवन पक्की तथा वातावरण मैत्री नहुनु, नारायणी नमुना माधयमिक विद्यालयको भवन निर्माण पूर्ण रुपमा सम्पन्न नहुनु, हिमालय आधारभुत विद्यालय लगायत मंगलादेवी आधारभुत विद्यालयको पक्की भवन नहुनु वडा नं. ५ र ६ को प्रहरी चौकी भवन नहुनु, बहुउद्देश्यीय कवर्डहल निर्माण नहुनु, गाउँपालिका भित्र खर र फुसको छाना रहनु, साँघुपाटी नरहाट बजार स्तरोन्नती नहुनु मैवाखोलाको अन्य सार्वजनिक भवन निर्माण अधुरो रहनु, राष्ट्रिय भवन निर्माण आचारसंहिता पूर्ण रुपमा कार्यन्वयन नहुनु, स्थानीय भवन संहिता तर्जुमा नहुनु, आधारभूत भौतिक संरचनाको कमी हुनु, पूर्वाधार संरचनाको विकासमा समन्वय कमजोर हुनु, मौलिक निर्माण शैलीका भवनहरु विस्थापित हुँदै जानु, स्थानीय दक्ष कामदारको कमी हुनु, वस्ती विकास योजना नहुनु, जोखिमयुक्त वस्तीहरुको स्थानान्तरणमा ढिलाइ हुनु, सुरक्षित ग्रामीण विकासको बारेमा जनचेतनाको कमी हुनु, सुरक्षित, स्वस्थकर, सुविधायुक्त र वातावरणमैत्री आवास निर्माण नहुनु, सार्वजनिक भवनहरु तथा पूर्वाधारहरु वातावरण मैत्री, लैङ्गिक मैत्री, वाल मैत्री र अपाङ्ग मैत्री नहुनुआदि यस क्षेत्रका समस्याहरु हुन् ।

व्यवस्थित वस्ती विकास गर्न, भवन संहिताको पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन गर्न, मौलिक संस्कृतिको संरक्षण गरी संरचना निर्माण गर्न, विभन्न ठाउँमा छरिएर रहेका वस्ती तथा घरहरूलाई एकिकृत रुपमा समुचित सेवा उपलब्ध गराउन, जोखिमयुक्त र छरिएका वस्तीहरुलाई स्थानान्तरण गराई एकीकृत वस्ती निर्माण गर्न, सरकारी र सामुदायिक भवन बनाउन, दक्ष कामदार, प्राविधिक र गुणस्तरीय निर्माण सामाग्री उपलब्ध गराई भवन तथा आवास निर्माण गर्न, आधारभूत वस्ती विकासको सेवा सुविधाको विकासका लागि स्रोत जुटाउन, वस्ती व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउनु, स्थानीय संस्थागत क्षमता र प्राविधिक दक्षता विकास गर्नु, विकासका योजना प्रक्रियामा सम्बद्ध निकाय बिच कार्यगत समन्वय स्थापित गर्नु आदि प्रमुख चुनौती हुन् ।

ग) लक्ष्य

आवासमा पहुँच र सेवा सुविधा तथा अवसरयुक्त गाउँको निर्माण भई जिवनयापनमा सहजना र सुविधा अभिवृद्धि भएको हुने ।

घ) उद्देश्य

१. भुकम्प प्रविरोधी भवन निर्माण तथा सर्वसुलभ सुविधा सम्पन्न वस्ती विकास गर्नु ।

२. सार्वजनिक पूर्वाधारहरुको व्यवस्थित विकास र दिगो निर्माण गर्नु ।

घ) रणनीतिहरु

१. राष्ट्रिय भवन संहिता र स्थानीय भवन मापदण्ड कार्यन्वयन गरी सुरक्षित र वाातावरण मैत्री भवन निर्माणमा जोड दिने

२. सामाजिक पूर्वाधारहरुको व्यवस्थित विकास गरी सुरक्षित वस्ती निर्माण गर्ने

ङ) नतिजाखाका

तालिका/ग्राफचित्र : ४६
आवास तथा वस्ती विकास : नतिजा खाका

नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०८०/८१सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
एकीकृत भौतिक सेवा सुविधा उपलब्ध बजार क्षेत्र भएको हुने	बजार क्षेत्र	संख्या	०	०	१	१
बजार क्षेत्रमा बसोवास गर्ने जनसंख्या वृद्धि भएको हुने	जनसंख्या	जना	३००	३५०	४००	४५०
व्यवस्थित बसपार्क तथा बस स्टेशन भएको हुने	बसपार्क तथा बस स्टेशन	संख्या	०	०	१	१
सुविधा सम्पन्न उद्यान सहितको खुल्ला पार्क क्षेत्र भएको हुने	खुल्ला पार्क क्षेत्र	संख्या	०	१	२	३
सुविधा सम्पन्न (खानेपानी, शौचालय, बिजुली, सञ्चार) सामुदायिक भवन (महिला, ज्येष्ठ नागरिक भवन) तथा सभाहल भएको हुने	सामुदायिक भवन	संख्या	३	३	४	५
जोखिमयुक्त वस्तीहरुको संरक्षण भएको हुने	जोखिमयुक्त वस्तीहरु	संख्या	१	२	२	२
जनता आवास कार्यक्रमबाट लाभान्वित घरपरिवार वृद्धि भएको हुने	लाभान्वित घरपरिवार	संख्या	९	१०	१२	१२
भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि र मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका सार्वजनिक भवन तथा संरचना भएको हुने	सार्वजनिक भवन तथा संरचना	संख्या	११	१५	२५	३०
भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण सम्बन्धी दक्ष जनशक्ति भएको हुने	दक्ष जनशक्ति	संख्या	५	१०	२०	३०
भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि र मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका निजी आवास तथा संरचनाहरु भएको हुने	आवास तथा संरचनाहरु	प्रतिशत	०	०	१	२

तालिका/ग्राफचित्र : ४६ आवास तथा वस्ती विकास : नतिजा खाका						
नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०८०/८१सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
आफ्नै स्वामित्वको घरमा बसोवास गर्ने परिवार वृद्धि भएको हुने	परिवार	प्रतिशत	९०	९०.५	९३	९५
महिलामैत्री, बालमैत्री, अपाङ्गतामैत्री सार्वजनिक संरचना भएको हुने	सार्वजनिक संरचना	संख्या	१	२	३	७
एकीकृत भौतिक सेवा सुविधा उपलब्ध बजार क्षेत्र भएको हुने	बजार क्षेत्र	संख्या	०	१	१	१

च) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र : ४७ आवास तथा वस्ती विकास : खर्च तथा स्रोतको अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८१/८२	1376	301.0	१०७६	500	600	२७६
२०८२/८३	1395	10.5	१३८४.५	500	500	२९५
२०८३/८४	395	110.5	248.5	200	50	१४५

छ) मुख्य कार्यक्रम तथा कियाकलापहरु

तालिका/ग्राफचित्र : ४८ आवास तथा वस्ती विकास : आयोजनाको विवरण (रकम रु. लाखमा)										सांकेतीकरण			
आयोजनाहरुको विवरण	२०८१/८२			२०८२/८३			२०८३/८४			प्राथमिकता	दिविल संकेत	लैं संकेत	ज. संकेत
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च				
मैवाखोला पालिका अस्पताल (१५ शैया)	४००		४००	४००		४००				**P1**	**11**	**1**	**१**
प्रशासनिक भवन (वहुउद्धेश्यीय)	६००		५५०	५००		५००	२००	१००	१००	**P1**	**11**	**1**	**१**
एकीकृत वस्ती परियोजना विकास	३००	३००	०	३००		३००	०	०	०	**P1**	**11**	**1**	**१**
मैवाखोला वडा नं. ५ प्रहरी चौकी निर्माण.				0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	P1	11	3	3
वहुउद्देश्यीय कभर्ड हल	76.00	1.00	75.00	5.00	1.00	4.00	5.00	1.00	4.00	P1	11	2	2
हिमालयन आ.वि. को पक्की भवन				20.00	1.00	19.00	2.00	1.00	1.00	P1	4	1	2
नवज्योति आ.वि.को पक्की भवन				20.00	1.00	19.00	2.00	1.00	1.00	P1	4	1	2

तालिका/ग्राफचित्र : ४८
आवास तथा वस्ती विकास : आयोजनाको विवरण
(रकम रु. लाखमा)

आयोजनाहरुको विवरण	२०८१/८२			२०८२/८३			२०८३/८४			सांकेतीकरण			
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	प्राथमिकता	दिविल संकेत	लै संकेत	ज. संकेत
गा.पा. भित्रको फुसको छाना हटाउने	0.00	0.00	0.00	50.00	2.50	47.50	50.00	2.50	47.50	P2	11	2	2
सामुदायिक भवन निर्माण	0.00	0.00	0.00	100.00	5.00	95.00	100.00	5.00	95.00	P2	11	1	2
जम्मा	1376.00	301	1075.0	1395.00	10.500	१३८४.५	359.00	110.5	२४८.५				

५.२ सिँचाइ

क) पृष्ठभूमि

संविधानमा जलस्रोतको बहुपयोगी विकास गर्ने, जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण र नदीको व्यवस्थापन गर्दै दिगो र भरपर्दो सिँचाइको विकास गर्ने राज्यको नीति रहेको छ । गाउँ विकासका दृष्टिले सिँचाई अति महत्वपूर्ण हुन्छ र संविधानले पनि सिँचाईलाई स्थानीय सरकारको जिम्मेवारीमा राखेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले सिँचाई सम्बन्धी नीति, कानुन, योजना, मापदण्ड निर्माण, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा नियमनको अधिकार स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरेको छ । कृषि बालीको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन सिँचाईको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । कृषिको लागि उर्वर माटो भएको र गाउँपालिकामा ठूलो संख्यामा जनता कृषिमा निर्भर रहेको हुँदा प्राकृतिक श्रोतको उपयोग गरी सबै खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाई सुविधा पुऱ्याउन सके रोजगारीका अवसर बढ्नुका साथै कृषि उत्पादनमा पनि प्रशस्त वृद्धि हुने देखिन्छ ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

सिँचाइ प्रणालीको पूर्ण क्षमतामा सञ्चालन तथा बाह्रै महिना सिँचाइ सुविधा पुग्ने गरी सञ्चालन हुन नसक्नु, नियमित मर्मत सम्भार हुन नसक्नु, धेरै ठाउँहरुमा कच्ची कुलो तथा नहरहरु रहनु, नहरहरुको राम्रो व्यवस्थापन नहुनु, परम्परागत कृषि कुलोहरूको आधुनिकिकरण तथा सुधार हुन नसक्नु, आधुनिक उपकरणको प्रयोग नहुनु, सिंचाई गुरुयोजना बनाई योजनाबद्ध विकास तथा यिवस्थापन गर्न नसक्नु, दिगो सिंचाईको व्यवस्था गर्न नसक्दा उत्पादकत्व कम हुनु र खाद्यान्न उत्पादन प्रति कृषक तथा समुदायको उत्साहजनक आकर्षण नहुनु, अन्य भौतिक पूर्वाधारहरूको तुलनामा सिंचाई पूर्वाधारप्रति समुदायहरूको चासो कम हुनु, भौगोलिक जटिलताका कारण दिगो सिंचाई योजना कार्यान्वयन गर्न कठिनाई हुनु आदि सिंचाई क्षेत्रका समस्याहरू हुन् ।

वर्षभरी सिंचाई गर्नका लागि पर्याप्त सिंचाई परियोजनाको व्यवस्थापन गर्न, परम्परागत प्रणाली विस्थापित गरी सिंचाई क्षेत्रमा आधुनिकिकरणको प्रवेश गराउन, सिँचाई कुलोलाई व्यवस्थित बनाई बृहत सिँचाइ कुलो निर्माण गर्न, सुक्दै गएका प्राकृतिक मुल तथा मुहान संरक्षण गर्न, नयाँ ठूला आयोजना निर्माण गर्न, आधुनिक सिंचाईमा ध्यानाकर्षण तथा लगानी बढाउन, भौगोलिक तथा आर्थिक जटिलतालाई न्यूनीकरण गर्न, सञ्चालनमा रहेका सिंचाई आयोजनाहरूको मर्मत सम्भार तथा अधिकतम प्रयोग गर्न, विज्ञ प्रशिक्षक र तालिम प्राप्त प्राविधिकहरुको पुर्ति गर्न आदि सिंचाई क्षेत्रका चुनौतीहरू हुन् ।

ग) लक्ष्य

बाह्रै महिना सिँचाइ सुविधा उपलब्ध गरी उतपादकत्वमा वृद्धि गर्ने ।

घ) उद्देश्य

१. कृषियोग्य जग्गा जमिनहरुमा सिँचाइ सुविधा पुऱ्याई व्यवस्थित खेती प्रणालीमा जोड दिनु ।

घ) रणनीतिहरु

१. सिँचाइ प्रणालीको लागि योजनाहरु निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने
२. सतह सिँचाइको पहुँच नपुग्ने स्थानमा नयाँ प्रविधिमा आधारित सिँचाइ प्रणालीको विकास गर्ने
३. संस्थागत सुदृढीकरण तथा अन्तरसरकार र अन्तर निकाय समन्वय प्रभावकारी बनाउने

ङ) नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र :४९
सिंचाइ : नतिजा खाका

नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
खेतीयोग्य जमिन मध्ये सिंचित भूमि वृद्धि भएको हुने	भूमि	हेक्टर	१४००	१२	१४	१६
वर्षाको आकाशे पानीमा निर्भर सिँचाइ भूमि न्यून भएको हुने	भूमि	हेक्टर	१०			
खोला तथा मुहानहरुबाट सिंचित भूमि भएको हुने	भूमि	हेक्टर	१५००			
वर्षभरी नियमित सिंचित क्षेत्र भएको हुने	वर्षभरी नियमित सिंचित क्षेत्र	हेक्टर	२५	३०	३५	४५
सिंचाइका लागि निर्मित नहरको कूल लम्वाइ	नहरको कूल लम्वाइ	किमि				
नहर सिँचाईबाट लाभान्वित भूमि	भूमि	हेक्टर	०	०	०	०
स्तरोन्नति तथा मर्मत संभार भएका पानी कुलो वृद्धि भएको हुने	पानी कुलो	संख्या	२	३	४	५
लिफ्ट प्रणालीवाट लाभान्वित भूमि	भूमि	हेक्टर				
सिंचाइका लागि प्रयोगमा आएको आकासेपानी संकलन तथा प्लाष्टिक पोखरी भएको हुने	आकासेपानी संकलन तथा प्लाष्टिक पोखरी	संख्या	०	१	२	२
प्रयोगमा आएका सिंचाइ प्रविधि (सतह, पोखरी, ड्रिप, स्पिङक्लर) स्तरोन्नति भएको हुने	सिंचाइ प्रविधि	संख्या	२			

च) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र : ५०
सिंचाइ : खर्च तथा स्रोतको अनुमान
(रकम रु. लाखमा)

	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८१/८२	900	45	855	20.00	800.00	८०
२०८२/८३	900	45	855	20.00	800.00	८०
२०८३/८४	900	45	855	20.00	800.00	८०

छ) मुख्य कार्यक्रम तथा कियाकलापहरु

तालिका/ग्राफचित्र : ५१ सिंचाइ : आयोजनाको विवरण (रकम रु. लाखमा)										सांकेतीकरण			
आयोजनाहरुको विवरण	२०८१/८२			२०८२/८३			२०८३/८४			प्राथमिकता	दिविल नं.	लै. संकेत	ज संकेत
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च				
सेलुवा खोला सिंचाइ	100.00	5.00	95.00	100.00	5.00	95.00	100.00	5.00	95.00	P1	1	3	3
माडमाया खोला सिंचाइ	100.00	5.00	95.00	100.00	5.00	95.00	100.00	5.00	95.00	P1	1	3	3
माडमाया सिंचाइ	100.00	5.00	95.00	100.00	5.00	95.00	100.00	5.00	95.00	P1	1	3	3
नेरुवा खोला सिंचाइ	100.00	5.00	95.00	100.00	5.00	95.00	100.00	5.00	95.00	P1	1	3	3
लोदुम्बा खोला सिंचाइ	200.00	10.00	190.00	200.00	10.00	190.00	200.00	10.00	190.00	P1	1	3	3
नेङवा खोला सिंचाइ कुलो	200.00	10.00	190.00	200.00	10.00	190.00	200.00	10.00	190.00	P1	1	3	3
वहेदेरे खोला सिंचाइ	100.00	5.00	95.00	100.00	5.00	95.00	100.00	5.00	95.00	P1	1	3	3
जम्मा	900.00	45.00	855.00	900.00	45.00	855.00	900.00	0.00	855.00				

५.३ विद्युत तथा नवीकरणीय ऊर्जा

क) पृष्ठभूमि

गाउँपालिकाको पूर्वाधार विकास र उद्यम विस्तारमा विद्युत तथा ऊर्जाको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ । विद्युत्को आपूर्तिद्वारा उद्योग व्यापार तथा व्यवसाय प्रवर्द्धन हुनुका साथै दैनिक जनजीवनलाई पनि सहज बनाउन सकिन्छ । नवीकरणीय ऊर्जाले विद्युतको आवश्यकता पुरा गर्न महत्त्वपूर्ण परिपूरकको भूमिका खेल्न सक्छ । संविधानले नवीकरणीय ऊर्जाको उत्पादन तथा विकास गर्दै नागरिकको आवश्यकता परिपूर्तिका लागि सुपथ र सुलभ रूपमा भरपर्दो ऊर्जा आपूर्ति सुनिश्चित गर्ने तथा ऊर्जाको समुचित प्रयोग गर्ने भन्ने व्यवस्था रहेको छ ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

जलविद्युत आयोजनाको मर्मत सम्भार र पुनरुत्थान हुन नसक्नु, सबै घरहरुमा केन्द्रिय प्रसारन लाइनको पहुँच पुग्न नसक्नु, भौगोलिक विकटताले गर्दा सबै वस्तीहरुमा विद्युत सेवा उपलब्ध नहनु, साना जलविद्युत आयोजना तथा सौर्य ऊर्जामा निर्भरता हुनु, भरपर्दो र गुणस्तरीय विद्युत सेवा उपलब्ध नहुनु, सडक बत्तिहरुको अभाव हुनु, ऊर्जा उत्पादनमा प्राविधिक र वित्तीय श्रोतको अभाव हुनु, वैकल्पिक ऊर्जाको स्पष्ट अवधारणा नहुनु, विद्यालय, बजार क्षेत्र, लगायतका प्रमुख कार्यालयहरु र अन्य निकायहरुमा वैकल्पिक ऊर्जाको व्यवस्था नहुनु आदि यस क्षेत्रका समस्याहरु हुन् ।

प्रत्येक घरमा निरन्तर रूपमा विद्युत प्रवाह गरी नियमित आपुर्तीको सुनिश्चितता गर्न, केन्द्रिय प्रसारन लाइन नभएकोले उद्योग तथा कलकारखना सञ्चालनमा ल्याउन, विद्युत र ऊर्जा विकासका लागि जिल्ला, प्रदेश र संघिय सरकार बिच समन्वय गर्न, जलविद्युत उत्पादनमा पर्याप्त मात्रामा विदेशी तथा निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्न, विद्युत अवरोध हुँदा समयमा नै मर्मत गरी सुचारु गर्न, सेवा प्रवाह गर्दै आएका साना तथा लघु जलविद्युतको उचित संरक्षण, व्यवस्थापन तथा स्तरोन्नती गर्न, नवीकरणीय ऊर्जा उत्पादन सम्वन्धी नीति निर्माण गरी कार्यन्वयन गर्न, वैकल्पिक ऊर्जाको क्षेत्रमा प्रविधि प्रवर्द्धन तथा प्रयोगमा क्षमता अभिवृद्धि गर्न, मानिसहरुलाई वैकप्लिक ऊर्जा प्रयोग गर्न अभ्यस्त गर्नजस्ता चुनौतीहरु छन् ।

ग) लक्ष्य

विद्युत प्रयोग वृद्धि र स्वच्छ वातावरण कायम गर्ने

घ) उद्देश्य

१. स्थानीय उत्पादित विद्युतलाई दिगो बनाउनु र केन्द्रिय प्रसारण लाइन विस्तार गर्नु ।
२. वातावरण मैत्री ऊर्जा प्रयोगको लागि वैकल्पिक उर्जा विस्तार गर्नु ।

ङ) रणनीति

१. विद्युत प्रसारण र वितरण व्यवस्था प्रभावकारी बनाउने
२. सौर्य तथा अन्य नवीकरणीय ऊर्जाको उत्पादन र वितरण बढाउने

च) नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ५२
विद्युत तथा नवीकरणीय ऊर्जा : नतिजा खाका

नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
केन्द्रीय विद्युत लाइन प्रसारणबाट लाभान्वित घरधुरी वृद्धि भएको हुने	लाभान्वित घरधुरी	संख्या	१३००.००	१७००.००	१८५०.००	२२२०.००
विद्युत सेवामा पहुँच प्राप्त घरधुरी वृद्धि भएको हुने	घरधुरी	संख्या	२२००	२२००	२२००	२२२०
सोलार प्रणालीमा आवद्ध घरधुरी भएको हुने	घरधुरी	संख्या	२३८	२५०	२६०	२७९
खाना पकाउन एलपि ग्याँस प्रयोग गर्ने घरधुरी वृद्धि भएको हुने	घरधुरी	संख्या	२०	२०	२०	२०
सुधारिएको वा धुँवा रहित चुल्हो जडान भएका घरधुरी वृद्धि भएको हुने	घरधुरी	संख्या	२२००	२२००	२२००	२२००
खाना पकाउन एलपि ग्याँसको सट्टामा विद्युतीय ऊर्जा (इन्डक्सन) प्रयोग गर्ने घरधुरी भएको हुने	विद्युतीय ऊर्जा (इन्डक्सन) प्रयोग गर्ने घरधुरी	संख्या	०	२०	३०	१५०
वैकल्पिक उर्जा प्रयोग गर्ने घरधुरी भएको हुने	घरधुरी	प्रतिशत	१०	१०	१०	१०
सडकको किनारा तथा सार्वजनिक स्थामा सडक बत्ती जडान भएको हुने	सडक बत्ती	संख्या	७	१०	१५	१५
स्थानीय स्तरमा विद्युत उत्पादन भएको हुने	स्थानीय स्तरमा विद्युत उत्पादन	कि.वा	६८	६८	६८	६८
स्थानीय स्तरमा जल विद्युत र लघु जल विद्युतको उत्पादन गर्ने संस्था भएको हुने	जल विद्युत र लघु जल विद्युतको उत्पादन गर्ने संस्था	संख्या	४	४	४	४

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र : ५३
विद्युत तथा नवीकरणीय ऊर्जा : खर्च तथा स्रोत अनुमान
(रकम रु. लाखमा)

	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८१/८२	310.00	15.50	294.50	46.5	186	77.5
२०८२/८३	410.00	20.50	389.50	61.5	246	102.5
२०८३/८४	360.00	18.00	342.00	54	216	90

ज)मुख्य कार्यक्रम तथा कियाकलापहरु

तालिका/ग्राफचित्र : ५४
विद्युत तथा नवीकरणीय ऊर्जा : आयोजनाको विवरण
(रकम रु. लाखमा)

आयोजनाहरुको विवरण	२०८१/८२			२०८२/८३			२०८३/८४			सांकेतीकरण			
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	प्रथमिकता	दिविल संकेत	लै. संकेत	ज. संकेत
नविकरणिय ऊर्जा सोलार विवरण	10.00	0.00	10.0	10.00	0.00	10.0	10.00	0.50	9.50	P1	7	1	1
केन्द्रीय विद्युत प्रशारण लाइन विस्तार	300.00	15.00	285.00	100.00	20.00	80.00	50.00	15.00	35.00	P1	7	2	1
वडा कार्यलय क्षेत्र र मुख्य क्षेत्रहरु पहिचान गरी सडक वस्ती व्यवस्था	0.00	0.00	0.00	50.00	2.50	47.50	50.00	2.50	47.50	P2	7	3	1
जम्मा	310.00	15.00	295.00	160.0	22.50	१३७.५	110.00	18.00	92.00				

५.४ सडक,यातायात तथा पुलपुलेसा

क) पृष्ठभूमि

राज्यको नीतिमा वातावरण अनुकूल प्रविधिलाई प्राथमिकता दिँदै सार्वजनिक यातायातलाई प्रोत्साहन र निजी यातायातलाई नियमन गरी यातायात क्षेत्रलाई सुरक्षित, व्यवस्थित र अपाङ्गता भएका व्यक्ति अनुकूल बनाउने कुरा उल्लेख भएको छ ।
यस गाउँपालिकामा मुख्य गरी तल उल्लेखित सडकको निर्माण तथा स्तरोननति, साथै पक्की पुल र बसपार्कको निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- गुफा देखि साँघु दोभान (सडक नाली ग्राबेल सहित कालो पत्रे गर्ने ।
- सदरमुकाम देखि गाउँपालिका आउने मुख्य सडक वडा नं १ को तिरतिरे देखि वडा नं. १,२,३,४,५ र ६ जोडने मोटर बाटो **ग्राबेल तथा नाली सहितको निर्माण गर्ने ।**
- मदन भण्डारी लोकमार्गको मजुवा खण्डदेखि ताम्राङ टिम्वुरे हुँदै वडा नं. ५ र ६ जोड्ने मोटर बाटो नाली, ग्राबेल , सोलिङ गरी स्तरोन्नति गर्ने
- मानेडाँडा लाली मुडे चित्रे खानिटोल हुँदै मदन भण्डारी लोकमार्ग जोड्ने सडकस्तरोन्नतीतथा निर्माण गर्ने ।

- ३ नं. वडाको मानेडाँडा वाङगेलाम मालीङगेनी खाम्सादिन ओदक कामसाङ भिले हुदै साम्तुङ जाने मोटर बाटोमा नाली ग्राबेल तथा सोलिङ निर्माण गर्ने ।
- मैवाखोला गाउँपालिकामा बसपार्क निर्माण गर्ने ।
- मदन भण्डारी राजमार्ग अन्तर्गतको माङमाया वडा नं. ३ र २ जोड्ने मोटरेवल पुल निमार्ण गर्ने ।
- वडा नं. ४ र ५ बिचको टिम्वुरे खोला मोटरेवल पुल निमार्ण गर्ने ।
- वडा नं. ४ को नेरुवा एक वासे पुलनिमार्ण गर्ने ।
- मैवाखोला ६ र मेरिङदेन १ विच को थुक्या खोला मोटरेवल पुल नमार्ण गर्ने ।
- मैवाखोला ४ र ५ जोड्ने लोदुम्बा खोला मोटरेवल पुल निमार्ण गर्ने ।
- मैवाखोला वडा नं. ३ र ५ जोड्ने याङदेली मोटरेवल पुल निमार्ण गर्ने ।
- मैवाखोला ३ र ४ जोड्ने घिमिरे मोटरेवल पुल निमार्ण गर्ने ।
- मैवाखोला ३ र २ जोड्ने तुम्वे लेक्वा जोड्ने मोटरेवल पुलनिमार्ण गर्ने ।
- वडा नं. ६ को नेवाखोला मोटरेवल पुलनिमार्ण गर्ने ।
- मानेडाँडा लाली जाने बाटो मोटरेवल पुलनिमार्ण गर्ने ।
- मैवाखोला ३ को वहले र २ को पिरिङगे माङमाया खोला मोटरेवलनिमार्ण गर्ने ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

गाउँपालिकाको सडक गुरुयोजना नहुनु, सबै मुख्य र साखा सडकहरु कच्ची र नाजुक हुनु तथा यातायातको राम्रो व्यवस्था नहुनु,सडकहरु कालोपत्रे गर्न वित्तीय श्रोतको कमी हुनु, टुक्रे योजनाको संख्या अत्याधिक हुनु, योजना र विनियोजित बजेटको बिचमा तालमेल नहुनु, सडक मापदण्ड सुनिश्चित भइ नसक्नु,वातावरणीय पक्षलाई ध्यान नदिई सडक विस्तार गर्नु, आवश्यक पूर्व तयारी र अध्ययन बिना नै सडक निर्माण तथा अव्यवस्थित आवास क्षेत्र विकास हुनु, भौगोलिक बनावटका कारण सडक अवरुद्ध भइरहनु, बर्खाको समयमा बाटो बन्द रहनु, आवश्यक ठाउँमा पुलको कमी हुनु, भत्केको पुलहरुको मर्मत नभएकाले गर्दा आवतजावतमा समेत बाधा हुनु, धेरैजसो वस्ती एक्लो तथा छरिएर रहनु, सार्वजनिक यातायातका साधनहरुको अभाव हुनु, ढुवानी निकै खर्चिलो र महँगो हुनु, पर्यटकीय पदमार्गको पहिचान र विस्तार नहुनु जस्ता समस्याहरु रहेका छन् ।

सडकहरुको स्तरोन्नती गरी १२ महिना चल्ने बनाउन, वडाका प्रमुख सडकहरुलाई सार्वजनिक यातायात सञ्जालले जोड्न, विद्यमान सडकको मर्मत सम्भार, पुनर्स्थापन र दिगो व्यवस्थापन गर्नु,अव्यवस्थित रुपमा भएको वस्ती विकास रोक्न, वैज्ञानिक रूपमा सडक निर्माण र नयाँ सडक निर्माण व्यवस्थापन गर्न, आवश्यक ठाउँमा उचित पुल निर्माण गर्न, कठिन भौगौलिक अवस्थाका कारण खर्चिलो भएको निर्माण कार्यको व्यवस्थापन गर्न, वातावरणीय पक्षलाई ध्यान दिई सडक विस्तार र स्तरोन्नती गर्न, गाउँपालिकाका विभिन्न बसोबास र घरधुरीलाई जोडेर रिङरोड निर्माण गर्न जस्ता चुनौतीहरु रहेका छन् ।

ग) लक्ष्य

सडक, पुल तथा यातायात पूर्वाधारको पहुँच वृद्धि भई जनजीवन सहज भएको हुने ।

घ) उद्देश्य

१. सुरक्षित र वातावरणमैत्री सडक यातायात, पुल पूर्वाधारको विकास, विस्तार एवं स्तरोन्नति गर्नु ।
२. सडक सञ्जालको विकासबाट अन्तर आवद्धता बढाउनु ।

ङ) रणनीति

१. गुणस्तरीय सडक तथा पुलको विकास गर्ने
२. यातायात व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढीकरण गर्ने

च) नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ५५ सडक यातायात तथा पुलपुलेसा : नतिजा खाका						
नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०८०/८१सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
३० मिनेटको दुरीमा यातायात पहुँच भएको घरपरिवार वृद्धि भएको हुने	घरपरिवार	प्रतिशत	६०	६५	७०	७५
कालोपत्रे सडकको लम्वाइ बढेर आवतजावतमा सहजता भएको हुने	लम्वाइ	किमि	०.००	०.००	५.००	६५
ग्राभेल सडकको लम्वाइ बढेको हुने	लम्वाइ	किमि	६	१५	२५	३५
सडक सोलिङ (स्तरोन्नति) बढेको हुने	लम्वाइ	किमि	२१	३०	४०	५०
धुले सडक लम्वाइ स्तरोन्नति भएको हुने	धुले सडक लम्वाइ	किमि	२००	२००	२०५	२०५
आर.सि.ढलान भएका सडकको लम्वाइ बढेको हुने	लम्वाइ	किमि	०	०	०.५	०.५
सहायक नदीमा झोलुङ्गे पुल निर्माण भएको हुने	झोलुङ्गे पुल	संख्या	२४	२५	२७	२८
पक्की पुल निर्माण भएको हुने	पक्की पुल	संख्या	०	१	२	२
शहरी सडकको मापदण्ड अनुसार निर्मित कूल सडकको लम्वाइ बढेको हुने	लम्वाइ	किमि	२२	२५	५०	६५
सडक फर्निचर, ट्राफिक चिन्ह सहितको व्यवस्थित सडकको लम्वाइ बढेको हुने	लम्वाइ	किमि	०	५	१५	२५
खोला, नदी कोरिडरमा निर्मित सडक लम्वाइ बढेको हुने	लम्वाइ	किमि	०	०	०	०
पालिका केन्द्रबाट वडा कार्यालयसम्म जोडिएको सडक भएको हुने	सडक	संख्या	३	३	३	३
सडक सञ्जालबाट नजोडिएका वस्तीहरु नहुने	वस्तीहरु	संख्या	१	०	०	०
नजिकको पिच भएको पक्की सडकमा पुग्न लाग्ने औषत समयावधि घटेको हुने	औषत समयावधि	घण्टा	२.५	१.२	१.२	१.२
वार्षिक सडक दुर्घटनाको संख्या	वार्षिक सडक दुर्घटना	संख्या	२	२	२	२
सडक नालीको सडक लम्वाइ बढेको हुने	लम्वाइ	किमि	३	६	५०	६५
नियमित मर्मत संभार भएको सडकको लम्वाइ बढेको हुने	लम्वाइ	किमि	२५	५०	९०	१३०
वायो इन्जिनियरिङ प्रविधि र	वृक्षारोपण	किमि	०	५	६	७

तालिका/ग्राफचित्र : ५५ सडक यातायात तथा पुलपुलेसा : नतिजा खाका						
नतिजा	**सूचक**	**इकाई**	**आधार बर्ष २०८०/ ८१सम्म**	**लक्ष्य परिमाण**		
				२०८१/ ८२	**२०८२/ ८३**	**२०८३/ ८४**
सडक छेउ वृक्षारोपण भएको हुने						
जिल्ला, प्रदेश तथा राष्ट्रिय स्तरको सडक सञ्जाल स्तरोन्नति भएको हुने	सडक लम्वाइ	किमि	४०	४०	४०	४०
अन्तरपालिका सडक सञ्जाल स्तरोन्नति भएको हुने	सडक	संख्या	३	३	३	३

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र :५६ सडक यातायात : खर्च तथा स्रोतको अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान			**वजेट श्रोत**		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८१/८२	10205	21.50	10187	105	१००००	100
२०८२/८३	15700.00	33.00	15667.00	200	१५०००	५००
२०८३/८४	8530.00	41.00	8489	२८९	7600	६००

ज) मुख्य कार्यक्रम तथा कियाकलापहरु

तालिका/ग्राफचित्र : ५७ सडक, यातायात तथा पुलपुलेसा : आयोजना विवरण (रकम रु. लाखमा)										**सांकेतीकरण**			
आयोजनाहरुको विवरण	**२०८१/८२**			**२०८२/८३**			**२०८३/८४**			**प्राथमिकीकरण**	**दिगो विकास संकेत**	**लैंगिक संकेत**	**जलवायु संकेत**
	कूल	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**				
वसन्तपुर - गुफा - साँघु - दोभान सडक स्तरोन्नति आयोजना (वडा नं.१,२,३) ६५ कि.मि.	**10000.00**	**5.00**	**9995.00**	**15000.00**	**5.00**	**14995.00**	**7500.00**	**5**	**6995.00**	**P1**	**1**	**2**	**2**
गाउँपालिका केन्द्र देखि वडा जोड्ने सडक स्तरोन्नति आयोजना (वडा नं. ४,५,६)	**20.00**		**20**	**30**		**30**	**50**		**50**	**P1**	**1**	**2**	**2**
दोभान - तिरतिरे - खार्ते - साङलुपा- साम्तोङ - सिंधोलुङ झरना सडक स्तरोन्नति आयोजना	**10**	**10**		**50**		**50**	**100**		**100**	**P1**	**1**	**2**	**2**
मैवाखोला चक्रपथ	**20**		**20**	**160**	**5**	**155**	**200**	**10**	**190**	**P1**	**1**	**2**	**2**
मझुवा - ताम्राङ - टिमुरे - फाकुम्वा सडक							**100**		**100**	**P2**	**1**	**2**	**2**
सडक बोर्ड नेपाल सँग साझेदारीमा सडक मर्मत	20.00												

तालिका/ग्राफचित्र : ५७ सडक, यातायात तथा पुलपुलेसा : आयोजना विवरण (रकम रु. लाखमा)										सांकेतीकरण			
आयोजनाहरुको विवरण	२०८१/८२			२०८२/८३			२०८३/८४			प्राथमिकीकरण	दिदिवि संकेत	लै संकेत	ज. संकेत
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च				
सडक मर्मत	20.00	0.00	20	20.00	1.00	19.00	20.00	1.00	19.00	P1	1	2	2
मजुवा देखि ताम्राङ्ग, टिम्बुरे हुदै वडा नं. ५ र ६ नं. जोडने सडक स्तर उन्नती	5.00	0.00	5.00	150.00	7.50	142.50	200.00	10.00	190.00	P1	1	2	2
मैवाखोला गाउँपालिकामा वसपर्क निर्माण				60.00	3.00	57.00	60.00	3.00	57.00	P2	1	2	2
खानीटोल चित्रे, मुडे, लाली हुँदै मानेडाडा सम्म सडक स्तर उन्नती	10	0.00	10	60.00	3.00	57.00	60.00	3.00	57.00	P1	1	2	2
वडा नं. ४ र ५ जोडने टिम्बुरे खोलामा कलभर्ट	0.00	0.00	0.00	20.00	1.00	19.00	30.00	1.50	28.50	P2	1	2	2
वडा नं. ४ को नेरुवाखोला ताम्रांग कल्भर्ट	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	60	0.00	60	P3	1	2	2
ताम्रांग खाम्सादेन काम्सांग साम्तुंग सडक	0.00	0.00	0.00	100.00	5.00	95.00	100.00	5.00	95.00	P1	1	2	2
झोलुंगे पुल निर्माण	50.00	2.50	47.50	50.00	2.50	47.50	50.00	2.50	47.50	P1	1	2	3
जम्मा	10205	18.00	10187.00	15700	33.00	15667.00	8530.00	41.00	8589.00				

५.५ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

क) पृष्ठभूमि

सूचना सञ्चारले विश्वलाई नै एकै ठाउँमा ल्याई विश्वग्रामको रूपमा विकसित गरेको छ। सूचना सञ्चार विनाको जीवन कल्पना गर्न नसकिने अवस्था सृजना भएको छ। यसले मानव जीवन सहज मात्र बनाएको छैन संसारलाई नै एउटै ग्राममा आबद्ध गर्न सफल भएको छ। सूचना प्रविधि एवं सञ्चार सुविधा मात्र नभएर लोकतन्त्रलाई जीवन्त राख्ने आधार पनि हो। यसको महत्वलाई दृष्टिगत गरी संविधानमा सूचनाको हक मौलिक हकको रूपमा व्यवस्था गरी आधारभूत लोकतान्त्रिक मूल्य र मान्यताको संरक्षणको पहरेदारको रूपमा लिएको देखिन्छ। संविधान अनुसार सूचनाको मौलिक हकको संरक्षण र संवर्द्धन गर्दै आमसञ्चारलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, जिम्मेवार र व्यावसायिक बनाउन आवश्यक व्यवस्था

गर्ने नीति निर्देश गरेको छ । गाउँपालिकामा ल्यान्ड लाइन सेवा उपलब्ध नभए पनि नेपाल टेलिकम तथा एनसेलनेटवर्क रहेको छ । **प्रमुख**

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

सूचना तथा सञ्चारमा सर्वसुलभ पहुँच स्थापित हुन नसक्नु, सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको प्रयोग न्यून हुनु, सूचनामैत्री कार्य संस्कारको कमी हुनु, जनतामा सूचना प्रविधि सम्बन्धी चेतनाको स्तर न्यून रहनु, आमसञ्चार क्षेत्रमा पेशागत र व्यावसायिक आचारसंहिताको अवलम्बन हुन नसक्नु, अनलाइन मिडिया तथा सामाजिक सञ्जालको दुरुपयोगको कारण सामाजिक जीवनमा नकारात्मक असर पर्नु, भौगोलिक विकटताका कारण सबै स्थानीय तहसम्म गुणस्तरीय इन्टरनेट सेवा र अन्य सञ्चारका माध्यमको उपलब्धता गर्न नसक्नु र उपलब्ध सञ्चार माध्यमहरू समेत बजार केन्द्रित हुनु, विद्यालय, स्वास्थ्य चौकी, सार्वजनिक कार्यालय जस्ता ठाँउहरुमा सूचना प्राविधिको उचित व्यवस्था नहुनु, विद्युत नभएको बेला मोबाइल नेटवर्क कमजोर हुनु, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको माध्यमबाट रोजगारी सिर्जना गर्न नसक्नु आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

सञ्चार र प्रविधिका माध्यमहरूको पूर्ण रुपले विकास गर्न, सूचना सञ्चार तथा प्रविधि विकास सम्बन्धी तालिम प्राप्त जनशक्ति उत्पादन गर्न, सामाजिक सञ्जालको प्रयोग बढेसँगै यसको दुरुपयोग रोकथाम गर्न, छरिएर रहेको वस्तीमा सूचना तथा सञ्चार सेवा प्रवाह गर्न, विद्यालय, स्वास्थ्य चौकी, सार्वजनिक कार्यालय जस्ता ठाँउहरुमा पर्याप्त इन्टरनेट सेवा उपलब्ध गराउन, गाउँपालिका भित्र संचालित कार्यक्रमहरुलाई रेडियो, एफ.एम लगायत अन्य सञ्चार माध्यमद्धारा प्रचार प्रसार गर्न जस्ता चुनौतीहरु रहेका छन् ।

ग) लक्ष्य

सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग वृद्धि गरी जीवनयापन सहजता ल्याउने ।

घ) उद्देश्य

१. सबै नागरिकको सूचनामा पहुँच सहज बनाउनु ।
२. प्रविधिको प्रयोग, नवपुवर्तन, समय सदुपयोग र सहज जीवनयापन बनाउनु ।

ङ) रणनीतिहरु

१. जनताको सुसूचित हुन पाउने सूचनाको हकको प्रत्याभूति गर्ने
२. डिजिटल मैवाखोलाको रूपमा स्थापित गर्ने

च) नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ५८
सूचना तथा सञ्चार प्रविधि : नतिजा खाका

नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष	लक्ष्य परिमाण		
			२०८०/८१ सम्म	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
मोबाइल फोन प्रयोगकर्ता वृद्धि भएको हुने	मोबाइल फोन प्रयोगकर्ता	प्रतिशत	६२	७०	७५	८०
इण्टरनेट सेवा उपलब्ध हुन नसकेका क्षेत्र (घरधुरी) घटेको हुने	घरधुरी	प्रतिशत	७०	७०	७५	८०
स्थानीय केवल नेटवर्क तथा इण्टरनेट सेवा प्रदायक संस्थाहरु भएको हुने	संस्था	संख्या	०	०	०	०
निःशुल्क इन्टरनेट सेवा	क्षेत्र	संख्या	१	२	२	२

तालिका/ग्राफचित्र : ५८ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि : नतिजा खाका						
नतिजा	**सूचक**	**इकाई**	**आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म**	**लक्ष्य परिमाण**		
				२०८१/८२	**२०८२/८३**	**२०८३/८४**
वाइफाई उपलब्ध भएका क्षेत्रहरु भएको हुने						
विद्युतीय प्रणालीमा आधारित पालिकाका सेवाहरु (अनलाइन सेवा) भएको हुने	अनलाइन सेवा	संख्या	०	१	१	२
विद्यालय लगायत सार्वजनिक भवन तथा कार्यालयहरुमा सुचारु इन्टरनेट सेवा भएको हुने	इन्टरनेट सेवा भएका कार्यालय	संख्या	८	१०	१५	२०
सार्वजनिक स्थल तथा कार्यालयहरुमा सि.सि.क्यामेरा जडित भएको हुने	सि.सि.क्यामेरा	संख्या	३	१२	२०	०

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र : ५९ सूचना तथा सञ्चार : खर्च वा स्रोतको अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान			**वजेट श्रोत**		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८१/८२	10	0.5	9.5	1	5	4
२०८२/८३	20.00	1.5	18.50	5	10	5
२०८३/८४	20.00	5.00	15.00	5	10	5

ज) मुख्य कार्यक्रम तथा कियाकलापहरु

तालिका/ग्राफचित्र :६० सूचना तथा सञ्चार प्रविधि : आयोजनाको विवरण (रकम रु. लाखमा)													
										सांकेतीकरण			
आयोजनाहरुको विवरण	**२०८१/८२**			**२०८२/८३**			**२०८३/८४**			**प्राथमिकता**	**दिविल संकेत**	**ज. संकेत**	**लै. संकेत**
	कूल	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजी गत खर्च**				
सवै संघ संस्थामा इण्टरनेटको व्यवस्था				10.00	0.50	9.50	20	5	15	P1	3	2	2
फाइवर नेटवर्कको प्रणाली स्थापना	10	0.5	9.5	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	P1	3	2	2
फाकुम्वा र ढुङ्गेसाँघुमा रहेको BTS टावर क्षमता अभिवृद्धि 4G सेवा सन्चालन गर्ने				10	1.00	9.00	0.00	0.00	0.00	P1	3	2	2
जम्मा	10.00	0.5	9.5	20.00	1.5	18.5	20	5	15				

परिच्छेद - छ : बन, वातावरण तथा बिपद व्यवस्थापन

पृष्ठभूमि

वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापनका लागि प्रमुख क्षेत्रको रुपमा रहेका बन तथा जैविक विविधता, भू तथा जलाधार संरक्षण, वातावरण तथा स्वच्छता, विपद तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनता जस्ता क्षेत्रहरुको विद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौतिहरुको विश्लेषण गरी आगामी ५ वर्षका लागि उद्देश्य निर्धारण, लक्ष्य परिमाण र सोको प्राप्तीका लागि अवलम्वन गरिने रणनीति तथा कार्यनीति निर्धारण र प्रमुख कार्यक्रमहरु तर्जुमा भएको छ ।

६.१ वन तथा जैविक विविधता

क) पृष्ठभूमि

मानव जीवन र प्रकृतिको अन्योन्याश्रित एवं परिपुरक सम्बन्ध छ । दोहन र परिपूरण बीच सन्तुलन कायम गर्दै दिगो र प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु आजको आवश्यकता हो । संविधानले स्वच्छ र स्वस्थ्य वातावरणमा वाच्न पाउने हक प्रदान गर्दै वातावरण, जैविक विविधता, जलाधार र वन्यजन्तु संरक्षण स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रमा राखेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले वन, जङ्गल, चराचुरुङ्गी, जलउपयोग, वातावरण, पर्यावरण तथा जैविक विविधता सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानुन, मापदण्ड, योजना कार्यान्वयन, अनुगमन र नियमन लगायत वन तथा वातावरण संरक्षण सम्बन्धी विविध अधिकार र जिम्मेवारी स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरेको छ ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

वनको समुचित संरक्षणका लागि कानून तथा नीति निर्माण नहुनु, वन क्षेत्रको उत्पादन र लाभको न्यायोचित वितरण नहुनु, वन तथा जैविक विविधता सम्बन्धी जनचेतनामा कमी हुनु, वन क्षेत्र माथिको अतिक्रमण पूर्णतया रोक्न नसक्नु, अहिंसात्मक जनावर जस्तै बाँदर, मृग, वन बिरालो, दुम्सी, मुसा मध्ये पनि बाँदर, दुम्सी र मुसाको असर हुनु, वन्य जन्तु तथा चराचुरुङ्गीको अभिलेख नहुनु, कृषि वनको अवधारणा र प्रवर्द्धन नहुनु, विरुवा साथै प्रतिफलदायक विरुवा नर्सरी र उन्नत घाँसको नर्सरी स्थापना नहुनु, जैविक विविधताको अभिलेख नहुनु, मिचाह प्रजाति, तोरी फूल, वनमारा, मिचाहा प्रजातिका रुख पहिचान नहुनु, वनजंगलको तिव्रविनाश र आगलागि हुनु, स्थानिय सरकार सञ्चालन २०७८ बमोजिम वन क्षेत्रबाट आय हुने १० प्रतिशत रकम गाउँपालिकाको संचित कोषमा जम्मा नहुनु आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

वन तथा जैविक विविधताको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्न, बढ्दो मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व र यसको व्यवस्थापन गर्न, वन विकास र आयआर्जन तथा रोजगारी बिच सन्तुलन कायम गर्न, अन्तरतह र अन्तर निकाय समन्वय बलियो बनाउन, बढ्दो इन्धन र काठको मागको व्यवस्थापन गर्नु, वन डढेलो रोक्नु, विकास निर्माणबाट हुने वन अतिक्रमणको व्यवस्थापन गर्नु, जैविक विविधता संरक्षण गर्नु, वन्यजन्तुको संरक्षण गरी व्यवस्थित गर्नु, वन विकास र जैविक विविधता संरक्षणमा सबै क्षेत्र र निकायको अपनत्व स्थापित गर्दै क्षमता अभिवृद्धि गर्नु, भूक्षय, पहिरो रोक्नु आदि प्रमुख चुनौती हुन् ।

ग) लक्ष्य

जैविक विविधताको दिगो संरक्षण र संवर्द्धन मार्फत प्राकृतिक श्रोत साधनको परिचालन तथा आयमा वृद्धि गर्ने ।

घ) उद्देश्य

१. सामुदायिक वन, वन्यजन्तुको संरक्षण र विस्तार गर्दै वन क्षेत्रलाई पुँजी निर्माणको आधारको रुपमा विकास गर्नु ।

२. वन क्षेत्रको पर्यटनमैत्री विकास र व्यवस्थापन गर्दै जैविक विविधता र वातावरणको संरक्षण गर्नु ।
३. हरियाली वन तथा प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण गर्नु ।

ङ) रणनीतिहरु

१. वनलाई संरक्षणमुखी व्यवस्थापनबाट उत्पादनमुखी व्यवस्थापनमा रुपान्तरण गर्ने
२. वनजंगलको क्षेत्रको वृद्धि गर्ने
३. जैविक विविधताको संरक्षण गर्ने

च) नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ६१
वन तथा जैविक विविधता : नतिजा खाका

नतिजा	सूचक	इकाइ	आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
वन जङ्गलको कूल क्षेत्रफल (कूल भूमिको) वृद्धि भएको हुने	वन जङ्गल क्षेत्रफल	प्रतिशत	७१	७१	७१	७१
सामुदायिक वनले ओगटेको क्षेत्र संरक्षण भएको हुने	सामुदायिक वनले ओगटेको क्षेत्र	हेक्टर	१२००	१२००	१२००	१२००
वन्यजन्तुबाट अन्नवालीमा पुगेको वार्षिक क्षति घटेको हुने	वार्षिक क्षति	रु.लाख	१५/२०	१२/१५	१०/१२	९/१०
जैविक विविधता संरक्षण सम्बन्धी जनचेतनामूलक अभिमुखीकरण कार्यक्रम हरु संचालन भएको हुने	कार्यक्रम	संख्या	१	२	३	४
चरन क्षेत्रको संरक्षण भएको हुने	चरन क्षेत्र	संख्या	२५	२५	२५	२५
जडीबुटीमा आधारित उद्योग र रोगजारी	रोगजारी	संख्या	०/०	०/०	०/०	०/०
गैरकाष्ठ वन पैदावारको व्यवसायिक खेती क्षेत्र	खेती क्षेत्र	हेक्टर	२२००	२२००	२२००	२२००
वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनका आधारमा निर्माणजन्य तथा नदीजन्य पदार्थको उत्खनन भएको हुने	नदीजन्य पदार्थको उत्खनन	घनमिटर	१०००	१०००	१२००	१५००
प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गरी सञ्चालित उद्योग व्यवसाय भएको हुने	उद्योग व्यवसाय	संख्या	०	०	०	०

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र : ६२
जैविक विविधता : खर्च तथा स्रोतको अनुमान
(रकम रु. लाखमा)

	वजेट अनुमान	वजेट श्रोत

	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८१/८२	8	6	2	1	4	3
२०८२/८३	6	3	3	1	4	1
२०८३/८४	6	3	3	1	4	1

ज) मुख्य कार्यक्रम तथा कियाकलापहरु

तालिका/ग्राफचित्र : ६३
वन तथा जैविक विविधता : आयोजनाको विवरण
(रकम रु. लाखमा)

आयोजनाहरुको विवरण	२०८१/८२			२०८२/८३			२०८३/८४			सांकेतीकरण			
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	प्राथमिकीकरण	दिविल संकेत	लै. संकेत	ज. संकेत
पहिरोग्रस्त क्षेत्रमा पहिरो नियन्त्रणको लागि बाँसको बृक्षारोपण कार्यक्रम, नयाँ प्रजातीको विरुवा वृक्षारोपण	5	5	0										
लोपोन्मुख जातिका वन्यजन्तु र चराचुरुंगी संरक्षण				1.00	1	0	1.00	1	0	P1	13	3	2
मैवाखोला गाउँपालिका क्षेत्र भित्र पाइने जडिवुटीहरु (चिराइतो, विखमा, सतुवा, पाखन्वेद, ठूलो ओखती खोकिम, हडचुर, भुतकेश, टिमुर, भिरमौरी मह, वन लसुन) को संरक्षण, संकलन र बजारीकरण				2.00	1	1	2.00	1	1	P1	13	3	2
गुँरास संरक्षण वन डिभिजन सँग सहकार्य	3	1.00	2.00	3.00	1.00	2.00	3.00	1.00	2.00	P1	13	3	1
जम्मा	8.00	6	2	6.00	3	3	6.00	3	3				

६.२ भू तथा जलाधार व्यवस्थापन

क) पृष्ठभूमि

नदीजन्य प्रकोप खासगरी बाढी पहिरोबाट गाउँपालिका क्षेत्र सुरक्षित छैन । केही क्षेत्र प्राकृतिक प्रकोपको दृष्टिमा संवेदनशील छन् । त्यस्ता क्षेत्रहरुको संरक्षणका प्रयासहरु गाउँपालिकाबाट पर्याप्त हुन सकिरहेका छैनन् । वायो इन्जिनियरिङ गरी भूक्षयको संरक्षण अभ्यास न्यून छ ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

प्राकृतिक इकोसिस्टम कायमै भएता पनि वायोइन्जिनियरिङ्गको अवधारणामा वृक्षरोपण नहुनु, भइरहेका कुलोहरुको मर्मत तथा संरक्षण नहुनु, पानीका मुहान, पोखरी, ताल तलैया, झरना क्षेत्रको संरक्षण र उपयोग दिगो रुपमा नहुनु,पोखरी तथा ताल तलैया संरक्षण गरी प्रचार प्रसार नहुनु, भूक्षय क्षेत्रको नक्साङ्कन नहुनु, भू-क्षय, पहिरो, ढढेलो लगायतका प्राकृतिक विपतिको नियन्त्रण तथा सामना गर्न व्यवस्थित कार्य योजना निर्माण नहुनु,सडक निर्माण तथा कुलो नहर निर्माण गर्नु अघि क्ष्भ्ः , भ्क्ष्ब नहुनु, सडकको ट्र्याक खोल्दा भइरहेको वाढी पहिरो नियन्त्रण गर्ने प्रयास नहुनु, यस सम्बन्धी अनुसन्धान तथा तथ्याङ्कको कमी हुनु, अन्तरनिकाय समन्वय पर्याप्त नहुनु, नीति तथा कार्यक्रमहरूमा भू तथा जलधारसँग सम्बन्धित मुद्धा सम्बोधन नहुनु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन् ।

विकास आयोजनाले वातावरणमा पारेको असरको अनुगमन गरी नियमन गर्न, जलाधार तथा पानीमुहानहरु सुक्दै गएकोले सोको दिगो संरक्षण र संवर्द्धन गर्न आवश्यक पर्ने जनशक्ति, सीप, दक्षताको अभाव तत्काल पुरा गरी प्रभावकारी तुल्याउन, संवेदनशील र कमजोर भू-बनोट भएका क्षेत्रको संरक्षण, व्यवस्थापन तथा वस्तीहरुको संरक्षण गर्न, ढढेलो, वाढी, पहिरो तथा भूक्षयको नियन्त्रण तथा क्षति कम गर्न, माटो र पानीको दिगो तथा एकीकृत् संरक्षण गर्न, भूसंरक्षणको सेवा प्रवाह गर्ने नीतिगत व्यवस्था गर्न जस्ता चुनौतीहरु रहेका छन् ।

ग) लक्ष्य

संरक्षित भूमि तथा जलाधार विकास गरी प्रतिकुल प्रभाव न्यूनीकरण गर्ने ।

घ) उद्देश्य

१. बाढी पहिरो, जोखिम तथा संवेदनशील क्षेत्रहरुमा वायो इन्जिनियरिङ एवं वृक्षारोपण गर्नु ।

२. एकिकृत जलाधार व्यवस्थापन मार्फत प्रतिकुल प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्नु ।

ङ) रणनीतिहरु

१. भूमि संरक्षण, संवर्द्धन र विकास गर्ने

२. जलाधार क्षेत्रको संरक्षण एवं उपयोग गर्ने

च) नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ६४
भू संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन : नतिजा खाका

नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
संरक्षित पानी मुहान क्षेत्र भई वातावरण सन्तुलन भएको हुने	मुहान क्षेत्र	संख्या	२०	२५	४०	५०
वायोइन्जिनियरिङ हिसाबले घाँसपात, झार तथा वनस्पति रोपण गरिएका क्षेत्रहरु भई भूक्षय नियन्त्रण भएको हुने	वायोइन्जिनयरिङ गरिएका क्षेत्रहरु	संख्या	०	०	२	३
पहिरो नियन्त्रणका लागि निर्मित रिटेनिङवालहरु भएको हुने	रिटेनिङवाल	संख्या	५	५	११	१५
भूक्षय नियन्त्रणका लागि उजाड डाँडा पाखाहरुमा वृक्षारोपण भएको हुने	वृक्षारोपण गरेका पाखाहरु	संख्या	२	३	४	४
जल उत्पन्न प्रकोप, नदी कटानबाट प्रभावित भएका वस्तीहरु संरक्षण भएको हुने	वस्ती संरक्षण	संखया	०	१	३	४
संरक्षित तालतलैया, पोखरी क्षेत्र भएको हुने	संरक्षित तालतलैया, पोखरी र सिमसार क्षेत्र	संख्या	१०	१०	१४	१६
खोला नदीमा निर्माण गरिएको तटवन्ध भएको हुने	तटवन्ध	किमि	३	३	५	६
खोला तथा नदीको दुवै किनारामा गरिएको वृक्षारोपणले ओगटेको भूमि भएको हुने	वृक्षारोपण	हेक्टर	०	०	१	१.५
सडक किनारामा गरिएको वृक्षारोपणले ओगटेको भूमि भएको	वृक्षारोपण	किमि	०	०	६	१०

तालिका/ग्राफचित्र : ६४ भू संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन : नतिजा खाका						
नतिजा	**सूचक**	**इकाई**	**आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म**	**लक्ष्य परिमाण**		
				२०८१/८२	**२०८२/८३**	**२०८३/८४**
हुने						
संरक्षित जलाधार क्षेत्रहरु भएको हुने	जलाधार क्षेत्रहरु	संख्या	१०	१०	१४	१६

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र : ६५ भू तथा जलाधार : खर्च तथा स्रोतको अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान			**वजेट श्रोत**		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८१/८२	2.0	1.0	1.	1	1	0
२०८२/८३	5.00	0.25	4.75	२	2	1
२०८३/८४	10.00	0.50	9.50	3	6	1

ज) मुख्य कार्यक्रम तथा कियाकलापहरु

तालिका/ग्राफचित्र : ६६ भू संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन : आयोजनाको विवरण (रकम रु. लाखमा)										**सांकेतिकरण**			
आयोजनाहरुको विवरण	**२०८१/८२**			**२०८२/८३**			**२०८३/८४**			प्राथमिकीकरण	दिविल संकेत	लै. संकेत	ज. संकेत
	कूल	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**				
पोखरी, ताल तलैया, झरना, खानेपानीका मुहान संरक्षण कार्यक्रम	2.00	1.00	1.00	5.00	1.00	4.0.	१०	0.50	9.50	P1	14	3	1
जम्मा	2.00	1.00	1.00	5.00	1.00	4.00	10.00	0.50	9.50				

६.३ वातावरण तथा स्वच्छता

क) पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ तथा स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने मौलिक हकको रुपमा उल्लेख गरेको छ । वातावरण संरक्षणका लागि सरकारी स्तरबाट प्रभावकारी नीति निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न र स्थानीय समुदायसँग सहकार्य गर्दै मानव अनुकूलको वातावरण निर्माण गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । वर्तमानमा वन, वातावरण, जलवायु अनुकूलताले दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिका लागि महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको छ ।

वातावरण संरक्षणका लागि सरकारी स्तरबाट प्रभावकारी नीति निर्माण गरी फोहोर मैला व्यवस्थापन, वृक्षारोपण र संरक्षण, प्राकृतिक श्रोत साधनको समुचित प्रयोग हुन आवश्यक छ । साथै वातावरण प्रदूषण सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रम स्थानीय स्तरबाट सञ्चालन हुन आवश्यक छ ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

फोहोरमैलाको उचित व्यवस्थापन नहुनु, प्लाष्टिक जन्य, सिसा जन्य, टिन जन्य, नकुहिने फोहोर मैला अव्यवस्थित हुनु, फोहोर मैला पून प्रयोगः रिसाइकलको प्रयोग नहुनु, अस्पतालको फोहोर व्यवस्थापन नहुनु, सडकहरु कच्ची तथा नाला र ढलको व्यवस्था नहुनाले ढल निकासको समस्या हुनु, फोहोरमैला उत्सर्जन, बोटल तथा प्लाष्टिकजन्य फोहोर निष्कासनका कारण वायु र पानीजन्य प्रदूषण हुनु, प्रदूषण नियमन सम्बन्धी मापदण्डको कार्यान्वयन नहुनु,खुल्ला रुपमा दाह संस्कार गर्ने गरकोले वातावरण प्रदूषण हुनु, सार्वजनिक स्थानमा शौचालयको कमी र डस्टबिन संख्या पर्याप्त नहुनु प्रमुख समस्या हुन् ।

वातावरण तथा स्वच्छताको विषयमा विभिन्न सरोकारवाला तथा नियमनकारी निकायसँग समन्वय गर्न, वातावरण स्वच्छता कायम सम्बन्धी नागरिकको सचेतना वृद्धि गर्न, फोहोर मैला वर्गीकरण साथै पून प्रयोगः रिसाइकलको प्रयोग सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्न, वातावरण संरक्षण र पूर्वाधार विकास बीच सामन्जस्यता स्थापित गर्न, फोहोरमैलाको उचित र दीर्घकालिन व्यवस्थापनका निमित्त डम्पिङ साइट छनौट र निर्माण गरी प्रयोगमा ल्याउन, वार्षिक रुपमा वृक्षारोपण गरी हरियाली क्षेत्रको वृद्धि गर्न, बलौटे जमिनमा हरियाली क्षेत्र विस्तार गर्न जस्ता चुनौतीहरु रहेका छन् ।

ग) लक्ष्य

सुरक्षित, वातावरणमैत्री ,जलवायुमैत्री एवम् स्वच्छ गाउँपालिकाको निर्माण गर्ने ।

घ) उद्देश्य

१. वातावरणमैत्री दिगो विकास सुनिश्चितता गर्नु ।
२. सबै प्रकारका प्रदूषणको रोकथाम, नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन गर्नु ।

ङ) रणनीतिहरु

१. वातावरणमैत्री नीति, अनुसन्धान, विकास तथा विस्तार गरी पर्यावरणीय पूर्वाधार निर्माण गर्ने
२. फोहोरमैला व्यवस्थापन र स्वच्छता कायम गर्न गाउँपालिकाको भूमिकामा र नागरिकको सहभागितामा वृद्धि गर्ने
३. फोहोरमैला व्यवस्थापन, पुन :प्रशोधन तथा पुनःप्रयोग (Reduce, Reuse and Recycle) विधि अवलम्बन गर्ने

च) नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र :६७ वातावरण तथा फोहोर व्यवस्थापन : नतिजा खाका						
नतिजा	**सूचक**	**इकाई**	**आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म**	**लक्ष्य परिमाण**		
				२०८१/८२	**२०८२/८३**	**२०८३/८४ल द**
पालिकाले प्रयोगमा ल्याएको फोहोरमैला व्यवस्थापन प्रणालीहरु (जलाउने, गाड्ने, खोल्सामा फाल्ने, ल्याण्डफिल साइटमा विसर्जन) वृद्धि भई वातावरण सफा र स्वच्छ भएको हुने	फोहोरमैला व्यवस्थापन प्रणाली	संख्या	१	१	१	१
निष्काशित फोहोरमैलाको औषतमा वार्षिक परिमाण घटेको हुने	फोहोरमैलाको परिमाण	मे.टन	३.६	३.४	३.२	३.१
श्रोतमै फोहोर न्यूनीकरण, वर्गीकरण (जैविक र अजैविक) गरी व्यवस्थापन गर्ने घरधुरी भएको हुने	घरधुरी	प्रतिशत	०	५	१०	१५
फोहोर संकलन एवं पृथकीकरणका लागि फरकफरक रंगका डष्टविनहरु राखिएका सार्वजनिक स्थलहरु भएको हुने	डष्टविन	संख्या	६	१०	२०	२५
फोहोरमैला न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रम संचालन भएको हुने	कार्यक्रम	संख्या	०	१	२	३
कम्पोष्ट-विन तथा गार्वेज-पिट प्रयोग गर्ने परिवार	परिवार	प्रतिशत	०	०	०	१
फोहोरलाई व्यवस्थित ढंगबाट विसर्जन हुने स्थानहरु (ल्याण्डफिल साइट) भएको हुने	ल्याण्डफिल साइट	संख्या	०	०	०	१
ढल निकास व्यवस्था भएको बजार क्षेत्र भएको हुने	ढल निकास भएको बजार क्षेत्र	संख्या	१	१	२	२
ढल निकास प्रणालीवाट लाभान्वित हुन नसकेका घरधुरीहरु घटेको हुने	घरधुरी	प्रतिशत	९८	९५	९०	८०
परम्परागत उर्जा (दाउरा) प्रयोग गर्ने घरधुरी घटेको हुने	घरधुरी	प्रतिशत	९९	९८	९५	९३
घरभित्रको धुवाँवाट मुक्त घरधुरी (सुधारिएको चुल्हो समेत) भएको हुने	घरधुरी	प्रतिशत	९७	९७.५	९७.८	९८
मनोरञ्जनस्थल, पार्क र हरित क्षेत्र भएको हुने	पार्क र हरित क्षेत्र	संख्या	८	८	९	९

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्रः ६८ वातावरण तथा फोहोर व्यवस्थापन : खर्च तथा स्रोतको अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान			**वजेट श्रोत**		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश

२०८१/८२	17	6.95	10.05	२	8	3
२०८२/८३	21.00	6.45	14.55	४	13	4
२०८३/८४	21	6.45	14.55	४	13	4

ज) मुख्य कार्यक्रम तथा कियाकलापहरु

तालिका/ग्राफचित्र : ६९ वातावरण तथा फोहोर व्यवस्थापन : आयोजना विवरण (रकम रु. लाखमा)										सांकेतीकरण			
आयोजनाहरु को विवरण	२०८१/८२			२०८२/८३			२०८३/८४			प्राथमिकीकरण	दिविल संकेत	लै. संकेत	ज. संकेत
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च				
सडक छेउ खुल्ला क्षेत्र वृक्षारोपण	1.00	0.95	0.05	1.00	0.95	0.05	1.00	0.95	0.05	P1	15	3	1
डम्पिङ साइट निर्माण कार्यकम	5.00	0.00	0.00	10.00	0.50	9.50	10.00	0.50	9.50	P2	13	2	1
जैविक अजैविक फोहोर व्यवस्थापन	1.0	1.00		5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	P1	13	2	1
सवै वडामा वातावरणमैत्री वाल उद्यान निर्माण	5.00	0.25	4.75	5.00	0.25	4.75	5.00	0.25	4.75	P1	12	1	2
गाउँपालिका वातावरणमैत्री पालिका घोषण	5.00	4.75	0.25	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	P1	12	1	1
जम्मा	17.00	6.95	१०.०५	21.00	6.45	१४.५५	21.00	6.45	14.55				

६.४ विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन

क) वस्तुस्थिति विश्लेषण

पालिकाको वस्तुस्थिति विश्लेषण, विगतका प्रयास तथा उपलब्धीको पुनरावलोकन एवं पालिकाको भावी मार्गचित्र बारे सहभागितात्मक छलफलबाट पहिचान भएका सम्भावना, अवसर, समस्या तथा चुनौतिहरू देहाय अनुसार रहेका छन् ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

- भौतिक एवं मानवीय क्षति न्यूनीकरण तथा पीडितहरुलाई तत्काल उद्धार गर्नु

➧ कृषि उपजहरुलाई जलवायु परिवर्तन अनुकुलन वनाउनु

ग) सोच

सुरक्षित र विपद उत्थानशील नगरपालिका

घ) उद्देश्य

जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका उपायहरु अवलम्वन गर्दै प्रतिरोधात्मक भौतिक संरचनाहरु निर्माण र आपतकालीन उद्धार व्यवस्थावाट मानवीय तथा भौतिक सम्पत्तिहरुको क्षति न्यूनीकरण गर्नु

ङ) रणनीतिहरु

१. विपद जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउने ।

२. जोखिमबाट क्षति न्यूनीकरण गर्ने

३. जलवायु परिवर्तन अनुकुलन गर्ने ।

च) नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र : ७०

विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन : नतिजा खाका

नतिजा	सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक विपदबाट हुन सक्ने क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्दै विपदको समयमा आश्रय लिन सक्ने संरक्षित खुल्ला स्थान भएको हुने	खुल्ला स्थान	संख्या	१	१	२	३
आपतकालीन उद्धार गर्न तालिम प्राप्त स्वयंसेवक वृद्धि भई जोखिम न्यूनीकरण संयन्त्रको निर्माण भएको हुने	तालिम प्राप्त स्वयंसेवक	संख्या	२०	२०	२५	२५
विपद व्यवस्थापन स्थानीय कोषमा रकम भएको हुने	विपद व्यवस्थापन कोष रकम	रु. लाख	१२	१२	१५	१५
विपद व्यवस्थापनमा क्रियाशील संघ/ संस्था भएको हुने	क्रियाशील संघ/ संस्था	संख्या	१२	१२	१२	१२
विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य समिति गठन भएका वडाहरु भएको हुने	वडाहरु	संख्या	६	६	६	६
विपद प्रतिकार्यका लागि आपतकालीन नमूना अभ्यास भएको हुने	आपतकालीन नमूना अभ्यास	संख्या	२	१	१	१
प्राकृतिक, गैरप्राकृतिक विपदव्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरु संचालन भएको हुने	जनचेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या	१	१	१	१
विपद व्यवस्थापनका लागि परिचालन गरिने कर्मचारी तथा स्वयंसेवकहरुका लागि क्षमता विकास कार्यक्रम भएको हुने	क्षमता विकास कार्यक्रम	संख्या	१	१/१	१/१	१/२
आगो निभाउने उपकरण (इष्टिङगिसर) भएका घरधुरी भएको हुने	इष्टिङगिसर) भएका घरधुरी	संख्या	१	५	१०	२०
आपतकालीन उद्धारका लागि एम्वुलेन्स तथा वरुणयन्त्रको व्यवस्था भएको हुने	एम्वुलेन्स तथा वरुणयन्त्र	संख्या	२/०	२/०	२/०	२/१
विपदका सम्भावित कारक र न्यूनीकरण का उपाय विषयमा भएका अध्ययन अनुसन्धान	अध्ययन अनुसन्धान	संख्या	१	२	२	२

तालिका/ग्राफचित्र : ७० विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन : नतिजा खाका						
नतिजा	**सूचक**	**इकाई**	**आधार बर्ष २०८०/८१ सम्म**	**लक्ष्य परिमाण**		
				२०८१/८२	**२०८२/८३**	**२०८३/८४**
भएको हुने						
जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरणका उपायहरु (वनफाडनी, डढेलो, बाढी पहिरो नियन्त्रण) सम्वन्धी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन भएको हुने	चेतना कार्यक्रम	संख्या	१	१	२	३
जमिनमुनी पानी रिचार्ज हुने उपायहरु (आकाशेपानी संकलन, कुवा, पोखरी, इनार निर्माण) सम्वन्धी कार्यक्रमहरु भएको हुने	कार्यक्रम	संख्या	२/०	१/१	१/२	१/२

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र७१ विपद व्यवस्थापन : खर्च तथा स्रोतको अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान			**वजेट श्रोत**		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८१/८२	15	10	5	12	3	
२०८२/८३	20.00	15.00	5.00	5	10	5.00
२०८३/८४	22.00	17.00	3.00	5	12	5.00

ज) मुख्य कार्यकम तथा कियाकलापहरु

तालिका/ग्राफचित्र : ७२ विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन : आयोजना विवरण (रकम रु. लाखमा)										**सांकेतीकरण**			
आयोजनाहरुको विवरण	**२०८१/८२**			**२०८२/८३**			**२०८३/८४**			प्राथमिकिकरण	दिविल संकेत	लै. संकेत	ज. संकेत
	कूल	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**				
जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजना र जोखिम क्षेत्र नक्सांकन				0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	P2	13	2	2
विपद उद्धार सामाग्री व्यवस्थापन	1.00	1.0	0.00	3.00	3.0	0.00	3.00	3.0	0.00	P1	13	2	2
विपद व्यवस्थापन कोष सञ्चालन	१२	७	४	१५	१०	५	१७	१२	५	P1	13	2	1
विपद जोखिम न्यूनिकरण सम्वन्धी जनचेतना कार्यक्रम	1.00	1	0.00	1.00	1	0.00	1.00	1	0.00	P1	13	2	1
जलवायु परिवर्तन अनुकुलन सम्बन्धी	1.00	1	0.00	1.00	1	0.00	1.00	1	0.00	P1	13	2	1

तालिका/ग्राफचित्र : ७२ विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन : आयोजना विवरण (रकम रु. लाखमा)										सांकेतीकरण			
आयोजनाहरुको विवरण	**२०८१/८२**			**२०८२/८३**			**२०८३/८४**			**प्राथमिककरण**	**दिविल संकेत**	**लैं. संकेत**	**ज. संकेत**
	कूल	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**				
अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन													
जम्मा	15.0	10.00	5.00	20.00	15.00	5.00	22.00	17	3.00				

परिच्छेद - सात : सुशासन तथा संस्थागत बिकास

पृष्ठभूमि

सुशासन तथा संस्थागत विकास लागि प्रमुख क्षेत्रको रुपमा रहेका सुशासन, ऐन, नियम, कानुन तथा जवाफदेहिता, वित्तीय श्रोत परिचालन, मानव संशाधन तथा संस्थागत विकास र योजना व्यवस्थापनका जस्ता क्षेत्रहरुको विद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौतिहरुको विश्लेषण गरी आगामी ५ वर्षका लागि उद्देश्य निर्धारण, लक्ष्य परिमाण र सो प्राप्तीका लागि अवलम्वन गरिने रणनीति तथा कार्यनीति र प्रमुख कार्यक्रमहरु तर्जुमा भएको छ ।

७.१ सुशासनऐन, कानुन र जवाफदेहिता.

क) पृष्ठभूमि

संविधानले सार्वजनिक प्रशासनमा सुशासनको प्रत्याभूति गर्ने, मानव अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धन गर्दै विधिको शासन कायम राख्ने, राष्ट्रिय सुरक्षा प्रणालीको विकास गरी शान्ति सुरक्षाको व्यवस्था गर्ने, भ्रष्टाचार र अनियमितता नियन्त्रणका लागि प्रभावकारी उपाय अवलम्बन गर्ने नीति लिएको छ ।

स्थानीय तह नागरिकका निकटका सरकार हुन् । राज्यका तर्फबाट स्थानीय स्तरमा गरिने सेवा प्रवाह स्थानीय तहको प्रमुख जिम्मेवारी हो । स्थानीय तहमा सुशासन स्थापना भएमा मात्र नागरिकले परिवर्तन र लोकतन्त्रको अनुभूति गर्ने अवसर प्राप्त गर्न सक्दछन् । यसका निमित्त स्थानीय तहहरु सक्षम, पारदर्शी, भ्रष्टाचार मुक्त, उत्तरदायी र सभागितामूलक हुन आवश्यक छ ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

गाउँपालिकाको आफ्नै सर्वाजनिक खरिद ऐन, नियमावली नहुनु, आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली व्यवस्थापन कार्यविधि, ऐन नियमावली नहुनु, अनुगमन मुल्याङ्कन सम्बन्धी ऐन कार्यविधि नहुनु, स्थानीय सडक व्यवस्थापन सञ्चालन तथा नियमन सम्बन्धी ऐन, नियम नहुनु, जनप्रतिनिधि कर्मचारी आचरसंहिता नहुनु, कार्य सञ्चालन निर्देशिका नहुनु, सार्वजनिक सुनुवाई नियमित नहुनु, GESIपरिक्षण नहुनु, धेरै आयोजनाहरुमा नागरिक अभिमत नलिनु, नागरिक समाज तथा समुदायको आधारित संस्थाहरुको क्षमता विकासका कार्यकमहरु सञ्चालन नहुनु, सामाजिक जवाफदेहिता अभिवृद्धी गर्ने सम्बन्धी कार्यक्रम कम हुनु, स्थानीय संस्थाहरुको सकिय परिचालन नहुनु साथै प्रोफाईल तयार नहुनु, सबै तिर सञ्चार सुविधा प्रभावकारी हुन नसक्नु, गाउँपालिकाको सेवाको गुणस्तरियता परिक्षण हुन नसक्नु आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

स्थानीय सेवा लगायतका सार्वजनिक प्रशासनका अवयवहरूको निर्माण गर्नु, अन्तरनिकाय समन्वय प्रभावकारी बनाउनु, सबै सार्वजनिक निकाय तथा संघ संस्थाहरुको सेवा प्रवाहलाई पारदर्शिता, उत्तरदायित्व, जवाफदेहिता विकास गर्नु, सुशासनयुक्त समाज तथा संस्कार विकास गर्नु, गाउँपालिकाको कार्यक्षेत्र सुस्पष्ट गर्दै बुझाइमा एकरूपता निर्माण गर्नु, संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्नु, उत्तरदायी प्रशासनिक प्रणालीको विकास गर्नु, गुणस्तरीय, भरपर्दो, विश्वसनीय एवम् सेवाग्राहीमैत्री सार्वजनिक सेवा प्रवाहको सुनिश्चितता गर्दै गाउँपालिका प्रतिको विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्नु, नागरिक समाज र समुदायमा आधारित संस्थाहरुको क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न, सामाजिक जवाफदेहिता अभिवृद्धि गर्ने सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न, स्थानीय स्तरमा रहेका संस्थाहरु परिचालन गरि प्रोफाइल तयार गर्ने, उपभोक्ता हित प्रवर्द्धन तथा खाद्य वस्तुमा मिसावट कम गर्न लगायत समस्या न्युनिकरण गर्ने, गाउँपालिकाको सेवाप्रवाह गुणस्तरियताको परिक्षण तथा सेवा प्रवाहको अवरोधमा सुधार ल्याउन, गाउँपालिकाका विकासका गतिविधिलाई पालिकावासी साम‍ु सुसुचित गर्न तथा सुशासनलाई प्रवर्द्धन गर्न गराउन आदि प्रमुख चुनौती हुन् ।

ग) लक्ष्य

सुशासनको अनुभूति हुने गरी सार्वजनिक सेवालाई प्रभावकारी र विकास प्रशासनलाई नतिजामुखी बनाउने ।

घ) उद्देश्य

स्थानीय ऐन, नियम तथा मापदण्डहरुको निर्माण तथा कार्यान्वयनमा स्थानीय सवै सरोकारवालाहरुको सहभागिता र सामाजिक जवाफदेहिताका औजारहरुको अभ्यासवाट सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सुशासन अभिवृद्धि गर्नु ।

ङ) रणनीतिहरु

१. सुशासन तथा जवाफदेहिता प्रवर्द्धन सम्बन्धी नीति, योजना र कार्यान्वयन गर्ने ।
२. सुशासन तथा जवाफदेहिता प्रवर्द्धन गर्ने ।

च) नतिजा खाका

तालिका/ग्राफचित्र :३०
सुशासन तथा ऐन, कानून : नतिजा खाका

नतिजा	सूचक	इकाई	आ.व. ०८०/८१ को अनुमानित उपलब्धी	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
स्थानीय कानुन, नीति तथा योजना तर्जुमा प्रक्रिया, नागरिक पृष्ठपोषण तथा सुझाव दिने माध्यमहरु वृद्धि भई सुशासन अनुभूति हुने गरी सार्वजनिक सेवा प्रभावकारी र विकास प्रशासनलाई नतिजामुखी भएको हुने	सुझाव दिने माध्यमहरु	संख्या	५	७	७	८
नियमावली बनाई पालिका सभाले गठन गरेका समितिहरु (विधायन, सुशासन, लेखा आदि समितिहरु) प्रभावकारी भएको हुने	समिति	संख्या	५	५	५	५
नियमावली बनाई कार्यपालिकाले गठन गरेका समिति, उपसमितिहरु प्रभावकारी भएको हुने	समिति, उपसमितिहरु	संख्या	१२	१२	१२	१२
सामाजिक जवाफदेहिताका औजारका प्रकारहरु बढेको हुने	औजारका प्रकारहरु	संख्या	२	३	३	३
सार्वजनिक सुनुवाई नियमित भएको हुने	सार्वजनिक सुनुवाई	संख्या	१	६	८	१०
हेल्प डेष्कबाट लाभान्वित सेवाग्राही बढेको हुने	लाभान्वित सेवाग्राही	प्रतिशत	४०	५०	६०	७०
पालिकामा पेश भएका सेवा प्रवाह सम्बन्धी गुनासो सुनुवाईको फछ्र्योट भएको हुने	गुनासो सुनुवाईको फछ्र्योट	प्रतिशत	८५	८७	८८	८९
कूल दर्ता मध्ये न्यायिक समितिबाट मुद्दाहरु फछ्र्योट भएको हुने	फछ्र्योट भएका मुद्दाहरु	प्रतिशत	८५	८७	९०	९५

तालिका/ग्राफचित्र :३० सुशासन तथा ऐन, कानून : नतिजा खाका						
नतिजा	सूचक	इकाई	आ.व. ०८०/८१ को अनुमानित उपलब्धी	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
उपलब्ध अनलाइन सेवाका प्रकारहरु (निवेदन, सिफारिस, पञ्जीकरण) वृद्धि भएको हुने	अनलाइन सेवाका प्रकारहरु	संख्या	४	५	६	७
अनलाइन सेवाबाट लाभान्वित सेवाग्राही वृद्धि भएको हुने	लाभान्वित सेवाग्राही	प्रतिशत	१०	२०	२५	३०

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र : ७४ सुशासन तथा ऐन कानुन : खर्च तथा स्रोतको अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८१/८२	48	63.18	3.33	0	48	0
२०८२/८३	71.50	67.93	3.58	10.72	42.9	17.88
२०८३/८४	62.00	58.90	3.10	9.3	37.2	15.5

ज) मुख्य कार्यक्रम तथा कियाकलापहरु

तालिका/ग्राफचित्र : ७५ सुशासन तथा ऐन, कानून : आयोजना विवरण (रकम रु. लाखमा)										साङ्केतिकरण			
आयोजनाहरुको विवरण	२०८१/८२			२०८२/८३			२०८३/८४			प्राथमिकता	दिवग संकेत	लै.संकेत	ज. संकेत
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च				
ऐन, नियम निर्माण (खरिद, आन्तरिक नियन्त्रण, अनुगमन मुल्याङ्कन, स्थानिय सेवा, पूर्वाधार आदि)	3	3	0	1.50	1.43	0.08	2.00	1.90	0.10	P1	16	3	3
सार्वजनिक सुनुवाई	4	0	0	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	P1	16	2	2
जेसी रणनीति	3	3	0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	P1	5	2	3
जनतासंग जनप्रतिनिधि	0	0	0	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	P1	16	2	3
स्थानीय वालमैत्री स्थानीय शासन युक्त गाउँपालिका घोषणा गर्न आवश्यक कार्यकम	10	10	0	50.00	47.50	2.50	50.00	47.50	2.50	P1	16	2	3
स्थानीय उपभोक्ता हित संरक्षण अभिमुखीकरण	0.00	0	0	5.00	4.75	0.25	0.00	0.00	0.00	P1	16	2	2
गाउँपालिका सेवा प्रवाहको गुणस्तरीयताको परीक्षण	0.00	0	0	5.00	4.75	0.25	0.00	0.00	0.00	P2	16	2	3
गाउँपालिकाको आर्थिक सर्वेक्षण(विज्ञ मार्फत)	0	0	0	5	5	0	5	0	0	P2	16	3	3
इहाजिरीकार्यान्वयन	5	5	0	0									
वडा/वडामा कानुनी सचेतना कार्यक्रम	7	0	0										
जम्मा	४८			71.50	67.93	3.58	62.00	58.90	3.10				

७.२ संस्थागत विकास, मानव संसाधन विकास तथा सेवा प्रवाह

क) पृष्ठभूमि

मैवाखोला गाउँपालिकाको वडा कार्यालयहरुको आफ्नै भवन तथा सभाहल रहेको छ । गाउँपालिका कार्यालय तथा केही वडा कार्यालयहरुमा इन्टरनेट सुविधा रहेको छ । यहाँ सवारी साधन लगायत आवश्यक भौतिक उपकरणहरु रहेका छन् । विद्युतिय बोलपत्रको अभ्यास वेबसाइटमा राखिएको छ । सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी पारदर्शि बनाउने सन्दर्भमा अनलाइन सेवाहरु प्रारम्भ भएका छन् । गाउँपालिकाको सेवा प्रवाहबाट सन्तुष्ट हुने सेवाग्राहीहरुको संख्या मध्यम स्तरमा रहेको पाइन्छ । कर्मचारीसँग कार्यसम्पादन करार गरी कार्यसम्पादन गर्ने अभ्यासमा प्रभावकारीताको खाँचो देखिन्छ । व्यक्तिगत घटना दर्ता, सामाजिक सुरक्षा, वस्तुगत विवरण संकलन आदि कार्यमा सफ्टवेयरको प्रयोग गरिँदै आएको, गाउँपालिका र वडाहरुमा नागरिक वडापत्र प्रकाशित भएका छन् ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

गाउँपालिकाको आफ्नै भवन तथा सभाहल नहुनु, कर्मचारीहरूलाई वृत्ति विकास. प्रोत्साहन तथा पुरस्कारको अभ्यास नहुनु, सबै वडा कार्यालय, सबै विद्यालय, सबै स्वास्थ्य संस्था लगायत पालिका भित्रका सबै निकायहरुमा भरपर्दो इन्टरनेट जडान तथा सिसी क्यामरा नहुनु, कार्यपालिका पदाधिकारी सदस्य तथा कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन नहुनु,सेवा प्रवाहमा प्राथमिकता तथा सेवाग्राहीका लागि सहायता कक्ष नहुनु, स्वीकृत दरबन्दी अनुसारको कर्मचारी नहुनु र सरुवा भएर जाने प्रवृत्ति हुनु, बालमैत्री अपाङ्गता मैत्री, लैङ्गिक मैत्री, ज्येष्ठ नागरिक मैत्री आवश्यक पूर्वाधारहरु नहुनु आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

गाउँपालिकाको कार्य जिम्मेवारी अनुसार आवश्यक प्रशासनिक संरचनाको निर्माण तथा संगठनात्मक पुनर्संरचना गर्नु, कर्मचारीको पदपूर्ति गरी सबै वडा तथा विषयगत शाखाहरुमा दरबन्दी अनुसारको कर्मचारी पदपूर्ति गर्न, संघीय सरकारबाट खटिने कर्मचारीहरुमा स्थायित्व ल्याउन, समायोजित कर्मचारीहरुलाई स्थानीय सेवा अनुसार सञ्चालन गरी व्यवस्थित गर्न, सार्वजनिक सेवालाई गुणस्तरीय, छिटोछरितो, न्यून लागत र समयमा सेवा प्रवाह प्रदान गर्नु, सेवाग्राहीहरुको सन्तुष्टि अभिवृद्धि तथा सेवा प्रवाहलाई पारदर्शि एवं उत्तरदायि बनाउनु, स्थानीय स्तरमा रहेका केन्द्रिय, प्रादेशिक निकाय/कार्यक्रम तथा गैरसरकारी संस्थासँग प्रभावकारी समन्वय कायम गर्न जस्ता चुनौतीहरु छन् ।

ग) लक्ष्य

प्रभावकारी संगठनात्मक संरचना, दक्ष जनशक्ति र सूचना प्रविधिमा आधारित सेवा प्रवाह भएको हुने ।

घ) उद्देश्य

१. प्रभावकारी संगठन संरचना निर्माण तथा संस्थागत क्षमता विकास गर्नु ।
२. मानव संशाधनको कार्यदक्षता अभिवृद्धि गर्नु ।
३. सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउनु ।

ङ) रणनीतिहरु

१. संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने
२. मानव संशाधन विकास गर्ने
३. सेवा प्रवाह प्रभावकारी बनाउने ।

च) नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका/ग्राफचित्र : ७६ मानव संशाधन तथा संस्थागत विकास : नतिजा खाका

नतिजा	सूचक	इकाई	आ.व. ०८०/८१ को अनुमानित उपलब्धी	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
पालिका अन्तर्गत क्रियाशील शाखा, उपशाखा, इकाइ, सेवा केन्द्रहरु बढी प्रभावकारी संगठनात्मक संरचना निर्माण भएको हुने	पालिका अन्तर्गत क्रियाशील शाखा, उपशाखा, इकाइ, सेवा केन्द्रहरु	संख्या	14 1/1	15 2/2	16 3/3	17 4/4
पालिकामा कार्यरत कूल जनशक्ति :अधिकृत तह र सोभन्दा मुनी कायम भई संस्थागत क्षमता विकास भएको हुने	पालिकामा कार्यरत कूल जनशक्तिः अधिकृत तह र सोभन्दा मुनी	संख्या	4/24	6/30	7/35	8/37
पालिकामा कार्यरत प्राविधिक जनशक्ति (स्थायी र अस्थायी) कायम भई संस्थागत क्षमता विकास भएको हुने	(स्थायी र अस्थायी) जनशक्ति	संख्या	5/6	9/3	11/1	12
कार्यसम्पादन करार गरिएका कूल कर्मचारीहरु घटेको हुने	कर्मचारी	संख्या	63	53	42	20
कार्य विवरण दिई कार्यसम्पादन गर्ने कर्मचारी शत प्रतिशत भएको हुने	कर्मचारी	संख्या	10	20	30	41
संगठन तथा व्यवस्थापन सर्भेक्षण अनुसार पदपूर्ति गर्नुपर्ने र पदपूर्ति भएका कर्मचारी भएको हुने	कर्मचारी	संख्या	21/20	30/11	35/6	41
प्रति एक सेवाग्राहीलाई सेवा प्रवाह गर्न लाग्ने औषत समयावधि घटेको हुने	औषत समयावधि	घण्टा	2	1	1/2	1/2
क्षमता विकास कार्यकमबाट लाभान्वित जनप्रतिनिधि र कर्मचारी वृद्धि भएको हुने	लाभान्वित जनप्रतिनिधि र कर्मचारी	संख्या	-	30	35	40
संस्थागत क्षमता स्वमूल्याङ्कनमा प्राप्ताङ्क बढेको हुने	स्वमूल्याङ्कन	प्राप्ताङ्क	61.60	70	75	80
पालिका केन्द्र तथा वडा कार्यालयको आफ्नै भवन भएको हुने	भवन	संख्या	6	7	7	7

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र : ७७
संस्थागत विकास : खर्च तथा स्रोतको अनुमान
(रकम रु. लाखमा)

	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८१/८२	36.00	11.70	24.30	5.4	21.6	9
२०८२/८३	36.00	11.70	24.30	5.4	21.6	9

२०८३/८४	86.00	59.20	26.80	12.9	51.6	21.5

ज) मुख्य कार्यक्रम तथा कियाकलापहरु

तालिका/ग्राफचित्रः ७८

मानव संशाधन तथा संस्थागत विकास : आयोजनाको विवरण

(रकम रु. लाखमा)

आयोजनाहरुको विवरण	२०८१/८२			२०८२/८३			२०८३/८४			साङ्केतिकरण			
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	प्राथमिकता	दिवल सकेत	ल.सकेत	ज. संकेत
पदाधिकारी तथा कर्मचारी क्षमता विकास तालिम	10	10	0	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	P1	16	3	3
E-Governance प्रवर्द्धन कार्यक्रम	0.00	0	0	5.00	0.25	4.75	5.00	0.25	4.75	P1	16	3	3
गाउँपालिकाको आर्थिक केन्द्र र व्यस्त बजार क्षेत्रमा बैंकसँग सहकार्य गरी नगद रहित कारोबारलाई प्रोत्साहन गर्न प्रत्येक पसलमा QR-code राखी डिजिटल कारोबार	0.00	0.00	0.00	1.00	0.95	0.05	1.00	0.95	0.05	P1	16	3	3
निर्माण भईसकेको पूर्वाधारलाई बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री, महिलामैत्री, जेष्ठ नागरिकमैत्री वनाउने	0	0	0	20.00	1.00	19.00	20.00	1.00	19.00	P2	16	1	3
कर्मचारी आवास गृह निर्माण	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	50.00	47.50	2.50	P2	16	2	3
सेवा प्रवाह, विकास निर्माण, नीति निर्माण तथा नविनतम कार्य लगायतका विषयमा सफल अनुभवहरु आदनप्रदान गर्दै सहकार्य गर्न जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारी अन्य स्थानिय तह तथा अन्य देशको अवलोकन भ्रमण	0	0	0	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	P2	16	3	3
जम्मा	36.00	11.70	24.30	36.00	11.70	24.30	86.00	59.20	26.80				

७.३ वित्तियश्रोत परिचालन

क) पृष्ठभूमि

सार्वजनिक स्रोतको मितव्ययी र अधिकतम परिचालन, प्रतिवेदन तथा लेखा परीक्षण मार्फत् वित्तीय व्यवस्थापनमा पारदर्शिता र जवाफदेहिता अभिवृद्धि गरी नागरिकलाई वित्तीय सुशासनको प्रत्याभूति दिनु स्थानीय सरकारको दायित्व हो । सार्वजनिक आयको अद्यावधिक स्थितिको लेखाङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीलाई नियमित र एकरुपता कायम गरी प्रभावकारी बनाउँदै लैजानको लागि सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापनको विकासमा जोड दिदै राजश्व व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास गरिएको छ । सार्वजनिक खर्चको पारदर्शिता अभिवृद्धि गर्न सरकारी निकायका कार्यक्रम तथा खर्चलाई सार्वजनिकीकरण गर्ने पद्धतिको समेत विकास भएको छ ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु
गाउँपालिकाको वित्तीय व्यवस्थापन गर्ने निकायको सुदृढिकरण नहुनु, गाउँपालिकामा आउने वार्षिक बजेट केन्द्रीकृत हुनु, विकास खर्च कम हुनु, चालु खर्च समयमा भएपनि पुँजिगत खर्च पूर्ण रुपमा हुन नसक्नु, वित्तिय साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन नहुनु, बेरुजु फछ्र्योट सम्बन्धी ध्यान नपुग्नु, सम्झौता अघि काम गर्ने र सम्झौता अघिको बिल ल्याउने प्रवृतिमा सुधार नहुनु, पर्याप्त मात्रमा राजश्वका स्रोतहरु नहुनु, राजश्व संकलन र परिचालन क्षमतामा वृद्धि नहुनु, राजश्व अध्ययन सुधार कार्ययोजना कार्यन्वयन नहुनु, विकास आयोजनाहरुको ठेक्का पट्टा निर्धारित समयमा नहुनु, विद्युतीय वोलपत्रको व्यवस्था नहुनु, खरिद् प्रकृया नियमसंगत, व्यवस्थित र पारदर्शी हुन नसक्नु, विद्युतीय आर्थिक कारोवार व्यवस्थित नहुनु र आर्थिक वर्षको अन्त्यमा आएर मात्र खर्च गर्ने परिपाटी कायम रहनु आदि यस क्षेत्रका समस्याहरु हुन् ।

लेखा परीक्षण गर्ने क्रममा आवश्यक तयारी पुग्न गाह्रो, लेखाको क्रममा सुत्र सिस्टमको प्रयोग गर्नुपर्नेमा केही कारोबारहरु सिस्टम भन्दा बाहिर गर्ने प्रवृति हुनु, गाउँपालिकाबाट विभिन्न शिर्षकमा गर्ने खर्चहरुमा प्रभावकारिता, मितव्ययीता र नियमितता कायम गर्न, संघ र प्रदेशवाट प्राप्त अनुदान समयमा नै निकासा भई विकास आयोजनाहरु निर्धारित समयमा ठेक्का पट्टा गरी सम्पन्न गर्न, वार्षिक राजश्व र व्ययको अनुमान यथार्थ परक बनाई कार्यान्वयन गर्न, राजश्व संकलन र परिचालनलाई पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउन, खरिद प्रकृया नियमसंगत, व्यवस्थित र पारदर्शी, नियमित र व्यवस्थित गर्न, सम्पूर्ण आर्थिक कारोवारलाई विद्युतीय माध्यमद्धारा सञ्चालन गर्न, विकास खर्चमा वृद्धि गरी आर्थिक वर्षको प्रथम चौमासिकदेखि बजेट निकासा गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न जस्ता चुनौतीहरु रहेका छन् ।

ग) लक्ष्य
उत्तरदायी राजश्व प्रशासन र पारदर्शी लेखा प्रणाली विकास भई वित्तीय सुशासन कायम भएको हुने ।

घ) उद्देश्य
१. लेखाका कारोबार तथा वित्तीय व्यवस्थापनमा मितव्ययीता, प्रभावकारिता, कार्यदक्षता, नियमितता कायम गर्नु
२. दिगो तथा नियमित र अधिकतम उपलव्ध हुने वित्तीय श्रोतको पहिचान गर्नु ।

ङ) रणनीतिहरु
१. वित्तीय सुशासन प्रवर्द्धन गर्ने

२. वित्तीय श्रोत परिचालन गर्ने र यस सम्बन्धी स्थानीय नीति निर्माण गर्ने

च) नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका/ग्राफचित्र : ७९
वित्तीय श्रोत परिचालन : नतिजा खाका

नतिजा	सूचक	इकाई	आ.व. ०८०/८१ को अनुमानित उपलब्धी	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
पालिकाको कूल वार्षिक बजेट वृद्धि भई उत्तरदायी राजश्व प्रशासन र पारदर्शी लेखा प्रणाली स्थापित भएको हुने	पालिकाको कूल वार्षिक बजेट	रु.करोड	३७.२०	४०	४३	४४
प्रति व्यक्ति बजेट खर्च (विकास तर्फ) वृद्धि भई उत्तरदायी राजश्व प्रशासन र पारदर्शी लेखा प्रणाली स्थापित भएको हुने	प्रति व्यक्ति बजेट खर्च	रु.हजार	३६.१६	३७.१६	३८.५९	३९.४०
कूल बजेटको वास्तविक खर्च वृद्धि	वास्तविक खर्च	प्रतिशत	८९	९२	९३	९४

तालिका/ग्राफचित्र : ७९
वित्तीय श्रोत परिचालन : नतिजा खाका

नतिजा	सूचक	इकाई	आ.व. ०८०/८१ को अनुमानित उपलब्धी	लक्ष्य परिमाण		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
भई वित्तीय सुशासन कायम भएको हुने						
कूल बजेटको पूँजीगत खर्च वृद्धि भएको हुने	पूँजीगत खर्च	प्रतिशत	९०	९१	९२	९३
लैङ्गिक उत्तरदायी वजेट विनियोजन भएको हुने	लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट	प्रतिशत	२	५.१	७.५	८
कूल बजेटमा वाह्य श्रोतको हिस्सा भएको हुने	वाह्य श्रोतक	प्रतिशत	०	५	१०	१५
आन्तरिक राजश्व अभिवृद्धि हुने क्षेत्रमा लगानी भएको हुने (कूल वजेटको)	लगानी	प्रतिशत	०	५	१०	१५
कूल वेरुजुमध्येको रकम फछ्र्यौट भएको हुने	वेरुजु फछ्र्यौट	प्रतिशत	२८	७०	८०	८५
संघीय सरकारबाट राजश्व वाँडफाँड रकम प्राप्त भएको हुने	रकम	रु.लाख	६५५.९७	६९५.९९	७७५.७५	८०५.६६
प्रदेश सरकारबाट राजस्व वाँडफाँडबाट रकम प्राप्त भएको हुने	रकम	रु.लाख	२१.४८	२३.५	२४.६	२६.५
संघीय सरकारवाट वित्तीय समानीकरणबाट अनुदान प्राप्त भएको हुने	अनुदान	रु. लाख	९३३०	१०३३०	१०५०१	१०६०५
प्रदेश सरकारवाट वित्तीय समानीकरणबाट अनुदान प्राप्त भएको हुने	अनुदान	रु. लाख	५५.५४	५५.६५	६०	६५
आयोजना कार्यान्वयनमा उपभोक्ता समूहको योगदान हिस्सा वृद्धि भएको हुने (वार्षिक कूल खर्चमा)	उपभोक्ता समूहको योगदान	प्रतिशत	२०	२२	२५	३०
निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा लगानी भएको हुने	लगानी	रु.लाख	०	१	२	३
सहकारी संस्था तथा सामुदायिक संस्थासँगको सहकार्यमा लगानी भएको हुने	लगानी	रु.लाख	०	१	२	५
सम्भावित करदाताहरु मध्येमा नियमित कर भुक्तानी गर्ने करदाता संख्या वृद्धि भएको हुने	करदाता	संख्या	५००	६००	७००	८५०
आयोजनाहरुको मर्मत सम्भारका लागि व्यवस्था गरिएको कोषमा रकम जम्मा भएको हुने	रकम	रु. लाख	५	१०	१५	२०

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र : ८०
वित्तीय श्रोत परिचालन : खर्च तथा स्रोतको अनुमान
(रकम रु. लाखमा)

	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८१/८२	15.00	7.05	7.95	2.25	9	3.75
२०८२/८३	0.00	0.00	0.00	0	0	0
२०८३/८४	2.00	1.90	0.10	0.3	1.2	0.5

ज) मुख्य कार्यक्रम तथा कियाकलापहरु

तालिका/ग्राफचित्र : ८१
वित्तीय श्रोत परिचालन : आयोजनाको विवरण

आयोजनाहरुको विवरण	२०८१/८२			२०८२/८३			२०८३/८४			सांकेतिकरण			
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	प्राथमिकता	दिवल संकेत	ल.संकेत	ज.संकेत
करदाता शिक्षा कार्यक्रम	0	0	0	0.00	0.00	0.00	2.00	1.90	0.10	P1	16	3	3
राजश्व संकलन गर्न दाताहरुबाट कर भुक्तानीका लागि प्रविधि जडान	0	0	0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	P1	16	3	3
करदाता डाटाबेस.तयारी	0	0	0.25	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	P1	16	3	3
बजार अनुगमन	0	0	0.00	1.00	1.00	0.00	1.00	1.00	0.00	P1	16	3	3
उद्योग व्यवसायलाई करको दायरामा ल्याउन आवश्यक कार्यक्रम	0	0	0	1.00	1.00	0.00	1.00	1.00	0.00	P1	16	3	3
जम्मा	15.0	7.05	7.95	0.00	0.00	0.00	2.00	1.90	0.10				

७.४ योजना व्यवस्थापन

क) पृष्ठभूमि

विकास प्रयासलाई व्यवस्थित र प्रणालीगत रुपमा सञ्चालन गरी अपेक्षित उपलब्धि हाँसिल गर्न योजनावद्ध विकासको आवश्यकता पर्दछ । भरपर्दो तथ्याङ्क कार्यान्वयनयोग्य योजनाको आधार हो । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्राधिकारका विषयमा योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्ने व्यवस्था गरेको छ । यसैगरी ऐनले स्थानीय तथ्याङ्क र अभिलेख व्यवस्थापन, पार्श्वचित्र तथा श्रोत नक्सा अद्यावधिक बनाउने, सूचना तथा अभिलेख केन्द्र सञ्चालन गर्ने, जनशक्तिको तथ्याङ्क संकलन गर्ने आदि कार्य स्थानीय तहको काम, कर्तव्य र अधिकारको दायरामा राखेको छ । यस गाउँपालिकाले घरधुरी सर्वेक्षण वस्तुगत विवरण तयार गरेको छ ।

योजना तर्जुमा सम्बद्ध समितिहरु गठन भई कार्यरत छन् । आयोजनाहरु कार्यान्वयनमा उपभोक्ता समितिहरुको सहभागिता हुँदै आएको पाइन्छ तापनि स्थानीय संस्थाहरु, गैसस लगायत निजी क्षेत्रसँगको सहकार्य प्रभावकारी हुन सकेको देखिदैन । आयोजनाहरु कार्यान्वियन पश्चात सहभागितामूलक अनुगमन मूल्याङ्कन गर्ने अभ्यास हुँदै आएको छ । सबै विषयक्षेत्रगत गुरु योजनाहरु तर्जुमा हुन सकेको छैन । केहि विषय क्षेत्रगत योजना रहेको, केहि विषय क्षेत्रगत गुरु योजना बनेको, वार्षिक योजनाहरु नियमित बनेको, पूर्वाधारमा धेरै आयोजनाहरु भएको (सडक ट्र्यार खोल्ने काम), आयोजनाहरु अनुगमन हुने गरेको, टुक्रे आयोजना मार्फत काम हुने गरेको, लाभान्वित को अनुकुल केहि योजना बन्ने गरेको पाइन्छ । सार्वजनिक परीक्षण र सामाजिक परीक्षण हालसालै आरम्भ भएका छन् ।

ख) प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

कृषि, पर्यटन, यातायात, वातावरण जस्ता अग्रणी क्षेत्रहरुको दीर्घकालीन गुरुयोजना तर्जुमा हुन नसक्नु, आयोजनाहरुको दिगोपना, व्यवस्थित तथा मर्मत सम्भारका लागि लाभान्वितबाट उपभोग शुल्क सङ्कलन हुन नसक्नु, नतिजामा आधारित अनुगमन मूल्याङ्कन अभ्यास नहुनु, आयोजना र योजनाहरु योजनावद्ध ढंगबाट विकास नहुनु, आयोजनाहरु छनौट गर्दा पर्याप्त सरोकारवालाहरुसँग समन्वय नहुनु एवं योजना बमोजिम कार्यन्यन नहुनु, समावेशी तथा सहभागितामुलक योजना र्तजुमा नहुनु, आयोजनाहरु बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री, लैङ्गिकमैत्री, जेष्ठ नागरिकमैत्री नहुनु, धेरै आयोजनाहरु नागरिक स्तरमा प्रभावकारी नहुनु आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

तथ्याङ्कलाई व्यवस्थित गरी विद्युतीय प्रणालीमा आबद्ध गर्न, तथ्याङ्क तथा वस्तुगत विवरणलाई वार्षिक रुपमा अध्यावधिक गर्न, योजना र तथ्याङ्क बीच तादात्म्यता कायम गर्न, पूर्व सम्भाव्यताका आधारमा आयोजनाहरुको छनौट र कार्यान्वयन गर्न, दामासाहीमा आधारित बजेट वितरणको कार्यलाई योजना अनुशासनमा ल्याउन, संघीय र प्रादेशिक योजना कार्यक्रमको स्थानीय तहसँग समन्वय मिलाउन र योजनागत दोहोरोपना हटाउन, योजना अभिलेख व्यवस्थापन अध्यावधिक गर्न, नियमित अनुगमन गरी निर्धारित समय, लागत र गुणस्तरमा आयोजना सम्पन्न गर्न, आयोजनाहरुमा गुणस्तरीयता कायम राख्दै निर्धारित समयमै सम्पन्न गर्नु, आयोजनाहरुको दिगोपना, मर्मत सम्भार र स्थानीयहरुको अपनत्व श्रृजना गर्नु आदि प्रमुख चुनौती हुन् ।

ग) लक्ष्य

नतिजामुखी योजना र उत्तरदायी विकास प्रशासन भएको हुने ।

घ) उद्देश्य

१. स्थानीय जनसहभागिता एवं सरोकारवालाहरुको सहभागितामा योजनाहरुको तर्जुमा गर्नु
२. प्रभावकारी कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट योजना व्यवस्थापन गर्नु

ङ) रणनीतिहरु

१. योजना व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय नीति निर्माण गर्ने
२. योजना तर्जुमामा सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने
३. योजना कार्यान्वयनमा प्रभावकारीता कायम गर्ने
४. तथ्य र तथ्याङ्कमा आधारित योजना प्रणाली स्थापित गर्ने

च) नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका/ग्राफचित्र : ८२ योजना व्यवस्थापन : नतिजा खाका				
नतिजा	**सूचक**	**इकाई**	**आ.व.**	**लक्ष्य परिमाण**

			०८०/८१ को अनुमानित उपलब्धी	२०८१/ ८२	२०८२/ ८३	२०८३/ ८४
आयोजना वैंकमा समावेश भएका कूल आयोजनाहरु डिपिआर हुन वाँकी समेत समयमा सम्पन्न भएको हुने	कूल आयोजना	संख्या	८	२०	२५	३०
विषय क्षेत्रगत गुरुयोजना (कृषि, पर्यटन, यातायात गुरुयोजना...) तर्जुमा भई प्रभावकारी कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन भएको हुने	विषय क्षेत्रगत गुरुयोजना	संख्या	१	२	६	८
विषयगत क्षेत्र श्रोत नक्शा सहित खण्डीकृत वस्तुगत विवरण (प्रोफाइल) तयारी तथा अद्यावधिक भई नतिजामुखी योजना र उत्तरदायी विकास भएको हुने	श्रोत नक्शा सहित खण्डीकृत वस्तुगत विवरण	संख्या	०	०	१	२
स्थानीय गौरवका आयोजनाहरु कार्यान्वयन भएको हुने	गौरवका आयोजनाहरु	संख्या	१	३	५	१२
वार्षिक नीति कार्यक्रम अनुसार पालिकाको आन्तरिक आयमा अभिवृद्धि ल्याउन सक्ने आयोजनाहरु भएको हुने	आन्तरिक आयमा अभिवृद्धि ल्याउन सक्ने आयोजना	संख्या	१	२	३	३
पूँजीगत तर्फका कूल आयोजनाहरु सम्पन्न भएको हुने	सम्पन्न भएका पूँजीगत तर्फका कूल आयोजना हरु	प्रतिशत	९०	९५	९८	९९
निर्धारित समय वा सो अगावै सम्पन्न आयोजनाहरु भएको हुने	आयोजनाहरु	प्रतिशत	९०	९५	९८	९९
प्रस्तावित आयोजनाहरु मध्ये यथार्थमा सम्पन्न भएका आयोजनाहरु बढेको हुने	आयोजना	संख्या	४५	९०	१८५	२८५
आयोजना/कार्यक्रमको अनुगमन भएको हुने (पटके, मासिक, चौमासिक, वार्षिक)	अनुगमन प्रतिवेदन	संख्या	१२	२४	३६	४८
सहभागितामुलक योजना तर्जुमा तथा अनुगमन प्रक्रियामा लक्षित वर्ग/समुदायको प्रतिनिधित्व भएको हुने	लक्षित वर्ग/ समुदाको प्रतिनिधित्व	संख्या	५०	१००	१५०	१८०
तेश्रो पक्षवाट आयोजनाहरुको अनुगमन तथा मूल्यांकन भएको हुने	अनुगमन तथा मूल्यांकन	संख्या	१	३	५	१०
निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा आयोजनाहरु सम्पन्न भएको हुने	आयोजना	संख्या	०	०	०	१
सार्वजनिक, निजी र सहकारीको सहकार्यमा आयोजनाहरु सम्पन्न	आयोजना	संख्या	०	०	१	१

तालिका/ग्राफचित्र : ८२ योजना व्यवस्थापन : नतिजा खाका						
नतिजा	**सूचक**	**इकाई**	**आ.व. ०८०/८१ को अनुमानित उपलब्धी**	**लक्ष्य परिमाण**		
				२०८१/८२	**२०८२/८३**	**२०८३/८४**
भएको हुने						
अन्तरपालिका समन्वय र सहकार्य आयोजनाहरु सम्पन्न भएको हुने	आयोजना	संख्या	०	०	१	१

छ) विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका/ग्राफचित्र : ८३ योजना व्यवस्थापन : खर्च तथा स्रोतको अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान			**वजेट श्रोत**		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८१/८२	32.00	12.45	18.55	4.65	18.6	7.75
२०८२/८३	31.50	12.93	18.58	4.725	18.9	7.875
२०८३/८४	36.50	17.68	18.83	5.475	21.9	9.125

ज) मुख्य कार्यक्रम तथा कियाकलापहरु

तालिका/ग्राफचित्र : ८४ योजना व्यवस्थापन: आयोजनाको विवरण										**सांकेतिकरण**			
	२०८१/८२			**२०८२/८३**			**२०८३/८४**						
आयोजनाहरुको विवरण	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**कूल**	**चालु खर्च**	**पूँजीगत खर्च**	**प्राथमिकता**	**दिविल संकेत**	**लै.संकेत**	**ज. संकेत**
योजना तर्जुमा एवं कार्यान्वयनमा सरोकारवालाहरुसंग अन्तरकिया कार्यकम	2.00	1.90	0.10	2.00	1.90	0.10	2.00	1.90	0.10	P1	16	2	2
तेश्रो पक्षवाट ठूला आयोजनाको पदगोपना तथा गुणस्तरीय परीक्षण	0	0	0	4.00	3.80	0.20	4.00	3.80	0.20	P1	16	2	2
आयोजनाहरुको अनुगमन मूल्यांकन	0	0	0	5.00	4.75	0.25	5.00	4.75	0.25	P1	16	2	2
मध्यमकालीन खर्च संरचनाकोसमिक्षा/अद्यावधिक	0	0	0.00	0.50	0.48	0.03	0.50	0.48	0.03	P1	16	2	2
आवधिक योजना मध्यावधि समीक्षा.	0.00	0.00	0.00	4.00	4.00	0.00	5.00	4.75	0.25	P2	16	2	2
आयोजनाहरुको मर्मत संभार.कोष	20.00	2.00	18.00	20.00	2.00	18.00	20.00	2.00	18.00	P1	16	2	2
जम्मा	३२.00	12.45	18.55	31.50	12.93	18.58	36.50	17.68	18.83				